

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
ERAÕIGUSE ÕPPETOOL

Sirje Saan

LAHUTATUD ABIKAASA ÜLALPIDAMISKOHUSTUS

Teadusmagistritöö

Juhendaja: Liis Hallik, *mag. iur*

Tallinn 2008

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS.....	4
1. LAHUTATUD ABIKAASA ÜLALPIDAMISKOHUSTUSEST ÜLDISELT.....	8
1.1. Abielu lahutamisega kaasnevad varalised tagajärjed	8
1.2. Ülalpidamiskohustuse üldpõhimõtted.....	13
1.3. Ülalpidamiskohustuse üldine õiguslik alus.....	17
1.4. Vahekokkuvõte.....	19
2. LAHUTATUD ABIKAASA ÜLALPIDAMISKOHUSTUSE TEKIMINE, KESTUS JA LÕPPEMINE	22
2.1. Ülalpidamiskohustuse tekkimine.....	22
2.1.1. Ülalpidamiskohustuse tekkimine seaduse alusel	22
2.1.1.1. Üldiselt	22
2.1.1.2. Õigustatud lahutatud abikaasa abivajadus	24
2.1.1.3. Kohustatud lahutatud abikaasa ülalpidamist võimaldav varaline seisund	26
2.1.1.4. Õigustatud lahutatud abikaasa töövõimetus	30
2.1.1.5. Muud ülalpidamiskohustuse alused	35
2.1.2. Ülalpidamiskohustuse tekkimine kokkuleppe alusel	40
2.1.2.1. Üldiselt	40
2.1.2.2. Abieluvaraleping.....	40
2.1.2.3. Toetamislepingud.....	45
2.1.2.4. Ülalpidamiskokkulepe	47
2.2. Ülalpidamiskohustuse kestus ja lõppemine	50
2.2.1. Seadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse kestus ja lõppemine	50
2.2.2. Kokkuleppe alusel tekkinud ülalpidamiskohustuse kestus ja lõppemine .	57
2.3. Vahekokkuvõte.....	58
3. LAHUTATUD ABIKAASA ÜLALPIDAMISKOHUSTUSE TÄITMINE.....	62

3.1. Ülalpidamiskohustuse täitmine kohtu kaudu	62
3.2. Ülalpidamiskohustuse täitmise viisid	73
3.3. Elatise suurus.....	77
3.4. Ülalpidamiskohustusest vabastamine ja selle piiramine tähtajaga	85
3.5. Vahekokkuvõte.....	89
KOKKUVÕTE.....	92
Divorced spouse's maintenance obligation. Summary	100
KASUTATUD ALLIKAD	105
Kasutatud kirjandus	105
Kasutatud normatiivmaterjal.....	107
Kasutatud kohtupraktika	108

SISSEJUHATUS

Abielu lahutatakse kui abikaasad ei soovi enam abielu jätkata või ei pea selle jätkamist võimalikuks. Abielu lahutamise kaasnivad reeglina nii varalised kui ka mittevaralised tagajärjed. Viimase poolest aastaga on abielulahutuste arv nii Eestis kui mujal maailmas järjest suurenenud,¹ mistõttu on saugenud ka (kohtu)vaidlused abielu lahutamise kaasnivate tagajärgede osas. Üheks võimalikuks abielu lahutamise kaasnivaks varaliseks tagajärjeks on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus.²

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus on ühe abikaasa kohustus pidada ülal teist abikaasat pärast abielu lahutamist.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse regulatsioon sõltub sellest, millisel määral peab konkreetse riigi seadusandja vajalikuks lahutatud abikaasat lahutuse korral kaitsta. Seetõttu on riigiti erinev nii vastav seadusandlus kui ka regulatsiooni tähtsus.

Eestis reguleerib lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust 1995. aastal jõustunud perekonnaseadus (edaspidi PKS),³ mille kohaselt on abivajaval lahutatud abikaasal teiselt lahutatud abikaasalt ülalpidamist võimalik saada üksnes väga piiratud juhtudel.

Nimetatud regulatsioon on osaliselt vananenud ja lünklik, kuna kehtiva perekonnaseaduse reguleerimismeetodid ja läbiv ideoloogia võeti suures ulatuses üle 1970. aastal jõustunud Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksist (edaspidi APK). Seetõttu on Eesti Vabariigi Justiitsministeerium juba ligikaudu kümme aastat

¹ Castles F. G., Flood M. Divorce, the Law and Social Context: Families of Nations and the Legal Dissolution of Marriage. - Acta Sociologica 1991, vol. 34, p. 279

² Ühe lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusele vastab teise lahutatud abikaasa ülalpidamisõigus ehk nad eksisteerivad alati koos. Lihtsuse huvides kasutab autor käesolevas magistritöös edaspidi üksnes mõistet ülalpidamiskohustus.

³ RT I 1994, 75, 1326; RT I 2006, 14, 111

tegelenu perekonaseaduse parandamise ja uue perekonaseaduse väljatöötamisega. Käesolevaks hetkeks on selle töö tulemusena valminud perekonaseaduse eelnõu (edaspidi eelnõu),⁴ mis muu hulgas hõlmab põhjalikult uuendatud regulatsiooni lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas.

Autor leiab, et lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusse puutuvat temaatikat on peetud seniajani teenimatult teisejärguliseks, kuigi tegemist on väga olulise valdkonnaga. Antud seisukohta toetab ka Euroopa perekonnaõiguse ühtlustamise eesmärgil 2001. aastal loodud Euroopa Perekonnaõiguse Komisjon (*Commission on European Family Law*), kes alustas oma tööd just abikaasade ülalpidamiskohustuse regulatsiooni uurimisega.⁵

Arvestades eeltoodut ning asjaolu, et lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse regulatsiooni kohta ei ole Eestis põhjalikke uurimusi varem tehtud ja puudub nii arvestatav kirjandus kui kohtupraktika, on autor seisukohal, et magistritöö teema on aktuaalne ja käesolev uurimustöö vajalik.

Magistritöö eesmärgiks on anda hinnang kehtivale lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse regulatsioonile ja eelnõule ning seeläbi leida üles nimetatud regulatsioonis sisalduvad lüngad ja kitsaskohad, pakkuda välja lahendusi nende ületamiseks ja uurida kas kehtiv regulatsioon on end praktikas õigustanud ja ajakohane. Selleks on autor analüüsi ja võrdlusmeetodit kasutades töös analüüsinud kehtivat õigust ja eelnõud ning võrrelnud seda teiste riikide õiguse ja Euroopa perekonnaõiguse komisjoni poolt koostatud perekonnaõiguse printsiipide abielu lahutamise ja lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta. Samuti on töös käsitletud teemakohast kohtupraktikat.

Peamisteks allikateks oli magistritöö kirjutamisel Euroopa Perekonnaõiguse Komisjoni töö tulemusel välja antud raamatud *European Family Law in Action II, Common Core and Better Law in European Family Law* ja *Juxtaposing Legal Systems*

⁴ Arvutivõrgus kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee>

⁵ Boele-Woelki K. (ed.). Perspectives for the unification and harmonization of family law in Europe. p. 29-32 [1]

and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance ning mitmed teadusartiklid.

Autor keskendub töös peamiselt perekonnaseaduse alusel tekkivale lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusele, kuid käsitlemist leiab ka abikaasade kokkuleppe alusel tekkiv ülalpidamiskohustus.

Käesoleva magistritöö eesmärki silmas pidades on töö jagatud kolmeks peatükiks.

Esimeses peatükis käsitleb autor lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse seotust ühisvara kui teise olulise abielu lahutamise kaasnega varalise tagajärjega, kuna ühisvara jagamise tulemus võib oluliselt mõjutada (lahutatud) abikaasade majanduslikku olukorda ja sellega ka ülalpidamise vajalikkust. Samuti toob autor välja lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse üldpõhimõtted, millest tuleb nimetatud kohustuse reguleerimisel juhinduda ja analüüsib käsitlust, mille kohaselt peetakse lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse üldiseks õiguslikuks aluseks Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi PS või põhiseadus)⁶ § 27 lõiget 5. Seega on esimene peatükk oluline eelkõige lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse kui sellise mõistmiseks ja käesoleva magistritöö eesmärgi saavutamiseks laiemalt.

Teises peatükis käsitleb autor lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimist nii perekonnaseaduse kui vastavasisulise poolte kokkuleppe alusel, ülalpidamiskohustuse ajalist kestust ja lõppemist. Autor analüüsib muu hulgas perekonnaseadusest tulenevaid ülalpidamiskohustuse tekkimise eeldusi ja lõppemise aluseid, tuues välja nende kohaldamisel üles kerkinud probleeme ning pakkudes välja omapoolseid lahendusi.

Töö kolmandas peatükis analüüsib autor lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse täitmist. Selles peatükis keskendub autor peamiselt seaduse alusel tekkival ülalpidamiskohustusel ja sellega seonduvatel probleemidel, mis on kerkinud kohtu- ja täitemenetluses. Seda seetõttu, et olukorras, kus lahutatud abikaasade vahel puudub ülalpidamiskohustuse osas kokkulepe ja ülalpidamiskohustuse alus tuleneb

⁶ RT 1992, 26, 350; RT I 2007, 33, 210

perekonnaseadusest, saab õigustatud lahutatud abikaasa pöörduda kohtu poole elatise määramiseks. Elatise kohtu poolt määramine hõlmab endas aga nii ülalpidamiskohustuse kui selle rikkumise tuvastamist kui ka kogu elatise maksmisega seonduva otsustamist. Kokkuleppe alusel tekkinud ülalpidamiskohustuse üle peetavad kohtuvaidlused on pigem võlaõigusliku iseloomuga. Lisaks eeltoodule analüüsib autor lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse täitmise erinevaid võimalike viise ning perekonnaseadusest tulenevaid ülalpidamiskohustuse vabastamise ja tähtajaga piiramise aluseid.

Iga peatüki lõpus asuvates vahekokkuvõtetes on autor peatükkide kaupa välja toonud peamised probleemid, nende osas tehtud järeldused ja omapoolsed ettepanekud.

1. LAHUTATUD ABIKAASA ÜLALPIDAMISKOHUSTUSEST ÜLDISELT

1.1. Abielu lahutamisega kaasnevad varalised tagajärjed

Abielu lahutamisega kaasnevad mittevaralised tagajärjed ja reeglina ka teatud varalised tagajärjed. Üldjuhul on nimetatud varalisteks tagajärjeks abikaasade poolt abielu jooksul omandatud (ühis)vara jagamine, kuid teatud juhtudel kaasneb abielu lahutamise ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus. Nimetatud tagajärjed on omavahel tihedalt seotud, olgugi, et abieluvarasuhe ja abikaasa, s.h. lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus on perekonnaseaduses eraldi reguleeritud.

Nii on see ka näiteks Saksamaal, Soomes ja Venemaal.⁷ Inglismaal aga (ühis)vara jagamise ja lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse nõudeid praktiliselt teineteisest ei eristata ning nimetatud nõudeid arutatakse koos ühe kohtumenetluse raames. Selline regulatsioon on Euroopas siiski pigem erand kui reegel.⁸

Vaatamata sellele, et nimetatud tagajärjed on omavahel tihedalt seotud, leiab vastavate regulatsioonide kõrvutamisel ka palju erinevusi. Näiteks ei sõltu kehtiva õiguse kohaselt lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimine ega selle ulatus abielu lahutamise põhjusest, samuti sellest, kas abielu lahutati kokkuleppel või kohtus. Erinevalt ühisvara jagamisest (PKS § 18 lg 2) ei oma tähtsust ka abieluliste suhete lõppemise moment. Abielu kestel omandatud ühisvara jagamist abielu lahutamise korral reguleeritakse kummagi abikaasa abivajadusest sõltumata.⁹

⁷ Boele-Woelki K., Frederique F., Gonzalez Beilfuss C., Jänterä-Jareborg M., Lowe N., Martiny D., Pintens W. Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. p. 70

⁸ Boele-Woelki K. (ed.). Common core and better law in European family law p. 119 [2]

⁹ Hallik L. Lahutatud abikaasa ülalpidamine Eestis. Võrdlus Euroopa perekonnaõiguse printsiipidega abielu lahutamise ja lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta. – Juridica 2006 nr. 5, lk. 333.

Reeglina lähtutakse abikaasade osade võrdsuse põhimõttest (PKS § 19 lg 1), millest võib kohus kõrvale kalduda vaid PKS § 19 lõikes 2 sätestatud juhtudel.

Lahutatud abikaasa ülalpidamine põhineb aga elatist nõudva lahutatud abikaasa abivajadusel ja teise lahutatud abikaasa võimalusel ülalpidamist anda ning seostub perekonnaseaduses sätestatud ülalpidamiskohustusega, mis ei sõltu otseselt ühisvara jagamisest ega selle käigus omandatud materiaalsetest hüvedest.¹⁰

Õigustatud lahutatud abikaasa võib kohustatud lahutatud abikaasalt elatist nõuda ka sel juhul, kui abielu on lahutatud, kuid ühisvara jagatud (veel) ei ole - PKS § 18 lg 1 alusel võib abikaasade ühisvara jagada nii abielu kestel, abielu lahutamisel kui ka pärast abielu lahutamist.

Seega on nimetatud abielu lahutamise kaasnivad õiguslikud varalised tagajärjed omavahel küll seotud, kuid täielikult üksteisest ei sõltu. Samas võib ühisvara jagamise tulemus siiski oluliselt mõjutada (lahutatud) abikaasade majanduslikku olukorda ja sellega ka ülalpidamise vajalikkust ning seda alljärgneva tõttu.

Nimelt on abikaasade ühisvaraks abielu kestel omandatud vara (PKS § 14 lg 1). Mõistet vara tuleb antud juhul mõista kõige laiemas tähenduses: asjad, raha, väärtpaberid, nõudeõigused jne..¹¹ Peale selle võivad PKS § 20 lg 2 alusel ühisvaraks olla ka võlad – perekonna huvides võetud kohustuse (nt. eluasemelaen ühise kodu soetamiseks) eest vastutavad abikaasad ühisvaraga ja mõlema abikaasa lahusvaraga. Ühisvaraks on asjade, õiguste ja kohustuste kogum, mis kuulub mõlemale abikaasale kindlaksmääramata osades.¹²

Kohus võib ühisvara jagades abikaasade ühisvaraks osaliselt või täielikult tunnistada ka abikaasade lahusvara,¹³ mille väärtus on abielu kestel abikaasade töö või rahaliste kulutuste tulemusel oluliselt suurenenud (PKS § 14 lg 2). Näiteks kui ühe abikaasa lahusvara hulka kuuluv maja on ümber ehitatud ja kapitaalselt remonditud abikaasade

¹⁰ Hallik L. *Op cit.* lk. 333

¹¹ Ananjeva J., Salumaa E. Eesti NSV abielu- ja perekonakoodeks: kommentaaridega väljaanne. lk. 36

¹² Turkin V. Perekonnaseadus. Kommentaarid ja selgitused. lk. 26

¹³ PKS § 15 alusel on abikaasa lahusvara tema omandis enne abiellumist olnud vara, samuti tema poolt abielu kestel kinke või pärimise teel omandatud vara, isiklikud tarbeesemed ning vara, mille see abikaasa on omandanud pärast abielusuhete lõppemist.

ühiste vahenditega või ühise tööga, mille tagajärjel maja väärtus oluliselt suurenes. Perekonnaseadus ei sätesta, kui palju või mitu korda peab olema vara väärtus suurenenud, et seda saaks lugeda oluliseks. Siin tuleb lähtuda konkreetsest olukorrast ja vara iseloomust. Ka on võimalik, et kohus ei määra ühisvara hulka kogu lahusvara, vaid sellest nt. 1/3 suuruse mõttelise osa. Ülejäänud jätab aga lahusvaraks.

Reeglina loetakse (lahutatud) abikaasade ühisvara jagamisel nende osad võrdseks (PKS § 19 lg 1). Abikaasade ühisvara jagamisel määratakse kummalegi abikaasale jääv vara kaasomandi osana, asjadena ning varaliste õiguste ja kohustustena (PKS § 19 lg 3). Näiteks kui põhilise osa ühisvarast moodustab korter, siis on võimalik jätta see abikaasade kaasomandisse (nt. kummalegi 1/2 mõttelist osa), kuid see ei ole kohustuslik. Kui ühisvara jagamisel osutub ühele abikaasale jääva vara väärtus suuremaks tema osast ühisvaras, mõistab kohus temalt teisele abikaasale rahalise hüvituse (PKS § 19 lg 4).

Otsustamaks lahutatud abikaasa ülalpidamise vajalikkuse üle, on oluliseks asjaoluks ka pensionifondide osakute jagamine abielu lahutamisel, kuna pensionikindlustuse olemasolu või selle puudumine mõjutab õigustatud lahutatud abikaasa varalist seisundit ja tema toimetulekut pensioniealisena samal määral või isegi rohkem kui ühisvara jagamine.

Autor on seisukohal, et tegelikkuses on abielu jooksul omandatud pensionifondide osakud kui vara osa abikaasade ühisvarast, kuid hetkel kehtiva perekonnaseaduse abieluvara (ühisvara) regulatsioon pensionikindlustusse puutuvat temaatikat ei sisalda. Samuti puudub vastavasisuline kohtupraktika. Seetõttu käsitleb autor alljärgnevalt nimetatut ja selle olulisust lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusele ühisvara jagamisest eraldi.

Euroopas on palju vaieldud, kas pensionifondide osakuid tuleks üldse abielu lahutamisel ja/või lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse täitmisel arvestada. Viimaste aastate trendid selles vallas viitavad aga pigem jaatavale vastusele, millega nõustub ka autor. Pensionifondide osakuid jagavad abielu lahutamisel nt Saksamaa, Šveits ja Holland. Pensionikindlustuse ja lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse omavahelist seost kinnitab ka asjaolu, et osades Euroopa riikides jagatakse

pensionifondide osakuid mitte ühisvara jagamisel vaid hoopis õigustatud lahutatud abikaasa elatisenõude raames.¹⁴

Eestis on kasutusel kolm pensioni liiki. Nimelt peale riikliku vanaduspension on veel kaks lisavõimalust, milledest rääkides kasutatakse laialtlevinud “sammaste” mõistet.¹⁵

Esimene samm on riiklik vanaduspension, mis riikliku pensionikindlustuse seaduse (edaspidi RPKS)¹⁶ § 2 kohaselt on solidaarsuspõhimõttele tuginev igakuine rahaline sotsiaalkindlustushüvitis vanaduse korral, mida makstakse riigieelarves riikliku pensionikindlustuse kuludeks määratud vahenditest. Teine samm on kohustuslik kogumispension ehk kohustuslik pensionifond, mis kogumispensionide seaduse (edaspidi KoPS)¹⁷ § 2 lg 2 kohaselt on seaduse kohaselt tagatud perioodiline hüvitis, mille saamiseks omandatakse kohustusliku pensionifondi osakuid ning mille väljamaksmine toimub pensionifondist või kindlustusandja poolt. Kolmas samm on täiendav kogumispension ehk vabatahtlik pensionifond, mille saamiseks omandatakse vabatahtliku pensionifondi osakuid või sõlmitakse täiendava kogumispension kindlustusleping ning mille suhtes kohaldatakse tulumaksuseaduses sätestatud soodustusi (KoPS § 2 lg 3).

Autor leiab, et riikliku pensioni näol on tegemist abikaasade lahusvaraga, kuna see on kohustuslik ja rangelt isikupõhine. Täiendava kogumispension näol on tegemist abikaasade ühisvaraga, kuna see on kõigile vabatahtlik ja põhimõtteliselt finantseeritav isiku suvast lähtudes (abikaasade puhul seega ühisvaraks olevate sissetulekute arvel). Probleemne on aga (kohustusliku) kogumispension liigitamisega, kuna alates 1983. aastast sündinutele on see kohustuslik ja teistele vabatahtlik (KoPS § 66 lg 1).

Eeltoodust lähtudes ei oleks 1983. aastal sündinud abikaasa kogumispension abikaasade ühisvara, kuna sellega liitumine on talle kohustuslik aga nt 1980. aastal sündinud teise abikaasa kogumispension on abikaasade ühisvara, kuna sellega

¹⁴ Boele-Woelki K. (ed.). [2] *Op.cit.* p. 120

¹⁵ Pensionid. - Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.seb.ee>

¹⁶ RT I 2001, 100, 648; RT I 2007, 62, 395

¹⁷ RT I 2004, 37, 252; RT I 2007, 62, 395

liitumine on talle vabatahtlik. Ühisvara jagamisel jagatakse sel juhul ainult teise abikaasa kogumispensionifondi osakud.

Eeltoodu võib abielu lahutamisel ühisvara jagamisel tekitada ebavõrdse olukorra, mis omakorda võib ebaõiglaselt mõjutada lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust. Seega ei saa pensionifondide osakute liigitamisel ühis- või lahusvaraks olla kriteeriumiks üksnes selle vabatahtlikkus/kohustuslikkus.

Perekonnaseaduse eelnõu on nimetatud probleemi lahendanud järgmiselt. Nimelt eelnõu § 34 lg 1 p 4 kohaselt koosneb abikaasa põhivara (hetkel kehtiva regulatsiooni kohaselt vara, mis kuulub abikaasale enne abielu sõlmimist ehk põhimõtteliselt lahusvara) muu hulgas talle riikliku ja kohustusliku pensionikindlustuse alusel kuuluvatest õigustest. Vastavat sätet saab tõlgendada nii, et kui abikaasad juba nn. kohustusliku pensionikindlustuse endale teevad, siis vaatamata sellele, kas see on neile sünniaastast tulenevalt vabatahtlik või mitte, kuulub see abikaasade põhivara hulka. Autor on seisukohal, et sellisest loogikast tuleks ka praegusel ajal pensionikindlustuse liigitamisel lähtuda ehk abikaasade ühisvaraks on üksnes täiendav kogumispension.

Saksa Tsiviilseadustikus (*Bürgerliches Gesetzbuch*; edaspidi BGB)¹⁸ on pension ja selle nn. jagamine (lahutatud) abikaasade vahel reguleeritud abieluäegse pensioniõiguse juurdekasvu kompenseerimisena. Lahutuse korral jagatakse abikaasade vahel kogu pension. Lahutatud abikaasade vahel toimub abieluäegse pensioniõiguse juurdekasvu kompenseerimine niivõrd, kui nende või nendest ühe jaoks abielu ajal on tekkinud või säilinud vanuse või vähenenud töövõime tõttu ooteõigused või väljavaated abieluäegsele pensioniõiguse juurdekasvule (BGB § 1587 lg 1). Õigustatud abikaasal on õigus kompensatsioonina poolele väärtuse vahest (BGB § 1587a lg 1).

Inglismaal kehtib aga alates 1995. aastast lausa eraldi Pensioni Seadus (*The Pensions Act*), mis reguleerib muu hulgas pensionifondide osakute jagamist abielu lahutamisel. Nimelt võib kohus abielu lahutamisel ühe abikaasa pensioni mingis osas n.ö.

¹⁸ Saksa Tsiviilseadustik. BGB. Tallinn, 2001

broneerida teise abikaasa kasuks, mis lõpeb ainult siis, kui teine abikaasa abiellub uuesti või sureb või abielu ajal kogunenud pensioni reaalselt abikaasade pensionifondide vahel ära jagada. Oluline on siinjuures aga see, et sealse kohtupraktika alusel jagatakse pensionifondide osakuid tavaliselt ainult siis, kui puudub muu ühisvara mida jagada või millega ühe abikaasa poolt kogutud pensionit teisele korvata.¹⁹

Eeltoodust nähtub, et lahutatud abikaasa materiaalne olukord võib ühisvara (sh. pensionifondide osakute) jagamise tulemusena nii halveneda kui ka paraneda ning seeläbi mõjutada ühe lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse teisele abikaasale langemist/panemist. Peale ühisvara jagamist võib puududa alus lahutatud abikaasa ülalpidamiseks, sest ta on võimeline end oma varalise seisundi tõttu ise ülal pidama. Samuti saab ühisvara jagamisel saadud vara arvestada kohustatud lahutatud abikaasa varalise seisundi hindamisel²⁰ ehk kas kohustatud lahutatud abikaasal on võimalik õigustatud lahutatud abikaasat ülal pidada.

1.2. Ülalpidamiskohustuse üldpõhimõtted

Kõikide regulatsioonidega kaasnevad teatavad üldised põhimõtted, mis võivad olla nii kohustuslikud kui ka üksnes soovitusliku iseloomuga. Sellised printsiibid saab välja tuua ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse regulatsiooni osas.

Autor tugineb lahutatud abikaasa üldpõhimõtteid välja tuues Euroopa perekonnaõiguse komisjoni poolt perekonnaõiguse ühtlustamise eesmärgil koostatud (soovituslikele) ühtsetele perekonnaõiguse printsiipidele abielu lahutamise ja lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta (*Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses*). Nimetatu kohaselt tuleb lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas järgida kahte põhimõtet (üldpõhimõtet):²¹

¹⁹ Clark S. J., Dnes A. W., Griffiths A., Smith I, Wasoff F. Divorce: property and pensions. p. 48-49

²⁰ Hallik L. *Op.cit.* lk. 333.

²¹ Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Örücü E., Mair J. Juxtaposing Legal Sytems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. p. 265-268.

- ülalpidamiskohustus peab olema, vaatamata abielu lahutamise alusest, allutatud samadele reeglitele;
- mõlemad abikaasad peavad üldjuhul ise ennast peale abielulahutust üleval pidama.

Kuigi nimetatud põhimõtteid ei ole sõnaselgelt perekonnaseaduses sätestatud, saab nad perekonnaseadusest tulenevaks lugeda lähtudes seadusesätete tõlgendusest ja seaduse mõttest. Seetõttu saab ka Eestis nimetatud põhimõtteid pidada lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse üldpõhimõteteks. Samuti on vastavatest põhimõtetest lähtutud eelnõus.

Perekonnaseaduse kohaselt saab abielu lahutada kahel alusel, poolte kokkuleppel perekonnaseisuasutuses ja juhul, kui üks abikaasadest ei ole abielulahutusega nõus, kohtus.²² PKS § 28 lg 1 alusel lahutatakse perekonnaseisuasutuses abielu abikaasade kokkuleppel nende ühise kirjaliku avalduse alusel. PKS § 27 lg 2 ja § 29 lg 1 alusel lahutatakse abielu kohtus, kui abikaasad vaidlevad abielu lahutamise üle, abikaasa soovib koos abielu lahutamise ja lahendamise lapse või ühisvara jagamise puutuva vaidluse, perekonnaseisuasutus ei ole pädev abielu lahutama või kui vähemalt ühe abikaasa elukoht ei ole Eestis.

Mõlemal juhul on, vastavate seadusest tulenevate eelduste ja aluste olemasolul, tagatud õigustatud lahutatud abikaasa ülalpidamisõigus ja elatise väljamõistmisel lähtutakse samadest reeglitest. Seega ei oma lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas tähtsust, millisel alusel on abielu lahutatud.

Teatud riigid (nt. Austria) aga kohaldavad lahutuse alusena ka nn. süüprintsipi ja võimaldavad peale lahutust ülalpidamist määrata üksnes lahutuses mittesüüdiolavale abikaasale ja kui mõlemad abikaasad on lahutuses süüdi, ei teki kummalgi abikaasal ülalpidamisõigust. Nimetatud reeglist tehakse aga teatavatel juhtudel, lähtudes lapse huvidest, ka erandeid.²³

²² Göttig T., Hallik L., Uusen-Nacke T. Abielulahutuse õiguslik regulatsioon Eestis. Võrdlus Euroopa perekonnaõiguse printsiipidega abielu lahutamise ja lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta. – *Juridica*, 2006, nr. 4, lk. 248

²³ Boele-Woelki K. (ed.). [2] *Op.cit.* p. 86

Eesti õiguse kohaselt abielu lahutamisel süüdi olevat abikaasat ei tuvastata ja seega ei arvestata ka ülalpidamise määramisel otseselt süüd. Vaatamata sellele võib kohus siiski ülalpidamise määramisel arvesse võtta ülalpidamiseks õigustatud lahutatud abikaasa vääritud käitumist abielu ajal (PKS § 24 p 1), kuid seda ei saa võrdsustada süüga.

Teine oluline üldpõhimõte on enese ülalpidamiskohustus, mis on Eestis niivõrd levinud arusaam, et seda ei ole kehtivas õiguses sõnaselgelt sätestatudki.²⁴ Nimetatu kehtib nii abielus olles kui ka peale abielulahutust. Perekonnaseaduses tuleneb enese ülalpidamiskohustus §-st 22, mille kohaselt tekib ülalpidamisõigus üksnes abivajadusel.

Seega eelduslikult tagab iga ühiskonnaliige enda vajaduste rahuldamiseks vajalikud vahendid ise nt. oma tööga. Perekonnaliikmete või riigi toetusele peaks isikul olema õigus vaid juhul, kui isik ei ole teatavate asjaolude tõttu võimeline end ise ülal pidama.²⁵

Autor leiab, et antud põhimõte on õiglane ja ei ole liiga range, kuna see lubab teha erandeid. Kui see nii ei oleks, siis ei saaks üldse rääkida lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimisest. Seetõttu ongi enese ülalpidamiskohustus üldpõhimõte, millest tuleb küll iga kord ülalpidamise määramisel lähtuda, kuid mis võimaldab teha ka nimetatud põhimõttest erinevaid otsuseid. Nimetatud põhimõtte kohaldamine sõltub suures osas ka riigi sotsiaalsetest faktoritest, kultuurist ja traditsioonidest.

Saksa õiguse kohaselt tähendab enese ülalpidamiskohustus muu hulgas seda, et lahutatud abikaasa peab enda ülalpidamiseks tegema üksnes talle kohast tööd ja sissetulekuid tegevusest, millega ta tegeleb ainult seepärast, et ülalpidamist maksuma kohustatud lahutatud abikaasa oma kohustust ei täida, abivajaduse määramisel arvestamisele ei kuulu.²⁶

²⁴ Kullerkupp K. Family Law in Estonia. - The International Survey of Family Law. p. 103

²⁵ Hallik L. *Op.cit.* lk. 331

²⁶ Lüderitz. Perekonnaõigus. lk. 177

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse peamine eesmärk on siiski tagada just abivajavale abikaasale majanduslik toimetulek ka peale abielu lahutamist,²⁷ kui selleks puuduvad muud võimalused s.t., et reeglina on abivajaval lahutatud abikaasal õigus nt. riigi abi taotleda alles siis, kui kohustatud lahutatud abikaasa või (muu) perekonnaliige ei ole suuteline talle ülalpidamist võimaldama.²⁸

Prantsusmaal kehtiva regulatsiooni kohaselt näiteks peab kohustatud lahutatud abikaasa juhul kui lahutamine toimub põhjusel, et teine abikaasa on olnud vähemalt kuus aastat vaimse puudega võimaldama talle ülalpidamist olenemata sellest, kas kohustatud lahutatud abikaasa on ka realselt võimeline teda üleval pidama.²⁹

Niivõrd jäika regulatsiooni autor siinkohal aga kindlasti ei toeta ja seda seetõttu, et kui kohustatud lahutatud abikaasal puuduvad ikkagi ülalpidamise võimaldamiseks vastavad võimalused, siis on ülalpidamist temalt ka võimatu saada ja see omakorda seab halba olukorda ka ülalpidamise saaja. Seega peab õigustatud lahutatud abikaasal olema vajaduse korral võimalus ülalpidamist saada ka riigilt (või kohalikult omavalitsuselt).

Nimetatud regulatsioon on Eestis ka erinevate toetuste näol olemas: vanemahüvitis, sünnitushüvitis, lapsehooldustasu, töövõimetus- ja toitjakaotuspension jne. Samas on eestlastele omane ise hakkama saamine ja suhteliselt harvad on juhud, kui palutakse abi (endiselt) abikaasalt või teistelt perekonnaliikmetelt.

Samuti võib ülalpidamiskohustust nimetada teatud mõttes kompensatsiooniks abielu sõlmimisega kaasnenud kaotuste eest.³⁰ Seda eelkõige seetõttu, et abielu võib viia ühe abikaasa majandusliku sõltuvuseni - elukutset ei hakata õppima või ei jätkata õpinguid, kutsetegevusest loobutakse või seda piiratakse, võimed pühendatakse töö asemel kodule. Abiellumise tõttu ja abielu ajal võib tal jääda saamata haridus ja/või praktilised kogemused, mille ta oleks samas olukorras omandanud, kui ta ei oleks

²⁷ Boele-Woelki K., Frederique F., Gonzalez Beilfuss C., Jänträ-Jareborg M., Lowe N., Martiny D., Pintens W. *Op.cit.* p. 69

²⁸ Hallik L. *Op.cit.* lk. 332

²⁹ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *European family law in action II.* p. 112

³⁰ Boele-Woelki K. (ed.). [2] *Op.cit.* p. 127

abiellunud ning tema hooldamisülesanded, mida tal tõenäoliselt ei oleks olnud, võivad teda koormata planeeritust pikema aja vältel ka peale lahutust.³¹

Kirjeldatud sõltuvus on/võib olla abielu tagajärg, mille kujundamise eest peavad vastutama mõlemad pooled. Kas jäädakse lastetuks ja mõlemad käivad tööl või jagatakse rollid hoopis vastavalt raha teenivaks ja kodutöid tegevaks abikaasaks – see on otsus, mis tuleb omistada mõlemale abikaasale ja millel on ilmselge toime ka pärast abielulahutust.³²

Austraalias kehtiva õiguse kohaselt tuleks teatud juhtudel õigustatud lahutatud abikaasale abielu lahutamisel hüvitada lausa kogu sissetulek, mida ta oleks võinud mitteabiellumisel teenida või rohkem teenida.³³

1.3. Ülalpidamiskohustuse üldine õiguslik alus

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse üldiseks õiguslikuks aluseks peetakse põhiseaduse § 27 lõiget 5, mille kohaselt on perekond kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest (perekondlik hoolitsemiskohustus). Seejuures aga ei ole määratletud, millist sugulusastet on selle kohustusega silma peetud ja mida tähendab abivajav selle sätte tähenduses.³⁴ Seega ei saa päris kindlalt siiski väita, et lahutatud abikaasa on perekonnaliige PS § 27 lg 5 mõistes ja, et tema ülalpidamiskohustus nimetatud sättest ka tuleneb. Säärane määramatus põhjustab probleeme ja on ilmselgelt takistuseks perekondliku hoolitsemiskohustuse vahetel rakendamisel.³⁵

Perekonna (legaal)definitsiooni Eesti seadustes, sh. põhiseaduses (ega selle kommentaarides), antud ei ole. Samuti pole nimetatud mõistet (otseselt) defineeritud ka kohtupraktikas. Eestis kehtiva 01.01.1995 jõustunud perekonnaseaduse II osa pealkirjaks on küll perekond, kuid antud osa käsitleb vaid laste põlvnemist

³¹ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 172

³² *Ibid* lk. 173

³³ Fehlberg B. Spousal maintenance in Australia. - International Journal of Law, Policy and the Family 2004, vol. 18, p. 5

³⁴ Eesti Vabariigi Põhiseaduse Ekspertiisikomisjoni lõpparuanne. Kättesaadav arvutivõrgus: www.just.ee

³⁵ *Ibid*

(7.peatükk), vanemate õiguseid ja kohustusi (8.peatükk), ülalpidamiskohustusi perekonnas (9.peatükk) ja lapsendamist (10.peatükk). Perekonna mõiste definitsiooni ei anna ka perekonnaseaduse eelnõu ega selle seletuskiri.

Perekonna mõiste näol võib tegemist olla ka nn. määratlemata õigusmõistega ehk mõistega, mille tunnuste loetelu on nii lai ja tavaliselt ka ajas muutuv, et nende mõistete ammendav defineerimine on võimatu.³⁶ Määratlemata õigusmõiste puhul ei ole võimalik anda ühest (legaal)definitsiooni, mistõttu tuleb piirduda üksnes mõiste selgitamise ja kirjeldamisega. Põhimõtteliselt on seda ka teatud ulatuses põhiseaduse kommenteeritud väljaandes tehtud, tuues õiguspärase pinnalt välja üldistused perekonna(elu) mõiste osas.³⁷

Perekonna mõiste PS § 27 lg 5 mõistes on aga oluline ka seetõttu, et PS § 27 lõikes 5 sätestatuga tuleb arvestada muuhulgas riigi sotsiaalabi ja selle ulatuse otsustamisel. Nimelt langeb PS § 28 lg 2 alusel täielikult või osaliselt ära puudustkannatava isiku nõudeõigus riigi vastu, kui tal on perekonnaliikmed, kes on võimelised oma puudustkannatava perekonnaliikme eest hoolitsema. Seega sõltub PS § 28 teise lõike esimeses lauses sätestatud riigi sotsiaalabi kohustuse ulatus ka PS § 27 lõikes 5 sätestatud perekonna mõiste sisustamisest.³⁸ Riigi sotsiaalabi saamine/mittesaamine on aga omakorda oluline lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse regulatsiooni osas, kuna see võib mõjutada õigustatud lahutatud abikaasa abivajadust või siis olla ülalpidamise saamise allikaks juhul, kui kohustatud lahutatud abikaasa ei ole võimeline ülalpidamist andma.

PS § 27 (lg 5) kommentaarides on aga toodud välja, et seadus näeb teatud juhtudel ette ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse,³⁹ mis annab aluse arvata, et teatud juhtudel võivad ka lahutatud abikaasad olla teineteise perekonnaliikmed. Kuna aga põhiseadus (ega selle kommenteeritud väljaanne) ei ole konkreetselt sätestanud, kas lahutatud abikaasad on teineteise perekonnaliikmed, on antud hetkel jäetud seadusandja otsustada, millised isikud (n.ö. perekonnaliikmed) on kohustatud

³⁶ Ikkonen K. Avalik huvi kui määratlemata õigusmõiste. – *Juridica* 2005 nr 3, lk. 187

³⁷ Lõhmus U. Kommentaarid §-le 26, komm. 4. - Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. lk. 227.

³⁸ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 21.01.2004 otsus nr. 3-4-1-7-03 sotsiaalhoolekande seaduse § 22¹ lg 4 põhiseaduspärasuse kontrolli asjas, p. 18.

³⁹ Lõhmus U. Kommentaarid §-le 27, komm. 22. – *Op.cit.* lk. 250

teineteist ülal pidama ning perekonnaseaduse järgi on ülalpidamiseks kohustatud ka lahutatud abikaasa.⁴⁰

Nagu autor eespool mainis, ei ole PKS § 27 lõikes 5 määratletud ka seda, mida tähendab mõiste abivajadus. Samuti puudub Eesti seadusandluses nimetatud mõiste legaaldefiniitsioon. Autor leiab, et üldiselt tähendab abivajadus seda, et isik ei ole suuteline ilma kõrvalise abita toime tulema. Kõrvaline abi võib siinjuures tähendada nii rahalist kui ka muud abi. Kuivõrd aga abivajaduse mõiste leiab põhjalikku käsitlemist käesoleva magistritöö teises peatükis, ei peatu autor antud juhul nimetatud mõistel pikemalt.

Põhiseaduse terminitel võib olla ka iseseisev tähendus ehk põhiseaduses ja mõnes muus seaduses kasutatud samadel sõnadel/mõistetel ei pruugi olla täpselt sama tähendus.⁴¹ Tavaliselt on põhiseaduses toodud sõnal/mõistel laiem tähendus, mistõttu ei ole välistatud, et perekonna ja abivajaduse mõisted PS § 27 lõike 5 ja teiste seaduste (nt. perekonnaseaduse) mõistes sugugi ei kattu.

Juhindudes eeltoodust nõustub autor Eesti Vabariigi Põhiseaduse Ekspertiisikomisjoniga selles, et selguse mõttes tuleks *de lege ferenda* PS § 27 lõiget 5 täiendada ning lisada sinna seaduse reservatsioon, mis volitab seadusandjat perekondlikku hoolitsemiskohustust välja kujundama,⁴² sh. ka sisustama mõisteid nagu perekond ja abivajadus.

1.4. Vahekokkuvõte

Abielu lahutamise kaasnemateks varalisteks tagajärgedeks on üldjuhul abikaasade ühisvara jagamine ja lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimine. Nimetatud tagajärjed on omavahel tihedalt seotud, kuigi nad on perekonnaseaduses eraldi reguleeritud ja täielikult üksteisest ei sõltu. Samas võib ühisvara jagamise tulemus

⁴⁰ Hallik L. *Op.cit.* lk. 331

⁴¹ Riigikohtu üldkogu 17.03.2003 otsus nr. 3-1-3-10-02 Sergei Brussilovi süüdistuse KrK § 139 lg 3 p 1 järgi asjas, p. 25

⁴² Eesti Vabariigi Põhiseaduse Ekspertiisikomisjoni lõpparuanne. Kättesaadav arvutivõrgus: www.just.ee

siiski oluliselt mõjutada lahutatud abikaasade majanduslikku olukorda ja sellega ülalpidamise vajalikkust.

Otsustamaks lahutatud abikaasa ülalpidamise vajalikkuse üle, tuleb arvestada ka abikaasadele kuuluvate pensionifondide osakutega, kuna autor leiab, et ka nimetatud osakud kuuluvad teatud ulatuses abikaasade ühisvara hulka. Antud hetkel on probleemiks see, et perekonnaseaduse ühis- ja lahusvara regulatsioon pensionikindlustuse temaatikat ei sisalda, mis omakorda on loonud olukorra kus puudub selgus, milline pensioni liik kuulub ühisvara ja milline lahusvara hulka. Seetõttu oleks vajalik vastav regulatsioon perekonnaseadusse sisse viia.

Teatud osas on probleem eelnõus lahenduse leidnud. Nimelt on eelnõu § 34 lg 1 p-s 4 sätestatud, et abikaasa põhivara (hetkel kehtiva regulatsiooni kohaselt vara, mis kuulub abikaasale enne abielu sõlmimist ehk põhimõtteliselt lahusvara) koosneb muu hulgas talle riikliku ja kohustusliku pensionikindlustuse alusel kuuluvatest õigustest.

Analüüsidest antud probleemi jõudis autor järeldusele, et kuigi õigustatud lahutatud abikaasa abivajaduse hindamisel tuleb arvestada kõiki talle kuuluvaid pensioni liike, kuulub abikaasade ühisvarasse ja seega nende vahel jagamisele üksnes täiendav kogumispension.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse üldpõhimõteteks on ülalpidamiskohustuse allutatus samadele reeglitele sõltumata abielu lahutamise alusest ja enese ülalpidamiskohustus. Seega ei sõltu lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus abielu lahutamise alusest ja lahutatud abikaasad peavad ise tagama enda vajaduste rahuldamiseks vajalikud vahendid.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse üldiseks õiguslikuks aluseks peetakse põhiseaduse § 27 viiendat lõiget, mille kohaselt on perekond kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest. Antud juhul on peamiseks probleemiks see, et nimetatud sättes pole määratletud, millist sugulusastet on selle kohustusega silma peetud ja kas lahutatud abikaasa on perekonnaliige nimetatud sätte mõttes. Seetõttu ei saa päris kindlalt väita, et ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus PS § 27 lg-st 5

tuleneb. Perekonna legaaldefiniitsiooni Eesti seadustes antud ei ole, samuti pole nimetatud mõistet defineeritud kohtupraktikas.

Eeltoodust saab järeldada, et antud hetkel on jäetud seadusandja otsustada kas lahutatud abikaasad on üksteise perekonnaliikmed ja seega kohustatud perekondlikku hoolitsemiskohustust täitma ning perekonnaseaduse kohaselt on ülalpidamiseks kohustatud mh. lahutatud abikaasa. Vaatamata sellele leiab magistritöö autor, et selguse huvides oleks ilmselt vajalik PS § 27 viiendat lõiget täiendada, lisades sinna ka vastav seaduse reservatsioon.

2. LAHUTATUD ABIKAASA ÜLALPIDAMISKOHUSTUSE TEKKIMINE, KESTUS JA LÕPPEMINE

2.1. Ülalpidamiskohustuse tekkimine

2.1.1. Ülalpidamiskohustuse tekkimine seaduse alusel

2.1.1.1. Üldiselt

Ühe lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus ja teise ülalpidamisõigus tekib nendevahelise abielu lahutamisel ehk abielu lahutamisel perekonnaseisuasutuses abielulahutusakti koostamisest või abielu lahutamisel kohtus kohtuotsuse jõustumisest (PKS § 30 p-d 2 ja 3).

Ülalpidamiskohustuse aluseks võib olla perekonnaseadus või poolte vastavasisuline kokkulepe.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimisel seaduse alusel on oluline teatavate eelduste täitmine. Nimetatud eeldused tulenevad PKS §-st 22.

PKS § 22 lg 1 kohaselt on abivajaval töövõimetusel lahutatud abikaasal õigus saada endiselt abikaasalt ülalpidamist, kui ta muutus töövõimetuks abielu kestel ja kui kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund ülalpidamist võimaldab. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt on lahutatud abikaasal õigus saada lahutatud abikaasalt ülalpidamist raseduse ja lapse hooldamise ajal kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni, kui laps oli eostatud abielu kestel ja kui kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund ülalpidamist võimaldab. Sama paragrahvi lõike 3 kohaselt kui abielu on kestnud vähemalt 25 aastat, on lahutatud abikaasal õigus saada lahutatud abikaasalt ülalpidamist ka siis, kui abivajav abikaasa muutus töövõimetuks kolme aasta jooksul

pärast abielu lahutamist ja kui kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund ülalpidamist võimaldab.

Seega on PKS § 22 kohaselt lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise eeldusteks:

- õigustatud lahutatud abikaasa abivajadus,
- ülalpidamist võimaldav kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund ja
- õigustatud lahutatud abikaasa töövõimetus või töövõimetusega võrdsustatud seisund.

Kõik kolm eeldust peavad olema korraga täidetud ehk arvestama peab mõlema lahutatud abikaasa varalist seisundit ning õigustatud lahutatud abikaasa abivajadust ja töövõimetust või sellega võrdsustatud seisundit (rasedus ja alla kolme aastase lapse hooldamine). Vastupidine seisukoht ei oleks kooskõlas ülalpidamiskohustuse üldise mõtte ja ka PS § 27 lõikest 5 tuleneva põhimõttega, mille kohaselt ülalpidamist tuleb pakkuda inimesele, kes ülalpidamist vajab.⁴³

Taanis, Ungaris ja Iirimaa nt. piisab ülalpidamiskohustuse tekkimiseks üksnes kahest esimesena nimetatud eeldusest.⁴⁴

Euroopa perekonnaõiguse printsiip lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta nr 2:3 sätestab samuti, et abielulahutusejärgne ülalpidamine peab sõltuma sellest, kas õigustatud lahutatud abikaasal on piisavad vahendid end ülal pidada ja kas kohustatud abikaasal on võimalus ülalpidamist anda.⁴⁵ Seega vastavad Eestis kohaldatavad lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise eeldused nimetatud printsiibis toodule.

Kui nimetatud eeldused ei ole täidetud, sõltub ainult kohustatud lahutatud abikaasast, kas ta soovib vabatahtlikult teist lahutatud abikaasat rahaliselt toetada ka peale abielu

⁴³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.11.2004 otsus nr. 3-2-1-125-04 M. K. hagi D. K. vastu abikaasale ja lapsele elatise saamise asjas, p. 15

⁴⁴ Boele-Woelki K. (ed.). [2] *Op.cit.* p. 90

⁴⁵ Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Örücü E., Mair J. *Op.cit.* p. 267.

lahutamist ehk teiste sõnadega talle ülalpidamist võimaldada või mitte (ülalpidamiskohustuse tekkimine kokkuleppe alusel).

2.1.1.2. Õigustatud lahutatud abikaasa abivajadus

Üheks seaduse alusel tekkiva ülalpidamiskohustuse eelduseks on õigustatud lahutatud abikaasa abivajadus. Lahutatud abikaasa abivajadus ei pea kehtiva õiguse kohaselt olema otseselt tingitud abielu lahutamisest. Samuti ei pea abivajadus olema tekkinud abielu või abielu lahutamise ajal. Võimalik on abivajaduse tekkimine ka pärast abielu lahutamist.⁴⁶

Autor leiab, et isik vajab abi, kui ta ei ole suuteline tagama enda ülalpidamist ehk ta ei ole suuteline ilma kõrvalise abita toime tulema. Kõrvaline abi võib siinjuures tähendada nii rahalist kui ka muud abi. Abivajaduse definitsiooni kehtivast õigusest ei leia, kuid nt Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksi mõistes oli abivajadus isiklike hädatarvilike vajaduste rahuldamiseks vahendite puudumine või ebapiisavus ja võimaluste puudumine saada neid vahendeid töötasu, pensioni või teiste tulude näol.⁴⁷

Millises summas või ulatuses on aga mõistlikud igakuised väljaminekud, mille arvel oleks võimalik rahuldada isiklike hädatarvilikke vajadusi, sõltub erinevatest asjaoludest. Samuti on see riigiti erinev.

Saksa õiguse kohaselt on abi vajavaks isik, kes ei suuda ennast ise oma sissetulekutest ega vara arvel ülalpidada ehk kui (õigustatud) vajaduste summa ületab sooritusvõime. Oluline on siinjuures ka see, et ülalpidamiseks õigustatu ei pea realiseerima oma vara (tuumikut), kui realiseerimine oleks ebamajanduslik või mõlema lahutatud abikaasa olusid arvestades ebaõiglane.⁴⁸

Eesti kohtpraktikas selgitatakse lahutatud abikaasa abivajadus välja ülalpidamist taotleva lahutatud abikaasa sissetulekute (tulu) ja ülalpidamiseks vajalike kulude

⁴⁶ Hallik L. *Op.cit.* lk. 333

⁴⁷ Ananjeveva J., Salumaa E. *Op.cit.* lk. 51

⁴⁸ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 174, 185

kõrvutamise teel, samuti arvestatakse isikule kuuluvat vara, mille arvel (nt. seda võõrandades) oleks võimalik end elatada.⁴⁹ Abivajaduse väljaselgitamine on seega paljuski sõltuv kohtu diskretsioonist. Abivajaduse kriteeriumist ei ole loobutud ka eelnõus (eelnõu §-d 72 ja 73), kuid samuti puudub abivajaduse definitsioon.

Ülalpidamist taotleva isiku vara osas tuleb aga arvestada sellega, et kui varaks, mille arvel oleks ülalpidamist taotleval poolel eelduslikult võimalik end ise ära elatada, eeldab vara võõrandamist ja nimetatud vara näol on tegemist varaga, mida õigustatud lahutatud abikaasa kasutab eluasemena, ei saa reeglina kohustada teda nimetatud vara võõrandama ja vastavat vara abivajaduse hindamisel arvesse võtta ei saa. Erandiks on elukohana kasutatav vara, mis selgelt ületab õigustatud lahutatud abikaasa vajadused (nt. suur eramu, kus õigustatud lahutatud abikaasa üksi elab ja mille ülevalpidamise kulud on väga suured). Sel juhul võib osutada mõistlikuks kaaluda selle võõrandamist ja vähem kulutusi nõudva eluruumi soetamist.⁵⁰

Eelnõus on eeltoodud põhimõtte ka sõnaselgelt sätestatud. Nimelt eelnõu § 74 lg 2 alusel peab ülalpidamist saama õigustatud abikaasa enda ülalpidamise eesmärgil võõrandama oma vara ulatuses, mis mõlema abikaasa varalist seisundit arvestades vastab õigluse ja otstarbeka majandamise põhimõtetele. Peale selle on nimetatud kohustus pandud ka ülalpidamist andma kohustatud abikaasale (eelnõu § 74 lg 2).

Abivajaduse väljaselgitamisel on väga oluline ka õigustatud lahutatud abikaasa poolt saadav tulu, mille all tuleb mõista kõike, mida lahutatud abikaasa saab oma varast (nt intresside või renditulu näol), riigilt (nt. toetuste näol), kolmandatelt isikutelt ja palgatuluna. Tuluks on igasugune tagastamatu sissetulek, mis on rahaliselt hinnatav ja realiseeritud ehk mitte potentsiaalne. Seega ei saa tuluna arvestada nt. pangalaenu, kuna see tuleb tagastada ja isikule kuuluva kinnisvara hinnatõusu.⁵¹

Austrias, Belgias ja Taanis õigustatud lahutatud abikaasa vara aga arvesse ei võeta ja abivajaduse hindamisel võib arvestada üksnes sissetulekuid nimetatud varast.⁵²

⁴⁹ Hallik L. *Op.cit.* lk. 333-334

⁵⁰ Harju Maakohtu 14.06.2006 otsus nr. 2-06-2825

⁵¹ Lind K. Tulu mõiste. – *Juridica*, 2003, nr. 5, lk. 341-342

⁵² Boele-Woelki K., Frederique F., Gonzalez Beilfuss C., Jänßerä-Jareborg M., Lowe N., Martiny D., Pintens W. *Op.cit.* p. 77

Euroopa riikides kehtiva perekonnaõiguse taustal on nimetatu näol siiski tegemist pigem erandi kui reegluga.

Autor leiab, et õige on siiski abivajaduse väljaselgitamisel arvesse võtta nii ülalpidamist taotleva lahutatud abikaasa vara kui sellelt saadavat tulu, kuna vara olemasolu või selle puudumine on antud hetkel Eestis üks olulisimaid eelduseid isiku abi vajajaks tunnistamisel.

Abivajadust ei eeldata ja ülalpidamist taotlev lahutatud abikaasa peab kohtus tõendama, et ta ei suuda end ise ülal pidada. Nimetatud seisukoht on kooskõlas ka üldpõhimõttega, et isik peab suutma end ise ülal pidada.

Saksamaal seevastu kohus realiseeritava vara ja sissetulekute olemasolu ei eelda ning kahtluse korral asutakse seisukohale, et tegemist on abi vajamisega. Samas kui ülalpidamist taotlev lahutatud abikaasa ei käi tööl, kuigi ta võiks seda teha ehk tal puuduvad tööl mittekäimiseks mõjuvad põhjused, käsitletakse seda nii, nagu tal oleks vastavad sissetulekud. Seega ei loeta abivajavaks lahutatud abikaasat, kes ei alusta peale abielu lahutamist temalt oodatavat jõukohast nn. tulundustegevust.⁵³

Eeltoodud käitumist nimetatakse Saksa õiguses abivajaduse meelega tekitamiseks, mis on ka üheks aluseks elatise mitte väljamõistmiseks või oluliseks vähendamiseks. Ka oma vara raiskamine on abivajaduse meelega tekitamine.⁵⁴

2.1.1.3. Kohustatud lahutatud abikaasa ülalpidamist võimaldav varaline seisund

Lisaks õigustatud lahutatud abikaasa abivajadusele on seaduse alusel ülalpidamiskohustuse tekkimise eelduseks ülalpidamist võimaldav kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund. Nii on see ka enamuses Euroopa riikides.

Kohustatud lahutatud abikaasa varalise seisundi hindamiseks kasutatakse kohtupraktikas tema sissetulekute ja vajalike kulutuste võrdlemist. Seejuures

⁵³ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 174, 177, 179

⁵⁴ *Ibid* lk. 181-182

arvestatakse isiku varalist seisundit tervikuna, s.t. lisaks sissetulekutele ka isikule kuuluvat vara ja kohustusi, sh. ülalpidamiskohustusi teiste isikute ees (nt. uus abikaasa, elukaaslane, laps).⁵⁵ Samas tuleb ülalpidamiskohustustesse teiste isikute ees suhtuda pigem kriitiliselt, kuna seaduse kohaselt ei ole reeglina elukaaslane ega täisealine laps õigustatud ülalpidamist saama. Vabatahtlik elatise maksmine nimetatud isikutele ei saa aga olla argument lahutatud abikaasale vajaliku ülalpidamise mittevõimaldamiseks.

Ka eelnõu § 74 lg 1 kohaselt tuleb ülalpidamise määramisel arvestada muu hulgas kohustatud lahutatud abikaasa varalist seisundit.

Kehtivas perekonnaseaduses ei ole aga vajalikuks peetud hinnata isiku võimet midagi teha, kuna sel juhul tuleb arvestada ka subjektiivseid tegureid. Malle Seppik'u arvamuse kohaselt on varaline seisund objektiivselt hinnatav ja täiesti piisav kohustatud isikust lähtuv kriteerium ülalpidamiskohustuse tekkimiseks.⁵⁶ Seega saab asuda seisukohale, et vastav põhimõte kehtib ka ülalpidamist taotleva lahutatud abikaasa abivajaduse hindamisel, kuna ka see sõltub tema varalisest seisundist.

Käesoleva töö autor täielikult Malle Seppik'uga ei nõustu ja on seisukohal, et vähemalt teatud juhtudel peaks arvestama ka subjektiivseid tegureid nagu võimet midagi teha (nt. teha võimetekohast tööd). Vastasel korral oleks väga lihtne ülalpidamise regulatsiooni enda huvides ära kasutada, sellega manipuleerida. Näiteks lahutatud abikaasa, kes on seaduse alusel kohustatud teist lahutatud abikaasat ülal pidama, teeb vastava kohustuse vältimiseks praktiliselt *pro bono* või mittevõimetekohast tööd (nt. kõrgharidusega isik on ilma mõjuva põhjuseta osalise töötajaga kojamees).

Loomulikult on igal isikul õigus valida endale meelepärane väljund, kuid kohus peaks vähemasti üritama välja selgitada, mis on sellise nn. karjäärivaliku tagamaad, eriti olukorras, kus üksnes sellest sõltub õigustatud isikule vajaliku ülalpidamise määramine. Pahatahtliku käitumise puhul tuleks arvestada ka kohustatud isiku võimet

⁵⁵ Hallik L. *Op.cit.* lk. 334

⁵⁶ Seppik M. Abikaasade ülalpidamine. Abielu lõppemine. Abielu kehtetus. – *Juridica*, 1995, nr. 1, lk. 3

teha võimetekohast tööd ja seda ka õigustatud lahutatud abikaasa abivajaduse hindamisel.

Sellised riigid nagu Saksamaa, Austria, Rootsi, Norra võtavad samuti kohustatud lahutatud abikaasa varalise seisundi hindamisel lisaks objektiivsetele teguritele arvesse ka subjektiivseid tegureid.⁵⁷

Näiteks üksnes sissetuleku puudumine ei tohiks kindlasti vabastada töövõimelist kohustatud lahutatud abikaasat elatise maksmisest. Kui töövõimeline kohustatud lahutatud abikaasa loobub töötamast, vähendab ta (teadlikult) oma sissetulekuid, mis viitab sellele, et ta ei ole teinud kõike endast olenevat, et tagada õigustatud lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse täitmine.⁵⁸

Samuti ei tohiks kohustatud lahutatud abikaasat elatise maksmisest vabastada, kui ta loobub töötamisest, kuna ta ei pea oma hea varalise seisundi tõttu töötama. See tähendab reeglina aga seda, et tema majanduslik olukord võimaldab vajaduse korral ülal pidada ka teist lahutatud abikaasat.

Saksamaal nimetatakse ülalpidamist võimaldavat varalist seisundit sooritusvõimeks. Sooritusvõimeline on see, kellel on suuremad sissetulekud või vara kui ta enda ülalpidamiseks vajab. Sooritusvõimet eeldatakse. Samas, kui ülalpidamiseks kohustatud lahutatud abikaasa ohustaks omaenda kohast ülalpidamist, siis peab ta ainult niipalju ülalpidamist andma (elatist maksma), kui see vastab õiglusele, arvestades mõlemapoolset tulunduslikku ja varalist olukorda.⁵⁹

Ka Eesti õiguse kohaselt (PKS § 22) eeldatakse kohustatud lahutatud abikaasa sellist varalist seisundit, mis võimaldab õigustatud lahutatud abikaasa ülalpidamist. Seega vastupidise tõendamise koormus lasub kohustatud poolel.

⁵⁷ Boele-Woelki K., Frederique F., Gonzalez Beilfuss C., Jänträ-Jareborg M., Lowe N., Martiny D., Pintens W. *Op.cit.* p. 80-81

⁵⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 19.06.2007 otsus nr. 3-2-1-65-07 I. K. hagi A. K. vastu elatise saamise asjas, p. 12

⁵⁹ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 184-185

Lahutatud abikaasade varalise seisundi hindamisel võib tekkida ja tihtipeale ka tekib probleeme nende (eriti just kohustatud lahutatud abikaasa) vara ja sissetulekute kohta kohtule õigete andmete esitamisega. Perekonnaseadusest ei tulene kohustust, et lahutatud abikaasad peaksid tagama teineteisele ja kohtule sellekohase informatsiooni. Samas jällegi, kui ühel poolel endal ei õnnestu vajalikke tõendeid saada, siis võib ta tõendite väljanõudmiseks paluda kohtu abi.⁶⁰

Inglismaal näiteks on mõlemad lahutatud abikaasad kohustatud kohtule esitama täieliku ja ausa ülevaate oma varast ja sissetulekutest. Kui seda reeglit rikutakse, siis kohus karistab rikkujat. Kuid sellel reeglil on ka väga omapärane erand, mida nimetatakse nn. miljonäri kaitseks (*Millionaire's defence*). See tähendab seda, et kui on üldteada, et kohustatud lahutatud abikaasa on väga rikas (nt. miljonär), siis ei pea ta tingimata kogu oma vara ja sissetulekuid kohtule ja õigustatud lahutatud abikaasale avalikustama. Samuti tähendab see seda, et kohus eeldab, et kohustatud lahutatud abikaasa suudab maksta ükskõik kui suurt kohtu poolt määratud mõistlikku elatist.⁶¹

Käesoleva töö autor taolise reegli kehtestamist või kasutamist Eestis ei poolda ja seda mitmel põhjusel. Esiteks, kui lähtuda õigustatud lahutatud abikaasa vaatenurgast, jääb arusaamatuks, miks peaks seadma kedagi kohtule andmete esitamise osas eelisolukorda üksnes seetõttu, et ta on varakam. See ei vastaks ka PS paragrahvis 12 sätestatud võrdsuse printsiibile, et kõik on seaduse ees võrdsed. Teiseks, kui lähtuda kohustatud lahutatud abikaasa vaatenurgast, seaks vastav regulatsioon hoopis tema halvemasse olukorda, kuna kohtul puuduks kohustus võtta seisukoht kohustatud lahutatud abikaasa varalise seisundi osas ja õigustatud lahutatud abikaasa saaks põhimõtteliselt nõuda elatist nii suures summas, kui ta suudab ära tõendada ja põhjendada.

Reeglina mõistabki kohus välja elatise summas, mida elatise taotleja on nõudnud. Samas võib kohus välja mõista elatise ka väiksemas suuruses või jätta hagi rahuldamata aga mitte välja mõista nõutust suuremat summat. Kui aga puudub igasugune võimalus kohustatud lahutatud abikaasa varalise olukorra hindamiseks, siis

⁶⁰ Pikemalt peatub autor kohtule vajalike tõendi esitamise kohustusel käesoleva magistr töö kolmandas peatükis.

⁶¹ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 99-100

peaks kohus autori arvates lihtsalt arvestama tema vanust, elukutset ja teenimisvõimalusi ja selle alusel kindlaks määrama võimaliku elatise suuruse. Samuti tuleks arvestada kohustatud lahutatud abikaasa elustiili, kuna enamikel juhtudel näitab see isiku varalist seisundit palju paremini kui ametlikud sissetulekud või mõnda registrisse kantud vara.

2.1.1.4. Õigustatud lahutatud abikaasa töövõimetus

Kolmandaks lahutatud abikaasa seaduse alusel tekkiva ülalpidamiskohustuse tekkimise eelduseks on õigustatud lahutatud abikaasa töövõimetus või sellega võrdsustatud seisund.

Töövõimetus kui üks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise eeldusi avaldub PKS §-s 22 konkreetsete aluste näol, milledeks on:

- abielu kestel tekkinud töövõimetus,
- kolme aasta jooksul pärast abielu lahutamist tekkinud töövõimetus, kui abielu kestis vähemalt 25 aastat ja
- rasedus või abielu kestel eostatud alla kolme aastase lapse hooldamine.

Perekonnaseadusest ei tulene töövõimetus määratlust, mistõttu määratakse hetkel lahutatud abikaasa töövõimetus kindlaks tema töövõime kaotuse protsendina. Varasema arusaama kohaselt oli isik töövõimetu, kui ta jõudis pensioniikka või invaliidistus. Praegusel ajal lähtub kohtupraktika töövõimetus mõiste sisustamisel isiku tegelikust võimest tööd teha.⁶²

Tulenevalt ülalpidamiskohustuse olemusest on töövõimetus näol tegemist õigustatud lahutatud abikaasa tervisehäirest või puudest tingitud funktsioonihäirega kaasnev võimatus teenida tööga enda ülalpidamiseks vajalikke vahendeid. Sama tuleneb ka

⁶² Hallik L. *Op.cit.* lk. 334

riiklikust pensionikindlustuse seadusest. Seejuures peaks töövõimetus olema püsiva iseloomuga.⁶³

Kuna perekonnaseaduses ei ole täpsustatud, kas töövõimetus all on silmas peetud üksnes täielikku töövõimetus, tuleb autori arvates lähtuda RPKS § 16 lg-st 1, mille kohaselt võib püsiv töövõimetus lisaks täielikule olla ka osaline. Seda eelkõige seetõttu, et ka teatud osalise töövõimetus korral on isiku võime tööga endale ise elatist teenida piiratud.

Isik on RPKS § 16 lg 2 järgi täielikult töövõimetu, kui tal esineb haigusest või vigastusest põhjustatud tugevasti väljendunud funktsioonihäire, mille tõttu ta ei ole võimeline tööga elatist teenima. Osaliselt töövõimetu on aga RPKS § 16 lg 3 järgi isik, kes on võimeline tööga elatist teenima, kuid kes haigusest või vigastusest põhjustatud funktsioonihäire tõttu ei ole võimeline tegema talle sobivat tööd tööaja üldisele riiklikule normile vastavas mahus. Osaliselt töövõime kaotanud isik võib RPKS § 16 lg 6 järgi olla kaotanud töövõime 10 – 90% ulatuses.

Kohtupraktikas ei ole kujunenud ühtset seisukohta, kui suur peab elatise saamiseks olema õigustatud lahutatud abikaasa töövõime kaotus, kuid nt. töövõime kaotuse puhul 40% ja enam on kohus arvanud isiku sellises ulatuses töövõimetuks, et on pidanud vajalikuks mõista tema kasuks välja elatis. Isik ei muutu teatavas vanuses automaatselt töövõimetuks ehk nt. pensioniikka jõudmine ei taga veel iseenesest ülalpidamisõiguse tekkimist. Tööealise isiku töövõimetus seevastu ei käsitata faktilise seisundina ning töövõimetuks peetakse vaid isikut, kes on arstliku ekspertiisikomisjoni otsusega töövõimetuks tunnistatud.⁶⁴

Lisaks töövõimetus tuvastamisele on oluline ka aeg millal töövõimetus tekkis. Nimelt, kui õigustatud abikaasa muutus töövõimetuks nt. ühe aasta jooksul pärast abielu lahutamist ja abielu kestis vähem kui 25 aastat, ei teki tal enam õigust lahutatud abikaasalt ülalpidamist saada.⁶⁵ Seega on lahutatud abikaasa õigustatud teiselt

⁶³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 12.03.2007 otsus nr. 3-2-1-19-07 O. V. hagiis N. S. vastu elatise suurendamise ja N. S. vastuhagis O. V. vastu elatise vähendamise ja elatisvõla tasumisest osaliselt vabastamise asjas, p. 12

⁶⁴ Hallik L. *Op.cit.* lk. 334

⁶⁵ Seppik M. *Op.cit.* lk. 3

lahutatud abikaasalt ülalpidamist saama, kui ta muutus töövõimetuks abielu ajal või kolme aasta jooksul pärast abielulahutust, kui abielu kestis vähemalt 25 aastat.

Oluline pole üldjuhul see, kas töövõimetus on abielu tagajärjel tekkinud või need põhjused olid tegelikult olemas juba ka abielu sõlmimisel,⁶⁶ kuid vastavat arstlikku otsust ei olnud veel tehtud. Nii võib nt. teatud haigus olla olemas juba enne abielu sõlmimist, kuid seda ei olnud lihtsalt veel diagnoositud ega abikaasadele teada. Abikaasade (sh. lahutatud abikaasade) solidaarsus nõuab, et sellises olukorras tuleb teist toetada. Võib öelda ka nii, et kes juba abiellub haige või vanema partneriga, võtab endale ka erilise vastutuse.⁶⁷

Osades Euroopa riikides on aga nõutav, et ülalpidamisvajadus oleks tingitud abieluga seotud faktoritest. Näiteks Rootsis on lahutatud abikaasal õigus nõuda teiselt lahutatud abikaasalt ülalpidamist üksnes abielu ajal tekkinud põhjustel.⁶⁸ Autor vastavat regulatsiooni juhindudes eeltoodust ei toeta, kuna kaua kestnud abielude puhul on äärmiselt keeruline tagantjärele kindlaks teha, kas ülalpidamisvajadus on tekkinud üksnes abielu jooksul või teatud osas ka juba ka enne abielu sõlmimist.

Venemaal kehtib PKS § 22 lõikes 3 tooduga sarnane regulatsioon aga abielu kestvust pole aastates välja toodud, vaid selle asemel kasutatakse mõistet pikaajaline abielu ja kolmeaastase tähtaja asemel on praktikas kasutusel viieaastane tähtaeg. Kas abielu oli pikaajaline, peab kohus igal juhul eraldi otsustama aga reeglina peetakse Venemaal pikaajaliseks abieluks abielu, mis on kestnud vähemalt 10 aastat.⁶⁹

Autor ise pooldab perekonnaseaduses sisalduvat sõnastust vastava ülalpidamiskohustuse aluse osas, kuna see on konkreetsem ja puudub vajadus iga kord eraldi otsustamiseks, kas abielu on kestnud pikka aega või mitte. Samas võiks siiski seadust nõutud abielu kestvuse osas muuta ja lühendada nimetatud tähtaega, kuna 25 aastat on autori arvamuse kohaselt liialt pikk aeg. Üksnes vähesed abielud kestavad 25 aastat või rohkem.

⁶⁶ Boele-Woelki K. (ed.). [1] *Op.cit.* p. 115

⁶⁷ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 180

⁶⁸ Boele-Woelki K., Frederique F., Gonzalez Beilfuss C., Jänträ-Jareborg M., Lowe N., Martiny D., Pintens W. *Op.cit.* p. 86-87

⁶⁹ Boele-Woelki K. Braat B. Summer I. *Op.cit.* p. 122-123

Eelnõust on vastav alus aga sootuks välja jäetud ehk puudub alus nõuda ülalpidamist, kui lahutatud abikaasa muutus töövõimeks peale abielulahutust. Samuti on loobutud töövõime kriteeriumist ning asendatud nimetatu vanuse ja tervise seisundiga (reaalse abivajadusega).⁷⁰

Eelnõu § 73 lg 1 alusel kui lahutatud abikaasa ei suuda kas oma vanuse või oma tervise seisundi tõttu pärast lahutust ise enda ülalpidamise eest hoolitseda ning vanusest või tervise seisundist tingitud abivajadus oli abielu lahutamise ajaks või ajaks, mil lõppes õigus saada teiselt lahutatud abikaasalt ülalpidamist muul seaduses sätestatud alusel, olemas, võib ta nõuda endale ülalpidamist teiselt lahutatud abikaasalt.

Eelnõu seletuskirjast ei nähtu, miks on mõiste töövõime asendatud selliste kriteeriumitega nagu vanus ja tervislik seisund. Kui hetkel kehtiva regulatsiooni kohaselt saab kohus määrata õigustatud täisealisele lahutatud abikaasale vastava ekspertiisi, et kindlaks teha isiku töövõime ja selle ulatus, siis eelnõu järgi vähemasti vanust ülalpidamise määramisel aluseks võttes, ekspertiis enam vajalik ei oleks. Eeldatavasti piisaks ülalpidamise määramiseks lihtsalt kõrge vanusest ja abivajadusest. Siinkohal tõusetuks aga küsimus – kui kõrge on kõrge vanus või kas see on üldse eelnõu kohaselt oluline.

Millist tervislikku seisundit eelnõus silmas on peetud jääb samuti autorile selgusetuks, kuid kuna töövõime mõistest on loobutud, siis ei ole ülalpidamise saamiseks enam vaja tõendada töövõimetust. Kuna aga tervisliku seisundi, mis takistab enda ülalpidamise eest hoolitsemise, kindlaks tegemine on asjaolu, mille tuvastamiseks vajab kohus reeglina vastavate eriteadmistega isiku arvamust, siis nimetatud alusel ülalpidamise saamine on teatavas osas sarnane hetkel kehtiva regulatsiooniga. Autor leiab, et mõiste tervislik seisund vajaks siiski täpsustamist. Ei ole mõistlik jätta nimetatud mõiste sisustamine üksnes kohtupraktika kanda.

Nimetatud muutused on autori arvamuse kohaselt üldiselt positiivsed, kuna enese ülalpidamiskohustuse täitmine võib olla raskendatud või lausa võimatu ka muudel

⁷⁰ Eelnõu seletuskiri. lk. 20

juhtudel kui üksnes (osaline) töövõimetus. Kohtute tööd lahutatud abikaasa ülalpidamise osas vastavad muudatused kergemaks ei tee, kuna sellised kriteeriumid nagu vanus ja tervise seisund on väga/liiga üldised.

Kehtiva perekonnaseaduse kohaselt on isiku töövõimetusega võrdsustatud ka lahutatud abikaasa rasedus ja alla kolme aastase lapse hooldamine. Sellisel juhul eeldatakse, et lahutatud abikaasa ei saa ajutiselt töötada ja vajab seetõttu ülalpidamist.⁷¹ Nimetatud ülalpidamise aluse näol on tegemist kõige levinuma alusega Euroopa riikide praktikas.⁷²

Õigus saada ülalpidamist lapse hooldamise ajal kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni (kui laps oli eostatud abielu ajal) ei sõltu abikaasa soost vaid sellest, kas ta ka tegelikult last hooldab või mitte.⁷³ Venemaal nimetatakse sellist ülalpidamise alust aga nn. ema ülalpidamisõiguseks, kuna rase saab olla ainult naine ja 90%-l juhtudest jäetakse abielu lahutamisel laps ema hoolde.⁷⁴

Saksamaal võib lahutatud abikaasade ühist last hooldav abikaasa saada täies ulatuses ülalpidamist kuni lapse 11-aastaseks saamiseni ja teatud ulatuses kuni lapse 15-aastaseks saamiseni (mõlemal juhul ainult siis, kui kohus nii otsustab), kuna sel ajal peetakse juba mõistlikuks lapse hooldaja osalise tööajaga töötamist.⁷⁵ Kuid ka sellisel juhul võib ebapiisava sissetuleku korral nõuda lisaelatist. Nimetatud alusel ülalpidamist saav lahutatud abikaasa on Saksamaal väga privilegieeritud olukorras, kuna temal on lapse huvidest lähtuvalt õigus saada ülalpidamist ka siis kui nt. teistel alustel ülalpidamist taotlev lahutatud abikaasa juhindudes seaduses sätestatud ülalpidamisest ilma jäetakse.⁷⁶ Kui aga rase naine lahkub vabatahtlikult abikaasa juurest ja alustab uut suhet, siis ei ole tal õigust enda ülalpidamist nõuda.⁷⁷

⁷¹ Hallik L. *Op.cit.* lk. 334

⁷² Boele-Woelki K., Frederique F., Gonzalez Beilfuss C., Jänterä-Jareborg M., Lowe N., Martiny D., Pintens W. *Op.cit.* p. 88

⁷³ Seppik M. *Op.cit.* lk. 3

⁷⁴ Boele-Woelki K., Braat B. Summer I. *Op.cit.* p. 123

⁷⁵ *Ibid* p. 114

⁷⁶ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 179-180

⁷⁷ Boele-Woelki K., Braat B. Summer I. *Op.cit.* p. 448

Last hooldava lahutatud abikaasa ülalpidamise kohustus on sätestatud ka eelnõus. Eelnõu § 72 kohaselt kui lahutatud abikaasa ei suuda pärast lahutust ühise lapse hooldamise tõttu ise enda ülalpidamise eest hoolitseda, võib ta teiselt lahutatud abikaasalt nõuda enda ülalpidamist kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni.

Suurimaks puuduseks on aga antud hetkel kehtivast perekonnaseadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse aluse juures see, et ülalpidamist saab taotleda üksnes lahutatud abikaasa raseduse ja lapse hooldamise ajal, kui laps oli eostatud abielu kestel. Seega on oluline lapse eostamise moment. Kui lahutatud abikaasade ühine laps on eostatud nt. päev peale abielu lahutamise otsuse jõustumist, puudub lahutatud abikaasal igasugune õigus ülalpidamist sellel alusel endale nõuda.

Kirjeldatud olukorras on lahutatud abikaasal õigus nõuda ülalpidamist abikaasade ühisele lapsele (PKS § 60 ja § 61 lg 1) ja üksnes alates lapse sünnist. Hetkel kehtivas regulatsioonis ei ole arvestatud aga seda, et peale lapse vajab toetust ka väikelast kasvatav vanem sõltumata sellest, kas laps oli eostatud abielu jooksul või peale abielulahutust. Siinkohal vajab märkimist, et eelnõus on vastav probleem lahendatud, tuues sisse ülalpidamiskohustuse lapse sünni korral, kehtestamata täiendavaid tingimusi eostamise momendi osas.

Eelnõu § 111 lg 1 alusel on lapse isa kohustatud lapse ema ülal pidama kaheksa nädalat enne ja kaksteist nädalat pärast lapse sündi. Sama paragrahvi teise lõike alusel kui ema ei ole raseduse tõttu või raseduse või sünnituse põhjustanud tervisehäire tagajärjel võimeline ennast ülal pidama, on isa kohustatud talle ülalpidamist andma kuni ema tervises seisundi paranemiseni. Sama kehtib ka siis, kui emal ei ole lapse hoolitsemise tõttu võimalik sissetulekut saada. Ülalpidamiskohustus algab varemalt neli kuud enne lapse sündi ja lõpeb lapse sünnist alates kolme aasta möödudes.

2.1.1.5. Muud ülalpidamiskohustuse alused

Käesoleva töö autor on seisukohal, et lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse aluseid on hetkel kehtivas perekonnaseaduses siiski liiga vähe ja nagu eeltoodust nähtub, ei paraneks olukord eriti ka eelnõu vastuvõtmisel. Regulatsioon on ka osaliselt

vananenud. Siinkohal pakubki autor välja paar ülalpidamiskohustuse alust, mille võiks/peaks seadusesse täiendavalt lisama. Väljapakutavate aluste eelduseks saab/võib samuti pidada töövõimetust või sellega võrdsustatavat olukorda.

Eelkõige on üheks selliseks aluseks peale abielulahutust lahutatud abikaasa enese ülalpidamiseks vajaliku sissetulekuallika hankimiseks hariduse või täiendava hariduse omandamine, mis on rakendust leidnud nt. Saksamaal. Autori arvamuse kohaselt aitaks vastav regulatsioon kaasa lahutatud abikaasa kohanemisele ja iseseisvumisele peale abielu lahutamist.

Vajalikuks osutuks see eriti juhtudel, kus abielu on kestnud pikka aega (nt. vähemalt 10 - 15 aastat) ja üks lahutatud abikaasast ei ole abielu ajal abikaasade suulise või ka kirjaliku kokkuleppe alusel töötanud, vaid on hoolitsenud majapidamise ja (ühiste) laste eest ning nimetatud abikaasal ei ole ka muud vara, mille arvel ennast pärast abielu lahutamist ülal pidada.

Ülalpidamise võimaldamine täiendava hariduse omandamise ajaks on aga vajalik eriti juhul, kui nimetatud isik on küll enne abielu sõlmimist mingi hariduse omandanud, kuid kogu abielu jooksul vaid majapidamise ja ühiste laste eest hoolitsemisel on oma kvalifikatsiooni minetanud. Seega kannaks kohustatud lahutatud abikaasa teise abikaasa esmast töötusjäämise riski.⁷⁸

Ülalpidamise kestus peaks antud aluse puhul olema kindlasti ajaliselt piiratud – ülalpidamiskohustus peaks kestma vaid õigustatud lahutatud abikaasa enese ülalpidamiseks hädavajaliku hariduse omandamiseni.

Samuti peaks lahutatud abikaasa ülalpidamist saama ka siis, kui hooldab lahutatud abikaasade ühist puudega last, mis on ülalpidamiskohustuse aluseks nt. Venemaal. Venemaa õiguses põhjendatakse seda sellega, et mõlemad lahutatud abikaasad peavad kandma vastutust negatiivsete tagajärgede eest, mis kaasnevad puudega lapse hooldamisega. Sageli saab last hooldav lahutatud abikaasa töötada vaid osalise

⁷⁸ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 177

tööajaga, ohverdades oma karjääri või ta peab palkama abilise. Need kulutused tuleb teisel abikaasal pooles ulatuses kompenseerida.⁷⁹

PKS § 60 lg 1 alusel on küll vanemal kohustus ülal pidada oma abi vajavat töövõimetut täisealiseks saanud last, kuid mitte last hooldavat vanemat. Seetõttu peaks lahutatud abikaasa, kes hooldab lahutatud abikaasade ühist puudega last lisaks lapsele makstava elatise vajaduse korral saama ka ise (täiendavat) ülalpidamist. Antud hetkel nimetatud võimalus puudub.

Ka Saksamaal võib nimetatud juhul last kasvatav lahutatud abikaasa saada ülalpidamist lisaelatise näol, mis tähendab seda, et kui kohasest tulundustegevusest saadavatest sissetulekutest ei piisa täielikuks ülalpidamiseks ja eksisteerib abivajadus ülejäänud osas, võib õigustatud lahutatud abikaasa nõuda teiselt lahutatud abikaasalt sissetulekute ja kohaseks ülalpidamiseks vajaliku vahelist summat.⁸⁰

Ameerika Ühendriikides on aga viimasel ajal hakatud õigustatud lahutatud abikaasale välja mõistma ka elatist kompenseerimaks panust kohustatud lahutatud abikaasa haridusse või karjääri. Peamiselt tuleb see kõne alla siis, kui pooltel pole abielu jooksul kogunenud märkimisväärset (muud) vara. Nimetatud elatise näol on tegemist hübriidiga lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse ja ühisvara jagamise regulatsioonidest.⁸¹ Autor sellist regulatsiooni ei poolda ja seda eelkõige seetõttu, et see ei ole kooskõlas Eestis kehtivate lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise eeldustega.

Euroopa perekonnaõiguse printsiibis lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta nr 2:4 on samuti välja toodud rida (täiendavaid) tegureid ja/või aluseid, mida peaks ülalpidamise määramisel arvestama või millest lähtuma. Nendeks on:⁸²

- abikaasa töövõime, vanus ja tervis
- laste hooldamine

⁷⁹ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 124

⁸⁰ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 178

⁸¹ DeWitt G. J. *Understanding Family Law.* p. 302

⁸² Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Örücü E., Mair J. *Op.cit.* p. 267

- kohustuste jagamine abielu ajal
- abielu kestus
- elustandard abielu ajal
- lahutatud abikaasa uue abielu sõlmimine või uus pikaajaline kooselu

Nimetatud tegurid ei ole seatud omavahel tähtsuse järjekorda ega ole kohustusliku iseloomuga ja tegemist ei ole ammendava loeteluga. Vastavad tegurid võivad riigiti erineda või üldse seadusandlusest puududa.

Nagu eespool toodust nähtub, on nimetatutest Eestis lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse alustena kohaldamist leidnud abikaasa töövõime ja laste hooldamine ning eelnõuga abikaasa vanus ja tervis. Eelnõu §-is 74⁸³ on aga muu hulgas ära toodud ka elutingimused ehk elustandard abielu ajal ja abielu kestus.

Eelnõu § 74 lg 1 kohaselt võib kohus ülalpidamise suuruse määramisel jätta abikaasade senise varalise seisundi arvesse võtmata või arvestada seda ainult teatud ajavahemikku silmas pidades, kui senisest varaliselt seisundist lähtumine kogu ülalpidamiskohustuse ajal ei oleks abielu kestust arvesse võtte mõistlik.

Abielu kestus on antud hetkel üheks aluseks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest vabastamiseks või nimetatud kohustuse piiramiseks tähtajaga (PKS § 24 p 2). Seega põhimõtteliselt on ka antud hetkel kohtutel kohustus vastava teguriga arvestada, kuid siiski natuke erinevas kontekstis. Elustandardil ja abielu kestusel peatub autor pikemalt käesolva magistritöö kolmandas peatükis.

Lahutatud abikaasa poolt uue abielu sõlmimine on PKS § 25 kohaselt aga üks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse lõppemise alus, mis leiab pikemat käsitlemist järgmises alapeatükis. Samuti peatub autor nimetatud alapeatükis ka uue (pikaajalise) kooselu mõjul lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusele.

⁸³ Olgugi, et nimetatud paragrahvi näol on tegemist nn ülalpidamise (elatise) suurust reguleeriva paragrahviga.

Kohustuste jagamist abielu ajal kohus lahutatud abikaasale ülalpidamise määramisel eraldi arvesse ei võta. Samas omab see teatud osas tähtsust abikaasade ühisvara jagamisel. Ka eelnõus ei ole nimetatud tegurit mainitud.

Üks põhjalikumaid ja sisukamaid näiteid kohtu poolt ülalpidamise määramisel arvesse võetavate eelduste, aluste ja/või tegurite kohta on sätestatud Iirimaa 1996.aasta *Family Law – Divorce – Act’s*, mille kohaselt tuleb ülalpidamise määramisel arvestada mõlema lahutatud abikaasa: ⁸⁴

- tegelikke ja potentsiaalseid varalisi/rahalisi vahendeid;
- vajadusi;
- kohustusi ja võlgnevusi;
- elatustaset;
- vanust ja abielu kestust;
- panust abiellu (ja mitte ainult materiaalses mõttes);
- teenimisvõimet;
- käitumist nii abielu ajal kui abielu lahutamisel;
- õigustatud lahutatud abikaasa töövõimet/puuet;
- pärast abielulahutust (ehk lähitulevikus, mida pole ajaliselt täpsustatud) võimalikke varalisi väljaminekuid/kaotusi;
- kolmandate isikute nõudeid.

Niivõrd põhjalikku nimekirja Eesti perekonnaõiguses ei leidu ja põhimõtteliselt ei ole see autori arvates ka (häda)vajalik, kuigi enamus nimetatutest on tegelikuses juba olemas või seadusse peagi lisandumas. Autor leiab, et kõige mõistlikum oleks sätestada perekonnaseaduses kindlad eeldused (sh. alused ja täiendavad tegurid) jättes aga vastava nimekirja lahtiseks, et kohus saaks vajaduse korral lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas arvesse võtta ka muid asjas tähtsust omavaid asjaolusid.

⁸⁴ Boele-Woelki K, Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 117-118

2.1.2. Ülalpidamiskohustuse tekkimine kokkuleppe alusel

2.1.2.1. Üldiselt

Lisaks seaduse alusel tekkivast lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest võib ülalpidamiskohustus tekkida ka kokkuleppe alusel ehk pooled võivad ülalpidamiskohustuses kokku leppida. Kokkulepe võib sisaldada ka teistsugust ülalpidamiskohustust kui seadus ette näeb.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuses võivad (lahutatud) abikaasad kokku leppida alljärgnevalt:

- abieluvaralepinguga
- toetamislepinguga (elurendis- või ülalpidamislepinguga) või
- vastavasisulise kokkuleppega.

Sõltuvalt sellest, millisel eelnimetatud viisidest soovivad (lahutatud) abikaasad ülalpidamiskohustuses kokku leppida, on põhimõtteliselt võimalik seda teha nii enne abielu, abielu ajal kui ka pärast abielu lahutamist.

2.1.2.2. Abieluvaraleping

Abieluvaralepingus lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuses kokku leppimine on praegu ainus sellelaadne võimalus, mida perekonnaseadus reguleerib. Eraldi ülalpidamiskokkulepet või vastava lepingu sõlmimist perekonnaseadus ette ei näe. Kuigi abieluvaralepingu peamine eesmärk ei ole reguleerida abikaasade omavahelisi suhteid pärast abielulahutust, on siiski tulenevalt PKS § 9 lg 1 p-st 5 võimalus abieluvaralepinguga muu hulgas kindlaks määrata abikaasade vastastikused ülalpidamiskohustused abielu lõppemisel.

Abieluvaralepingu regulatsiooni olemasolu üheks peamiseks eesmärgiks on see, et abieluvaralepinguga võivad abikaasad abielu lahutamise kaasnivate õiguslike

tagajärgede osas (teatud ulatuses) kokku leppida perekonnaseaduses sätestatust erinevalt (PKS § 8 lg 1). Seega kohaldub abikaasadele abieluvaralepingu sõlmimisel lepinguvabaduse põhimõtte, kuid seda üksnes piiratud ulatuses. Samamoodi on see nt. Soomes.⁸⁵

Abieluvaralepingute sõlmimine, s.h. (lahutatud) abikaasa ülalpidamiskohustuses kokkuleppimine, ei ole Eestis väga populaarne, vastupidiselt nt. Ameerika Ühendriikidele, kus ligikaudu 80-90% abielulahutusi hõlmab teatud liiki lepingulist kokkulepet.⁸⁶ Abieluvaralepingute vähese sõlmitavuse üheks põhjuseks Eestis võib olla asjaolu, et nimetatud lepingu sõlmimist ei peeta abiellumisel kohaseks või abielu instituudiga kooskõlas olevaks.

Näiteks Inglismaal on (abieluvara)leping tühine, kui mees ja naine enne abielu või abielu ajal lepivad kokku võimaliku lahutuse tingimused, kuna seda peetakse heade kommetega vastuolus olevaks,⁸⁷ kuid see ei hõlma ülalpidamiskohustuse osas sõlmitavaid kokkuleppeid. Nii oli see kunagi ka Ameerika Ühendriikides. Käesoleval hetkel on vastavad kokkulepped aga perekonnoakohtute poolt isegi soovituslikud.⁸⁸

Ka Eestis selline kokkulepe abieluvaralepingu tühisust (automaatselt) kaasa ei too ja ei peakski tooma, kuna autori arvamuse kohaselt ei ole tegu heade kommete instituudi vastase kokkuleppega. Nimelt on häid kombeid rikutud, kui tehing/leping oma sisult, motiivilt või eesmärgilt on vastuolus erapooletult ja õiglaselt mõtleivate inimeste sündsustundega. Samas asjaolud, mida peetakse ebaeetiliseks, muutuvad ajas. Lõpliku otsuse, kas tehing/leping on heade kommete vastane, teeb kohus. Heade kommete instituut on seotud sotsiaalse kaitse aspektiga ühiskonnas. Heade kommete vastaste lepingute tühiseks lugemine on riigipoolne sekkumine poolte vabadusse sõlmida lepinguid ükskõik missuguse sisuga või ükskõik missugustel eesmärkidel,⁸⁹ mis teatud juhtudel on vajalik.

⁸⁵ Helin. M. Perheoikeuden siveellinen luonne. – Lakimies, 7-8/2004, s. 1256-1259

⁸⁶ DeWitt G. J. *Op.cit.* p. 91

⁸⁷ Kuurberg M. Heade kommetega vastolus olevad lepingud. – Juridica, 1999, nr. 6, lk. 281

⁸⁸ DeWitt G. J. *Op.cit.* p. 93

⁸⁹ Kuurberg M. *Op.cit.* lk. 280-281

Abieluvaralepingu sõlmimine teenib teatud mõttes abielu lahutamise kaasnivate tagajärgede rahuliku lahendamise eesmärki.⁹⁰

Abieluvaralepingut saab sõlmida ainult abikaasade vabal tahtel ja kohus ei saa sundida üht abikaasat teise nõudel abieluvaralepingut sõlmima. Seega ei saa üks abikaasadest pöörduda kohtu poole nõudega tuvastada teise abikaasa nõusolek abieluvaralepingu sõlmimiseks. Kui aga abieluvaraleping on sõlmitud ja tegelikult ei abielluta, vaid elatakse n.ö. vabaabielu (faktiline abielu), siis ei hakka abieluvaraleping kehtima ja hilisemas vaidluses (lahkuminemisel) sellele tugineda ei saa.

Abieluvaraleping hakkab kehtima abielu sõlmimisel, kuid kuna abieluvaralepingut saab sõlmida ka abielu ajal (PKS § 10 lg 1), on võimalik, et abieluvaraleping hakkab kehtima alles abielu kestel. Abieluvaralepingut saab põhimõtteliselt sõlmida ka abielu lahutuse menetluse kestel, kuna abielu ei ole veel selleks hetkeks lõppenud.

Pooled ei saa abieluvaralepingus sätestada, et leping hakkab kehtima nt. enne abielu sõlmimist või peale abielu lahutamist. Nimetatud reegel tuleneb abieluvaralepingu regulatsiooni olemusest, kuigi sõnaselgelt seda perekonnaseaduses sätestatud ei ole. Näiteks Hollandi Tsiviilkoodeksis, mis reguleerib muuhulgas ka abieluvaralepingut, on artiklites 117 (2) ja 120 (1) vastav reegel ka sätestatud.⁹¹ Autor leiab, et nimetatud sätted võiks selguse huvides sisse viia ka perekonnaseadusesse.

Abieluvaraleping peab olema notariaalselt tõestatud (PKS § 10 lg 4) ja kohustusliku vormi järgimata jätmise korral on kokkulepe tühine. Nimetatud vorminõue on nt. sätestatud ka Hollandi Tsiviilkoodeksi artiklis 115 (1).⁹² Vormisunni eesmärgiks on kaitsta lepingut sõlmivaid abikaasasid kiirustamise eest ning see sund täidab hoiatus-, selgitus- ja tõendamisfunktsiooni. Sellega on tagatud ka nõustamine notari poolt.⁹³

⁹⁰ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 188

⁹¹ Sumner I., Warendorf H. Family law legislation of the Netherlands: a translation including book 1 of the Dutch Civil Code, procedural and transitional provisions and private international law legislation.

⁹² *Ibid*

⁹³ Tiivel R. Abikaasade varasuhetest abieluvararegistri ja kinnistusraamatu valguses. – *Juridica*, 2005, nr. 7, lk. 445

Ameerika Ühendriikides on osade osariikide õiguse kohaselt abieluvaraleping kehtetu, kui n.ö. nõrgemat poolt (nt. n.n. traditsioonilist koduperenaist) ei nõustanud lepingu sõlmimisel pooltest sõltumatu jurist.⁹⁴ Autor leiab, et Eesti abieluvaralepingu regulatsioonis vastava nõude sätestamiseks vajadus puudub, kuna abieluvaraleping peab olema notariaalselt tõestatud. Mõnedes Euroopa riikides on aga kõik (lahutatud) abikaasa ülalpidamiskohustust sisaldavad ja reguleerivad kokkulepped täielikult kohtu kontrolli all.⁹⁵

Abieluvaraleping võib osutada tühiseks või kehtetuks ka muudel üldistel tsiviilseadustiku üldosa tehingu kehtetuse kohta käivate sätete alusel või abielu kehtetuks tunnistamise korral (PKS § 13).

Abieluvaralepingu peavad olema alla kirjutanud mõlemad pooled, kuid põhimõtteliselt võivad pooled lepingu sõlmida ka esindajate kaudu, kuna seadus ei kohusta (lahutatud) abikaasasid seda isiklikult tegema. Vastav volitus esindajale peab aga sellisel juhul olema notariaalselt tõestatud. Pooled ja/või nende esindajad ei pea tahteavalduste tegemiseks olema ka korraga kohal.⁹⁶ Eelnõus on abieluvaralepingu osas aga sätestatud lepingu sõlmimise isiklikkuse nõue (tsiviilseadustiku üldosa seadus⁹⁷; edaspidi TsÜS § 115 lg 2) – abieluvaralepingu sõlmivad abikaasad isiklikult (eelnõu § 43).

Korraga võib kehtida ka mitu (kaks või enam) abieluvaralepingut. Kui korraga on kehtivad mitu lepingut ja varasemaid ei ole tühistatud või muudetud, võib kergesti tekkida vastuolu erinevate lepingute vahel ja tuleb hakata selgitama, milline leping millises osas kehtib. Üldise põhimõtte kohaselt tuleb siiski vastuolude korral ülalpidamiskohustuse osas lähtuda hiljem sõlmitud lepingust – varem sõlmitud abieluvaraleping kehtib muutmata osas, samuti osas, mis ei ole vastuolus hiljem sõlmitud abieluvaralepinguga (PKS § 10 lg 2).

⁹⁴ DeWitt G. J. *Op.cit.* p. 97

⁹⁵ Schwenger I., Dimsey M. Model Family Code – From a global prespective. p. 82

⁹⁶ Tiivel R. *Op.cit.* lk. 446

⁹⁷ RT I 2002, 35, 216; RT I 2007, 24, 128

Abieluvaraleping kantakse abikaasa nõudel ka abieluvaralepingu registrisse ehk abieluvararegistrisse⁹⁸ (PKS § 10 lg 6), kuid see ei ole kohustuslik vastupidiselt Soome kehtivale perekonnaõigusele, mille kohaselt abieluvaraleping üldse ei jõustugi, kui see ei ole vastavas kohtus registreeritud (*Avoliittolaki* § 44 lg 1). Perekonnaseaduse alusel on abieluvaralepingu registreerimine oluline vaid kolmandate isikute suhtes (PKS § 10 lg 6). Seega kehtib abieluvaralepingus kokkulepitu (endiste) abikaasade suhtes ilma lepingu abieluvararegistrisse kandmata.⁹⁹

Saksa kohtupraktika kohaselt on vastavasse registrisse võimalik kanda kõik asjaolud, mis mõjutavad abikaasade õiguslikku seisundit kolmanda isiku suhtes. Registrisse ei saa kanda üksnes selliseid (varaõiguslikke) kokkuleppeid, mis puudutavad ainult abikaasade omavahelisi suhteid.¹⁰⁰ Nimetatud regulatsioon peaks analoogia korras kohalduma ka (lahutatud) abikaasa ülalpidamiskohustuse kokkulepetele. Kuna (lahutatud) abikaasa ülalpidamiskohustuse osas sõlmitav kokkulepe puudutab põhimõtteliselt üksnes (lahutatud) abikaasade omavahelisi suhteid, võiks juhindudes eeltoodust asuda seisukohale, et nimetatud kokkulepet Saksamaal registrisse ei kantagi.

PKS § 12 lg 3 alusel kui abieluvaralepingust tuleneb lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus pärast abielu lahutamist, jääb see peale abielu lahutamist kestma. Oluline on siinjuures ka see, et abieluvaralepinguga ei või jätta lahutatud abikaasat ilma õigusest saada ülalpidamist seaduses sätestatud alustel (PKS § 9 lg 2 p 2) s.t., et abielu ajal ei saa abikaasa ette loobuda seadusjärgsest ülalpidamisõigusest ja abikaasad võivad abieluvaralepinguga kokkuleppida vaid seaduses sätestatud ulatuslikumas ülalpidamisõiguses.¹⁰¹

Üheks oluliseks eelnõus sätestatud muudatuseks on asjaolu, et abieluvaralepinguga enam lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust reguleerida lubatud ei ole (eelnõu § 42 lg 1) ja selleks tarbeks sisaldab eelnõu ülalpidamislepingu regulatsiooni (eelnõu § 78).

⁹⁸ Abieluvararegister on riiklik register, kuhu kantakse abikaasade abieluvaralepingus toodud ning seaduses sätestatud juhtudel teised varalised õigused (abieluvararegistri seadus; edaspidi AVRS § 1 lg 1).

⁹⁹ Tiivel R. *Op.cit.* lk. 443

¹⁰⁰ *Ibid* lk. 446

¹⁰¹ Hallik L. *Op.cit.* lk. 339

Ka näiteks Saksa õiguse kohaselt ei sisalda abieluvaraleping ülalpidamislepingut, kuna see ei puuduta (lahutatud) abikaasadevahelist varasuhet, ükskõik, kas see reguleerib ülalpidamist abielu, lahuselu või lahutuse korral.¹⁰² Antud hetkel sisaldub ülalpidamislepingu regulatsioon (üksnes) võlaõigusseaduses¹⁰³ (edaspidi VÕS §§ 572-577).

2.1.2.3. Toetamislepingud

Toetamislepinguid käsitleb võlaõigusseaduse 5. osa. Toetamislepingud on elurendiseja ülalpidamisleping ning neid võivad pooled tulenevalt lepinguvabaduse põhimõttest sõlmida nii enne abielu, abielu ajal kui ka peale abielu lõppemist.

Toetamislepingutele on iseloomulik lepingupoole või kolmanda isiku toimetuleku toetamine vajalike elatusvahendite tagamise kaudu.¹⁰⁴ Seega on ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuses võimalik kokkuleppida sõlmides üks toetamislepingutest või nende segaleping.

VÕS § 568 lg 1 kohaselt kohustub elurendiselepinguga üks isik (elurendise andja) maksma teisele lepingupoolele või kolmandale isikule (elurendise saaja) elurendise andja, elurendise saaja või muu isiku eluaja jooksul perioodiliselt teatud rahasumma või andma üle muid liigitunnustega piiritletud esemeid (elurendis). Eeldatakse, et elurendise maksmine on tasuta.

VÕS § 572 lg 1 kohaselt kohustub ülalpidamislepinguga üks isik (ülalpeetav) andma teise isiku (ülalpidaja) omandisse või kasutusse vara või teatud esemed ja ülalpidaja kohustub ülalpeetavat viimase eluaja või muu kokkulepitud aja jooksul ülal pidama ja hooldama.

Vaatamata viidatud lepingute nimetustele, sarnaneb eelnõu paragrahvis 78 nimetatud ülalpidamisleping pigem elurendiselepingule, kuna ka elurendiseleping on

¹⁰² Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 103, 189

¹⁰³ RT I 2001, 81, 487; RT I 2007, 56, 375

¹⁰⁴ Parkel K. Kommentaarid 5. osale. - Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. lk. 615

eelduslikult ühepoolselt kohustav ehk kohustused on ainult elurendise andjal ja elurendise maksmine on tasuta. Võlaõigusseaduses sisalduva ülalpidamislepingu alusel võlgnetakse ülalpidamist ja hooldust aga tasu eest, mistõttu on tegemist kahekülgse vastastikuse lepinguga. Samuti peab viimati nimetatud lepingu sõlmides lisaks ülalpidamisele tagama ka teise poole hoolduse, mida elurendiseleping ja eelnõus sisalduv ülalpidamisleping (sõnaselgelt) ette ei näe. Seega on ülalpidaja kohustused laiemad ja nende maht võib tulevikus olenevalt ülalpeetava vajadustest oluliselt muutuda ehk ülalpidaja kannab ülalpeetava vajaduste muutumise riisikut.¹⁰⁵ Samas ei keela eelnõu pooltel ka ülalpidamislepingus kokku leppida, et ülalpidamiskohustuse ulatus ja makstava elatise suurus muutub vastavalt vajadusele.

Toetamislepingute osas kehtivad ka erinevad vorminõuded. Nimelt võib elurendiselepingu sõlmida lihtkirjalikus vormis (VÕS § 570), kuid ülalpidamisleping peab olema notariaalselt tõestatud (VÕS § 573). Ka eelnõus toodud ülalpidamisleping peab olema notariaalselt tõestatud (eelnõu § 78 lg 1). Seega on nimetatud ülalpidamislepingu näol tegemist n.n. segalepinguga võlaõigusseaduses sisalduvatest toetamislepingutest, millist võib sõlmida ka käesoleval ajal.

Eelnõus on ülalpidamislepingu osas sätestatud veel üks oluline reegel, millest kõrvale kalduda ei ole lubatud. Nimelt eelnõu § 78 lg 2 kohaselt on kokkulepe, millega välistatakse lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus või piiratakse seda ebamõistlikult tühine. Hetkel on sarnane kuid pisut üldisem reegel sätestatud abieluvaralepingut reguleerivas PKS § 9 lg 2 p-s 2.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas elurendise- või ülalpidamislepingu sõlmimisel tuleb aga silmas pidada, et elurendiselepingu sätted ei ole kohaldatavad perekonnaseadusest tulenevate ülalpidamiskohustustele, mis ei ole seotud ülalpeetava eluajaga (nt. lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus raseduse või abielu kestel eostatud alla kolme aastase lapse hooldamise ajal) ja mida ei saa seetõttu vaadelda seadusega seatud elurendisena.¹⁰⁶ Samuti ei ole perekonnaseadusest tulenevat ülalpidamiskohustust täpsustavad kokkulepped käsitletavad ülalpidamislepingutena VÕS §-i 572 tähenduses. Nii ülalpidamiskohustuse alus kui ulatus tulenevad sellistel

¹⁰⁵ Parkel K. Kommentaarid §-le 568. – *Op.cit.* lk. 616-617

¹⁰⁶ *Ibid* lk. 620

puhkudel perekonnaseadusest. Kuna perekonnaõigus on oma olemuselt imperatiivne, on ülalpidamiskokkuleppetega võimalik seadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse ulatust üksnes täpsustada, mitte aga (oluliselt) vähendada või sellest üldse loobuda.¹⁰⁷ Seega tuleb lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas toetamislepingu sõlmimisel arvestada ka vastavaid perekonnaseaduses sisalduvaid sätteid.

Eeltoodu alusel käesoleva magistritöö autor leiab, et toetamislepingut on siiski mõistlik ja vajalik sõlmida üksnes juhul, kui abikaasad soovivad kokku leppida abikaasa ülalpidamiskohustuses pärast abielu lahutamist alusel, mida perekonnaseadus ei sisalda.

2.1.2.4. Ülalpidamiskokkulepe

Lisaks abieluvaralepingule ja toetamislepingutele on pooltel võimalik lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuses kokku leppida ka lihtsalt vastav kokkulepe sõlmides ning seda nii enne abielu sõlmimist, abielu ajal kui ka pärast abielulahutust.

Lahutatud abikaasade vahel sõlmitavale ülalpidamiskokkuleppele kohustuslikku vormi ükski seadus ette ei näe, seega võib see põhimõtteliselt olla sõlmitud ka suuliselt või sellekohaselt mõistetava käitumisega,¹⁰⁸ kuid kui kohustatud pool hiljem kokkulepet ei täida, on eelnimetatud vormis sõlmitud kokkulepet raske kui mitte võimatu kohtus tõendada. Seetõttu peaks vastav kokkulepe abikaasade vahel olema sõlmitud vähemalt kirjalikku vormi järgides. Kui aga ülalpidamiskokkulepe sõlmitakse abielu ajal ja see hõlmab endas kokkulepet perekonnaseaduse alusel tekkiva lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas, peab kokkulepe sarnaselt abieluvaralepingule olema notariaalselt tõestatud.¹⁰⁹

Autor on seisukohal, et Eestis oleks vajalik sätestada eraldi ülalpidamiskokkuleppe regulatsioon, kuna antud hetkel on võimalikku kokkulepet reguleerivad sätted mitmetes seadustes (perekonnaseadus, võlaõigusseadus, tsiviilseadustiku üldosa

¹⁰⁷ Parkel K. Kommentaarid §-le 572. – *Op.cit.* lk. 624

¹⁰⁸ Hallik L. *Op.cit.* lk. 339

¹⁰⁹ *Ibid*

seadus) laiali ja puudub selge ülevaade, mida ja kui suures ulatuses on vastavas kokkuleppes võimalik perekonnaseaduses sätestatust erinevalt reguleerida. Eelnõus on see ülalpidamislepingu regulatsiooni näol olemas, kuigi vastavad sätted on suhteliselt üldised.

Käesoleval hetkel on (lahutatud) abikaasade vaheline ülalpidamiskokkulepe puhtalt võlaõiguslik kokkulepe, mille sõlmimisel lähtutakse peaaesjalikult võlaõiguseaduses sätestatust. Seega tuleb ülalpidamiskokkulepet kui võlaõiguslikku kokkulepet juhindudes VÕS § 76 lg-st 1 täita vastavalt kokkuleppes sätestatule. Ühepoolne tingimuste muutmine ei ole lubatud. Vaatamata sellele tuleb ülalpidamiskokkuleppe järgi elatise maksmisel nagu ka toetamislepingu puhul arvestada ülalpidamissuhte perekonnaseadusest (nt. PKS § 23 lg-st 1 ja §-st 71) tulenevate eripäradega. Seega saab ülalpidamiskokkuleppe või toetamislepingu alusel elatise maksmisel teatud juhtudel näiteks lugeda põhjendatuks elatise maksmises kokkulepitust väiksemas summas, kui nt. kohustatud isiku sissetulek ülalpidamisperioodil vähenes, mis tähendab seda, et ka vabatahtlikul ülalpidamisel saab lähtuda poolte varalisest seisundist.¹¹⁰

Euroopa perekonnaõiguse printsiibi lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta nr 2:10 kohaselt peaks abikaasadel olema samuti õigus sõlmida ülalpidamiskokkuleppeid ülalpidamise osas peale abielu lahutust. Nimetatud kokkulepe peaks olema kirjalikus vormis ja võiks sisaldada ülalpidamiskohustuse ulatust, täitmist, kestust ja lõpetamist ning võimalikku ülalpidamisõigusest loobumist.¹¹¹ Viimati nimetatu ei ole perekonnaseaduse alusel lubatud (PKS § 9 lg 2 p 2) ja seda ei ole sisse viidud ka eelnõusse. Ülalpidamiskohustusest loobumist või vähemasti lõplikku loobumist ei poolda ka autor, kuna peale loobumist võib poolte majanduslik olukord oluliselt muutuda.

Saksa õiguse kohaselt on aga ülalpidamislepingutel ainult siis mõte, kui nendes saab muu hulgas ülalpidamisõigusest loobuda. Samas ei ole ülalpidamisõigusest lubatud loobuda, kui selle eesmärgiks on panna abivajava lahutatud abikaasa abielujärgse

¹¹⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.10.2002 otsus nr. 3-2-1-117-02 Kaie Päikese hagi Mati Päikese vastu lastele elatise ja võlgnevuse 9 200,00 krooni väljamõistmise asjas, p 11

¹¹¹ Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Örucü E., Mair J. *Op.cit.* p. 268.

üalpidamise koormus sugulastele või riigile (sotsiaalabi).¹¹² Nimetatud eesmärki on aga raske kui mitte võimatu tõendada.

Nagu autor eespool mainis puudub hetkel üalpidamiskokkuleppel, kui see ei sisaldu abieluvaralepingus ega toetamislepingus, vorminõue. Seega ei ole oluline, millises vormis üalpidamiskokkulepe on sõlmitud. Vastava kokkuleppe täitmisele sundimise osas andis aga enne 01.01.2006 sõlmitud üalpidamiskokkulepetele, mis on notariaalselt tõestatud, eelise.

Nimelt enne 01.01.2006 sõlmitud notariaalsete üalpidamiskokkulepete näol on tegemist täitedokumentidega kuni 01.01.2006 kehtinud täitemenetluse seadustiku mõttes. Hetkel kehtiva täitemenetluse seadustiku¹¹³ (edaspidi TMS) kohaselt see enam nii ei ole, mistõttu alates 2006. aastast sõlmitud (notariaalsete) üalpidamiskokkulepetega enam otse kohtutäituri poole pöörduda ei saa ja üalpidamiskokkuleppe täitmisele sundimiseks tuleb esmalt pöörduda pädeva kohtu poole, välja arvatud juhul kui võlgnik on pärast nõude sissenõutavaks muutumist andnud nõusoleku alluda kohesele sundtäitmisele (TMS § 2 lg 1 p 18). Näiteks samal põhjusel keeldus Harju Maakohus tsiviilasjas nr 2-07-17577 hagiavaldust menetlusse võtmast.¹¹⁴

¹¹² Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 189-190

¹¹³ RT I 2005, 27, 198; RT I 2007, 25, 130

¹¹⁴ Nimelt esitas õigustatud lahutatud abikaasa (hageja) hagi kohustatud lahutatud abikaasa (kostja) vastu elatise võlgnevuse saamiseks. Hagiavalduse kohaselt tulenes võlgnevus 10.11.2003 notari juures kostjaga sõlmitud elatusraha maksmise kokkuleppes. Kohtutäituri kaudu aga ei õnnestunud võlgnevust kostjalt sisse nõuda. Kohus tuginedes TsMS § 371 lg 2 p-le 2 keeldus 15.05.2007 määrusega hagiavaldust menetlusse võtmast ja tagastas selle koos kõigi lisadega. Nimetatud määruse kohtu põhjenduste kohaselt: „...on pooled notariaalses kokkuleppes muuhulgas leppinud kokku, et kui kostja ei täida kokkuleppega võetud kohustusi tasuda igakuiselt elatusraha hagejale, kohustub ta tasumata elatusraha osas alluma koheselt sundtäitmisele täitemenetluse seadustikus ettenähtud korras. Seega on poolte vahel sõlmitud kokkuleppe näol tegemist täitedokumendiga selle sõlmimise ajal kehtinud täitemenetluse seadustiku mõttes. Hagiavaldusest nähtub, et kokkuleppe kui täitedokumendi alusel on toimunud/toimub ka täitemenetlus, kuid selle tulemusena ei ole hageja senini realselt raha saanud. Käesolevas tsiviilasjas tehtav kohtuotsus oleks aga samuti üksnes täitedokument hetkel kehtiva TMS § 2 lg 1 p 1 mõttes, mille täitmist korraldavad sama seadustiku § 3 lg 1 alusel kohtutäituri. Seega isegi käesolevas tsiviilasjas hagejale positiivne kohtuotsus ei taga talle realselt raha saamist, vaid kostja poolt selle vabatahtlikult mittetäitmise korral tuleb tal pöörduda taas kohtutäituri poole. Kohtuotsuse näol oleks seega tegemist sisuliselt samaväärse täitedokumendiga, kui hagejal juba olemas on. Hagejale ei ole mõistlik antud olukorras võimaldada elatise võlgnevuse nõude maksmapanekut hagimenetluses ka lähtudes menetlusökonoomika põhimõttest. Olukorras, kus on olemas nn kohese sundtäitmise kokkulepe (täitedokument), ei ole mõistlik koormata menetlusosalisi ja kohtuid eesmärgiga saada samas nõudes uus täitedokument“.

Samas ei välista ülalpidamiskokkuleppe olemasolu siiski täielikult kohtu poole pöördumist. Õigustatud pool võib esitada kohtule elatise nõude sooviga, et kohustatud pool täidaks edaspidi ülalpidamiskohustust kohtuotsuse alusel. Oluline on siinjuures ka see, et PKS paragrahvis 70 sätestatu ei välista enne vastava hagi esitamist ülalpidamiskokkuleppes tuleneva võla sissenõudmist. Nimetatud säte määrab üksnes aja, millest alates saab hagi rahuldamisel kohtuotsusega elatise välja mõista.¹¹⁵

Siinkohal peab autor oluliseks välja tuua ka seda, et tulumakseseaduse¹¹⁶ (edaspidi TuMS) § 19 lg 1 kohaselt on elatis, mida saadakse kohtuotsuse, kohtumäärusega kinnitatud kokkuleppe (ehk kompromissi) alusel maksustatav tulumaksuga. Seega on elatise maksustatavaks tuluks lugemisel määrava tähendusega elatise maksmise kokkuleppe vorm.¹¹⁷

2.2. Ülalpidamiskohustuse kestus ja lõppemine

2.2.1 Seadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse kestus ja lõppemine

Lahutatud abikaasa saab hetkel kehtiva seadusandluse kohaselt ülalpidamist nõuda vastavate eelduste (õigustatud lahutatud abikaasa abivajadus, ülalpidamist võimaldav kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund ja õigustatud lahutatud abikaasa töövõimetus või töövõimetusega võrdsustatud seisund) olemasolul kolmel alusel, kuid vaid ühe aluse puhul on seaduses täpselt määratletud ülalpidamiskohustuse täpne ajaline kestus – lahutatud abikaasal on õigus saada teiselt lahutatud abikaasalt ülalpidamist raseduse ja lapse hooldamise ajal kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni (PKS § 22 lg 2) ehk siis maksimaalselt 3 aastat ja 9 kuud. Ülejäänud kahe seaduses sätestatud ülalpidamiskohustuse aluse (PKS § 22 lõiked 1 ja 3) osas võib teha järelduse, et elatis mõistetakse välja määramata ajaks, kuigi seda ei ole perekonnaseaduses sõnaselgelt sätestatud.

¹¹⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.10.2002 otsus nr. 3-2-1-117-02 Kaie Päikese hagi Mati Päikese vastu lastele elatise ja võlgnevuse 9 200,00 krooni väljamõistmise asjas, p 10

¹¹⁶ RT I 1999, 101, 903; RT I 2007, 44, 318

¹¹⁷ Lätt P., Tuulik T. Ülalpidamiskohustus ja elatise väljamõistmine. - Maksumaksja 2007 nr 5, lk. 29.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse ajalist piiritlemist ei näe põhimõtteliselt ette ka eelnõu. Eelnõu § 73 lg 2 kohaselt tuleb ülalpidamist maksta nii kaua ja niisuguses ulatuses, milles ülalpidamist saama õigustatud isikult ei või endale sissetuleku hankimist eeldada.

Siiski võib kohus ka praegu kehtiva seaduse alusel elatise väljamõistmisel arvestada asjaoluga, et lahutatud abikaasa töövõime võib taastuda või last hooldav lahutatud abikaasa võib enne lapse kolme aastaseks saamist tööle naasta ning mõista elatis välja vastavalt kuni töövõime taastumiseni või lahutatud abikaasa tööle naasmiseni.¹¹⁸ See on siiski pigem erand kui reegel. Euroopas leviva üldise trendi kohaselt on aga järjest rohkem hakatud lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust piirama tähtajaga.¹¹⁹

Näiteks Bulgaarias võib reeglina elatise kõigil seaduses sisalduvatel alustel määrata ainult kuni kolmeks aastaks. Erandiks on see, kui ülalpidamist saav lahutatud abikaasa on pärast lahutust eriti raskes varalises seisus ja kui pikem ülalpidamiskohustus ei tekita erilisi varalisi raskusi kohustatud lahutatud abikaasale. Taanis jällegi on ülalpidamiskohustuse maksimaalne kestus kümme aastat ja üksnes erilistel tingimustel määrab kohus ülalpidamiskohustuse eluaegsena. Nendeks eralisteks tingimusteks on nt. see kui abielu on koos sellele eelneva suhtega kokku kestnud 20 aastat või rohkem või kui ühe lahutatud abikaasa töö leidmise võimalused on väga limiteeritud, kuna ta pole juba kaua aega töötanud (nt. kui naine tuli peale abiellumist töölt ära, et pühenduda kodule ja lastele).¹²⁰ Eestis kohus abikaasa ülalpidamiskohustuse määramisel abielule eelnevat aega arvesse ei võta.

Hollandi regulatsiooni kohaselt, kui kohus ei täpsusta ülalpidamiskohustuse kestust, on selleks automaatselt 12 aastat. Õigustatud lahutatud abikaasa võib vajaduse korral siiski kohtult paluda selle aja pikendamist. Erandiks on siinkohal lastetu abielu lahutamine, mis ei ole kestnud üle viie aasta. Sel juhul võib ülalpidamiskohustuse kestuseks määrata maksimaalselt viis aastat.¹²¹

¹¹⁸ Hallik L. *Op.cit.* lk. 336

¹¹⁹ Boele-Woelki K. (ed.). [2] *Op.cit.* p. 120

¹²⁰ Boele-Woelki K., Braat B, Summer I. *Op.cit.* p. 158-159

¹²¹ *Ibid* p. 166-168

Autor leiab, et Hollandis kehtiva regulatsiooni näol on tegemist mõistliku regulatsiooniga, mida aga Eesti perekonnaseaduses sisalduvate ülalpidamiskohustuse aluste osas pole võimalik kohaldada. Sarnase sätte seadusesse sisseviimine võiks tulla kõne alla nt. sellisel juhul, kui seaduses sätestataks autori poolt käesolevas töös välja pakutud täiendav lahutatud abikaasa ülalpidamiskohuse alus - kohustatud lahutatud abikaasa peab õigustatud lahutatud abikaasale pärast abielu lahutamist ülalpidamist võimaldama, kui õigustatud lahutatud abikaasa omandab sissetulekuallika hankimiseks vajalikku või täiendavat haridust. Sellisel juhul peaks ülalpidamiskohustus olema määrataud kindlaks ajaperioodiks.

Euroopa perekonnaõiguse printsiibi lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta nr 2:8 kohaselt tuleks samuti ülalpidamiskohustus määrata kindlaks perioodiks, kuid erandjuhtudel võib ülalpidamiskohustuse määrata ka limiteerimata ajaks.¹²² Kuna Eesti õiguse järgi on lahutatud abikaasal ülalpidamisõigus vaid väga erandlikel juhtudel, on elatise ajaline piiritlematus antud hetkel tõenäoliselt siiski kooskõlas nimetatud printsiibiga.¹²³

Inglismaal ja Prantsusmaal on kohtu peamine eesmärk abielu lahutamisel lõpetada endiste abikaasade vahelised varalised suhted nii kiiresti kui võimalik. Sellest põhimõttest lähtudes võib Prantsusmaal kohus nt. otsustada, et ta ei lahuta abielu abikaasade vahel enne, kui elatis on ühekordselt makstava summana ülalpidamise saajale välja makstud või kui vastav summa on ettenähtud korras deponeeritud.¹²⁴ Eestis taoline praktika puudub ja autor kahtleb kas see perekonnaseaduse alusel ka üldse lubatud oleks. Inglismaal määratakse ülalpidamine tähtajatult aga üksnes äärmuslikel juhtudel.¹²⁵

Ühe Iirimaa tunnustatud kohtuniku J. McGuinness'i arvates pole perekonnaõiguse olemusest tulenevalt kiire (lahutatud) abikaasade vaheliste suhete ja rahaliste kohustuste lõpetamine võimalik ega ka lubatav.¹²⁶ Autor kaldub siinkohal selle väitega ka nõustuma, kuna hetkel kehtiva abikaasadele abielu ajal kohalduva ühis- ja

¹²² Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Örücü E., Mair J. *Op.cit.* p. 268.

¹²³ Hallik L. *Op.cit.* lk. 336

¹²⁴ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 161-162

¹²⁵ Örücü E., Mair J. *Op.cit.* p. 70

¹²⁶ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 165

lahusvara regulatsiooni puhul on abielu ajal tekkivat varalist seotust raske lihtsalt päevapealt lõpetada.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus lõpeb, kui (PKS § 25):

- langevad ära perekonnaseaduses sätestatud ülalpidamiskohustuse alused või
- ülalpidamist saav lahutatud abikaasa abiellub uuesti

Põhimõtteliselt lõpeb ülalpidamiskohustus ka siis, kui kohustatud lahutatud abikaasa varaline seisund muutub ega võimalda enam ülalpidamist anda. Üheselt selge ei ole aga see, kas lahutatud abikaasade ülalpidamisõigus ja –kohustus lõpevad nende surma korral. Levinud arvamus on siiski, et õigustatud lahutatud abikaasa ülalpidamisõigus ja kohustatud lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus lõppevad ka ühe abikaasa surmaga. Ülalpidamiskohustust loetakse isiklikuks kohustuseks ja pärijatele see üle ei lähe.¹²⁷ Analoogselt on ka õigustatud lahutatud abikaasa ülalpidamisõigusega. Kuigi nimetatu ei tulene otseselt perekonnaseadusest, on ülalpidamisõigus ja -kohustus vastava isikuga lahutamatult seotud ega lähe reeglina üle ühelt isikult teisele (TsÜS § 6 lg 1 ja Päs § 2).¹²⁸

Siiski võib kohustatud lahutatud abikaasa surma põhjustamise korral tekkida kolmandal isikul surnud abikaasa asemel kohustus lahutatud abikaasale ülalpidamist anda (VÕS § 129 lg 3), kuid ka sel juhul lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus lõpeb ja asendub teise seaduses sätestatud sissetulekuallikaga.¹²⁹

Pärimisseaduse¹³⁰ (PärS) § 132 alusel säilib õigus veel ühe kuu jooksul pärandi arvel ülalpidamist saada vaid neil pärandaja perekonnaliikmetel, kes pärandajaga surmani koos elasid ja temalt ülalpidamist said. See säte aga lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusele ei laiene juba ainuüksi seetõttu, et tavaliselt ei ela lahutatud abikaasad koos. Samuti on lahtine, kas lahutatud abikaasad on üksteise perekonnaliikmed. Samal ajal võib aga pärandaja oma testamendi või

¹²⁷ Silvet E., Mahhov I. Kuidas pärida ja pärandada. lk. 84

¹²⁸ Hallik L. *Op.cit.* lk. 335

¹²⁹ *Ibid*

¹³⁰ RT I 1996, 38, 752; RT I 2007, 12, 66

pärimislepinguga panna pärijale või annakusaajale kohustuse kedagi pärandvara arvel ülal pidada. Sellisel juhul ei ole aga tegemist mitte pärandajalt endalt pärijale ülemineva, vaid täiesti uue, pärandaja viimase tahte kohaselt tekkiva ülalpidamiskohustusega.¹³¹ Eestis kehtiva regulatsiooniga sarnane regulatsioon on ka nt. Soomes, Taanis, Norras ja Venemaal.¹³²

Autor leiab, et õigustatud ja kohustatud lahutatud abikaasa surm, kui ülalpidamisõiguse ja –kohustuse lõppemise alus peaks olema sõnaselgelt sätestatud ka perekonnaseaduses. Nimetatud puudus on eelnõus kõrvaldatud ja eelnõu § 79 sätestab, et ülalpidamiskohustus lõpeb muu hulgas ka õigustatud isiku või kohustatud isiku surmaga.

Teatud Euroopa riikides aga õigustatud või kohustatud isiku surm ülalpidamiskohustust (automaatselt) ei lõpeta. Saksamaal nimelt läheb BGB § 1586b lg 1 alusel kohustatud isiku surmaga ülalpidamiskohustus pärijatele üle, kuid pärijad ei vastuta üle summa, mis vastab sundosale, millele õigustatud isikul oleks olnud õigus, kui abielu ei oleks lahutatud. Tegemist on siiski erandjuhuga ja üldjuhul elatise maksmise kohustus kohustatud isiku surmaga lõpeb.¹³³

Hispaanias peavad kohustatud abikaasa pärijad samuti jätkama ülalpidamise maksmist aga nad võivad kohtult paluda ülalpidamise suuruse vähendamist. Ka Itaalias ülalpidamiskohustus kohustatud lahutatud abikaasa surmaga automaatselt ei lõpe. Kohus võib teatud perioodiks kohustatud lahutatud abikaasa pärijaid kohustada elatist maksuma, kui ülalpidamise saaja seda tõesti vajab.¹³⁴

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus lõpeb ka juhul, kui ülalpidamist saav lahutatud abikaasa uuesti abiellub. See on ka igati põhjendatud, kuna uue abielu sõlmimisega tekib uuel abikaasal seadusest tulenev kohustus pidada ülal oma abikaasat (PKS § 21) ja lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus lõpeb.¹³⁵ Uuesti abiellumisel loob lahutatud abikaasa nõ. uue perekonna, kelle liikmed on seaduse

¹³¹ Silvet E., Mahhov I. Kuidas pärida... lk. 85

¹³² Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 456-459

¹³³ Bronx H. Pärimisõigus. lk. 8

¹³⁴ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 458-459

¹³⁵ Hallik L. *Op.cit.* lk. 335

kohaselt kohustatud oma perekonnaliikmeid abivajaduse korral ülalpidama. Vastav ülalpidamiskohustuse lõppemise alus sisaldub ka eelnõus (eelnõu § 79).

Ülalpeetava lahutatud abikaasa surm ja uuesti abiellumine lõpetavad ülalpidamiskohustuse ka nt. Saksamaal (BGB § 1586 lg 1) ja Soomes (*Avioliittolaki*¹³⁶ § 48). Need on ka kaks kõige levinumat ülalpidamiskohustuse lõppemise alust Euroopas.

Euroopa perekonnaõiguse printsiibi lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta nr 2:9 kohaselt peaks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus lisaks eeltoodud alustele lõppema ka siis, kui õigustatud lahutatud abikaasa loob (uue) püsisuhte,¹³⁷ nagu see on hetkel sätestatud nt. Prantsusmaa õiguses.¹³⁸

Samuti võib uus püsisuhe olla Saksa õiguse kohaselt aluseks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse lõpetamiseks. Sellisel juhul peab olema tõendatud õigustatud lahutatud abikaasa ja tema uue (elu)kaaslase abielusarnane majanduslik solidaarsus, pelgalt intiimsuhtest ei piisa. Oluline on ka suhte järjepidevus, nt. kolmest aastast vajaliku järjepidevuse tõendamiseks piisab. Samasooliste ühendust aga ei loeta piisavaks ehk ei võrdsustata uue püsisuhtega, kuigi ka sel juhul võidakse luua majanduslik solidaarsus. Erisus on ka kaua kestnud abielude osas. Nimelt võidakse õigustatud lahutatud abikaasale välja mõistetud elatist tema uue püsisuhte olemasolu korral esialgu ka üksnes vähendada, kui pooltevaheline abielu kestis kaua.¹³⁹

Skandinaaviamaaades mitteametlik uus püsisuhe lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust automaatselt ei lõpeta, kuid seda võidakse samuti võtta arvesse kui märki muutunud olukorrast. Sel juhul võib kohus ülalpidamiskohustust puudutavat kohtuotsust või kokkulepet ka muuta.¹⁴⁰

¹³⁶ 16.04.1987/411; 1.4.1999/448. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.trasek.net/lakiasiat/Avioliittolaki.htm>

¹³⁷ Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Örucü E., Mair J. *Op.cit.* p. 268.

¹³⁸ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 163

¹³⁹ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 184

¹⁴⁰ Örucü E., Mair J. *Op.cit.* p. 53

Kuigi hetkel kehtiv perekonnaseadus seda otseselt ei sätesta, võib Eesti kehtiva õiguse kohaselt lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus lõppeda samuti juhul, kui ülalpidamist saav lahutatud abikaasa alustab uut püsivat kooselu, sõlmimata seejuures abielu. Kuigi mitteabielulise kooselu partneril puudub kohustus elukaaslast ülal pidada ja sellest tulenevalt ei lähe ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus temale üle, võib ülalpidamist saava lahutatud abikaasa abivajadus kaduda, kui tema elukaaslane teda faktiliselt ülal peab, sest sellisel juhul puudub ülalpidamiskohustuse üks eeldus – abivajadus. Siiski ei ole püsisuhe mitte igal juhul lahutatud abikaasa ülalpidamisõiguse lõppemise aluseks nagu seda on uue abielu sõlmimine.¹⁴¹

Autor leiab, et lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse lõpetamine tema uue püsisuhte olemasolu korral ei tohiks kindlasti muutuda reegliks, kuna mitteabieluline püsisuhe või kooselu võib väga järsku ja kiirelt ka lõppeda, jättes abivajava lahutatud abikaasa raskesse majanduslikku olukorda. Mitteabielulise kooselu lõppemisega ei kaasne ju põhimõtteliselt mitte ühtegi abielu lõppemisega sarnast tagajärge, nagu nt teise poole ülalpidamiskohustus. Hoolimata sellest, et ülalpidamise saaja on reeglina nii majanduslikult kui ka emotsionaalselt rohkem seotud uue partneriga, ei garanteeri siiski uus registreerimata suhe ülalpidamist saavale lahutatud abikaasale rahalist toetust uuel partnerilt.

Eeltoodu alusel käesoleva töö autor vastava ülalpidamiskohustuse lõppemise aluse seadusesse sisseviimist ei poolda. Samuti eeldaks nimetatud regulatsioon mõiste püsisuhte selgitamist ja/või defineerimist.

Kord lõppenud lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust ei ole seaduse alusel võimalik enam taastada või uuendada. Teiste sõnadega, kui ülalpidamiskohustus juba korra on lõppenud, kuna nt lahutatud abikaasa abiellus uuesti, siis ei saa ülalpidamiskohustust enam uuesti samade (lahutatud) abikaasade vahel kehtestada, ka isegi mitte siis kui nt uus abielu tunnistati kehtetuks või uus abielu lahutati. Uue abielu lahutamise tagajärjel on vastavate eelduste olemasolul õigustatud lahutatud abikaasal võimalik ülalpidamist nõuda uuel (kohustatud) lahutatud abikaasalt.

¹⁴¹ Hallik L. *Op.cit.* lk. 335

Saksamaal seevastu, kui lahutatud abikaasa abiellub uuesti ja uus abielu lõpeb, siis võib ta ka varasemalt abikaasalt (taas) ülalpidamist nõuda (BGB § 1586a lg 1). Samamoodi on see ka Kreekas, kus uue abielu kehtetuks tunnistamine on aluseks (taas) nõuda eelmiselt abikaasalt ülalpidamist. Šotimaal ei lõpeta ülalpidamist saava lahutatud abikaasa uuesti abiellumine üldse automaatselt ülalpidamiskohustust. Kohus võib seda arvesse võtta kuid ei pea ülalpidamiskohustust lõpetama.¹⁴²

Siinkohal pooldab autor Eestis kehtestatud regulatsiooni, kuna ei pea muu hulgas heade kommetega kooskõlas olevaks ülalpidamiskohustuse säilitamist ülalpidamist saava lahutatud abikaasa uuesti abiellumisel või ülalpidamiskohustuse taastamist peale uue abielu lahutamist.

Autori seisukoht on kooskõlas ka Euroopa perekonnaõiguse printsiibiga lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta nr 2:9, mille kohaselt ei uuene ülalpidamiskohustus endise õigustatud lahutatud abikaasa uue abielu või püsisuhte lõppemisel.¹⁴³

2.2.2. Kokkuleppe alusel tekkinud ülalpidamiskohustuse kestus ja lõppemine

Kokkuleppe alusel tekkinud lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus kestab vastavalt kokkulepitule sõltuvalt sellest, millisel viisil on pooled nimetatud kohustuses kokku leppinud. Samuti võivad abikaasad kokku leppida, et PKS §-s 25 toodud alustel ülalpidamiskohustus ei lõppe.

Abieluvaralepingust tuleneva lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse lõppemise osas seaduses regulatsioon puudub. Abieluvaraleping abielu lahutamise küll lõpeb (PKS § 12 lg 1), kuid ülalpidamiskohustus jääb pärast abielu lahutamist kestma (PKS § 12 lg 3). Seega kestab ja lõpeb abieluvaralepingust tulenev ülalpidamiskohustus vastavalt nimetatud lepingus sätestatud, kui see ei lähe vastuollu perekonnaseaduses sisalduva lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse regulatsiooniga ehk teiste

¹⁴² Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 420-421, 424-425

¹⁴³ Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Örücü E., Mair J. *Op.cit.* p. 268.

sõnadega, kui õigustatud lahutatud abikaasa seadusest tulenevaid õigusi on abieluvaralepinguga piiratud, tuleb lähtuda seadusest.

Kui aga abieluvaraleping lõpetatakse abielu ajal poolte notariaalselt tõestatud kokkuleppel või ühe abikaasa nõudel kohtu poolt (PKS § 11 lg 1), siis lõpevad kõik abieluvaralepingust tulenevad õigused ja kohustused, sh. ka (lahutatud) abikaasa ülalpidamiskohustus. Abikaasal on õigus nõuda abieluvaralepingu lõpetamist kohtu kaudu, kui kohus on tuvastanud teise abikaasa teadmata kadumise fakti, kohus on välja kuulutanud ühe abikaasa pankroti või kui teine abikaasa kahjustab oluliselt abikaasade vara või teeb tegusid, mis võivad abikaasade vara oluliselt kahjustada (PKS § 11 lg 2).

Kui abikaasade vahel on sõlmitud abieluvaraleping, mis sisaldab muu hulgas ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust ja abielu lõpeb, kuna üks abikaasadest sureb (PKS § 26), siis lõpeb abieluvaraleping samuti täies ulatuses (PKS § 12 lg 1).

Eelnõus sisalduv ülalpidamisleping lõpeb õigustatud või kohustatud isiku surmaga (eelnõu § 78 lg 3). Toetamislepingud seevastu lõpevad reeglina üksnes õigustatud isiku surmaga. Nimelt VÕS § 569 kohaselt eeldatakse, et elurendise leping on sõlmitud elurendise saaja eluajaks ja elurendise andja või kolmanda isiku eluajaks seatud elurendis läheb elurendise saaja surma korral üle elurendise saaja pärijatele. Ülalpidamislepingu osas sisaldub sarnane reegel VÕS § 572 lg-st 1 ja §-st 576. Samas võivad pooled teatud ulatuses põhimõtteliselt ka seaduses sätestatud erinevalt kokku leppida.

Ülalpidamiskokkuleppest kui võlaõiguslikust kokkuleppest tulenevat lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust saab lõpetada üksnes poolte kokkuleppel, lepingu lõpetamisel/lõppemisel või muul võlaõiguseaduses sätestatud alusel.

2.3. Vahekokkuvõte

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise aluseks võib olla perekonnaseadus või poolte vastavasisuline kokkulepe.

Ülalpidamiskohustuse seaduse alusel tekkimise eeldusteks on õigustatud lahutatud abikaasa abivajadus ja töövõimetus või töövõimetusega võrdsustatud seisund ning kohustatud lahutatud abikaasa ülalpidamist võimaldav varaline seisund, mis peavad olema korraga täidetud. Kui eeldused ei ole täidetud, sõltub ainult kohustatud lahutatud abikaasast, kas ta soovib vabatahtlikult teist lahutatud abikaasat rahaliselt toetada (ülalpidamiskohustuse tekkimine kokkuleppe alusel).

Nimetatud eelduste osas on probleemiks abivajaduse mõiste definitsiooni puudumine ja selle välja selgitamisel kohtu poolt aluseks võetavate tegurite üldisus, poolte varalise seisundi hindamisel subjektiivsete tegurite arvestamata jätmine, töövõimetus või sellega võrdsustatud seisundi aluste piiratus perekonnaseaduses ja töövõimetus määratlus.

Vastavate probleemide osas jõudis autor järgmiste järeldusteni. Nimelt tuleb abivajaduse all mõista seda, et isik ei ole suuteline ilma kõrvalise abita toime tulema. Abivajadust ei eeldata. Abivajadus selgitatakse välja lahutatud abikaasa sissetulekute ja vara ning ülalpidamiseks vajalike kulude kõrvutamise teel. Autor on seisukohal, et arvestama peaks ka varalt saadavat tulu.

Abikaasade varalise seisundi hindamisel tuleks lisaks objektiivsetele teguritele arvestada ka subjektiivseid tegureid nagu isiku võimet midagi teha (nt võimetekohast tööd), mis välistaks selle, et üksnes sissetuleku puudumine vabastaks töövõimelise kohustatud lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest. Õigustatud lahutatud abikaasa töövõimetus määratakse aga kindlaks tema töövõime kaotuse protsendina. Seega võib ülalpidamiskohustuse tekkimiseks töövõimetus olla ka üksnes osaline. Samas pole oluline, et töövõimetus oleks tekkinud abielu tagajärjel.

Eelnõus on töövõimetus kriteeriumist loobutud ning asendatud vanuse ja terviseseisundiga, mis üldiselt on positiivne muudatus, kuna enese ülalpidamiskohustuse täitmine võib olla raskendatud või võimatu ka muudel juhtudel kui üksnes (osaline) töövõimetus. Samas on nimetatud kriteeriumid liiga üldised ja vajaks täpsustamist.

Analüüsidest lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse aluseid hetkel kehtivas perekonnaseaduses, leiab autor, et neid on liiga vähe. Seadusesse tuleks lisada täiendavad alused ülalpidamise saamiseks lahutatud abikaasa enese ülalpidamiseks vajaliku sissetulekuallika hankimiseks hariduse või täiendava hariduse omandamise ajaks ja lahutatud abikaasade ühise puudega lapse (ka täisealise) hooldamisel. Eelnõu, võrreldes kehtiva seadusega, täiendavaid ülalpidamise aluseid ei sisalda.

Kokkuleppe alusel tekkiva ülalpidamiskohustuse osas on peamiseks probleemiks ülalpidamiskokkuleppe või ülalpidamislepingu regulatsiooni puudumine perekonnaseaduses, mistõttu on põhimõtteliselt abikaasad sunnitud ülalpidamises kokku leppima kas abieluvaralepinguga, mille peamiseks eesmärgiks ei ole tegelikult reguleerida abikaasade omavahelisi suhteid pärast abielulahutust või võlaõigusliku toetamislepinguga. Nimetatud olukord tekitab segadust, kuna puudub täpne ülevaade, mida on vastavates lepingutes lubatud lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas kokku leppida ja mida mitte. Seetõttu on autor arvamisel, et vastav regulatsioon peaks sisalduma ka perekonnaseaduses. Eelnõus on ülalpidamislepingu regulatsioon, kui üks olulisem muudatus, sätestatud

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse kestuse ja lõppemise regulatsiooni puhul tekitab kõige rohkem vaidlusi ja küsimusi seadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse ajaline kestus ning asjaolu, et pole üheselt selge, kas ülalpidamiskohustus lõpeb lisaks seaduses sätestatule ka kohustatud või õigustatud lahutatud abikaasa surma korral ja kas ülalpidamiskohustus peaks lõppema mh ülalpidamist saava lahutatud abikaasa poolt uue (püsi)suhte loomisel.

Ülalpidamiskohustuse kestuse osas saab tuginedes perekonnaseaduses sätestatule järeldada, et peale lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusele lahutatud abikaasa raseduse ja lapse hooldamise ajal, mõistetakse elatis välja määramata ajaks. Ülalpidamiskohustuse lõppemise regulatsiooni pinnalt üles kerkinud probleemide osas on autor sarnaselt eelnõus sisalduvaga seisukohal, et kuna ülalpidamiskohustust loetakse isiklikuks kohustuseks, siis lõpeb see nii õigustatud kui ka kohustatud lahutatud abikaasa surma korral. Vastav säte tuleks aga lisada ka perekonnaseadusesse.

Uue püsisuhte loomine aga ei tohiks automaatselt ülalpidamiskohustust lõpetada, kuna uus partner ei ole seaduse alusel omakorda kohustatud ülalpidamise saajat ülal pidama ja uus registreerimata suhe võib ootamatult lõppeda, tuues kaasa õigustatud lahutatud abikaasa raske majandusliku olukorra.

3. LAHUTATUD ABIKAASA ÜLALPIDAMISKOHUSTUSE TÄITMINE

3.1. Ülalpidamiskohustuse täitmine kohtu kaudu

Kui kohustatud lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust ei täida on õigustatud lahutatud abikaasal õigus pöörduda kohtu poole. Sellisel juhul toimub ülalpidamiskohustuse täitmine kohtu kaudu.

Kui lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus tuleneb poolte kokkuleppest või toetamislepingust, on peaaesjalikult tegemist võlaõigusliku vaidlusega. Keerulisem on aga olukord, kus poolte vahel vastav kokkulepe puudub ja ülalpidamiskohustuse alus tuleneb perekonnaseadusest. Sellisel juhul saab õigustatud pool pöörduda kohtu poole elatise määramiseks. Tihtipeale ei jõua lahutavad või juba lahutatud abikaasad makstava ülalpidamise osas omavahel kokkuleppele ja elatise määramine või määramata jätmise jääb kohtu otsustada.

Elatise kohtu poolt määramine hõlmab endas nii ülalpidamiskohustuse kui selle rikkumise tuvastamist kui ka kogu elatise maksimisega seonduva kindlaks määramist. Seetõttu keskendubki autor käesolevas peatükis peamiselt seadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse täitmisele.

Lahutatud abikaasa ülalpidamisõigus on oma olemuselt seadusega kaitstav kestev õigus, mistõttu sellesisulise nõude esitamine ei ole reeglina ajaliselt piiratud. Lahutatud abikaasa saab esitada elatise nõude igal ajal, kui eksisteerivad ülalpidamise saamise eeldused¹⁴⁴ ja üks seadusest tulenevatest alustest. Samas ülalpidamisinõudeõigus kustub, kui seda pole seaduses sätestatud aja jooksul sisse

¹⁴⁴ Hallik L. *Op.cit.* lk. 336

nõutud.¹⁴⁵ Nimelt PKS § 70 kohaselt kui isik ei täida ülalpidamiskohustust, mõistab kohus elatise välja alates elatishagi esitamisest või tagasiulatuvalt kuni ühe aasta eest enne elatishagi kohtule esitamist.

Näiteks Austraalia kehtiva õiguse kohaselt on õigustatud lahutatud abikaasal õigus vastavasisuline avaldus kohtule esitada üksnes 12 kuu jooksul peale abielu lahutamist.¹⁴⁶

PKS § 23 lg 1 kohaselt kui lahutatud abikaasa ei täida ülalpidamiskohustust, mõistab kohus elatise lahutatud abikaasa ülalpidamiseks välja igakuise elatusrahana. Ülalpidamiskohustuse mittetäitmine tähendab nii elatise mittemaksmist kui ka ebapiisava või ebaregulaarse elatise maksmist.¹⁴⁷

Ülalpidamiskohustuse rikkumiseks võib teatud juhtudel lugeda ka seda, kui kohustatud lahutatud abikaasa maksab elatist kohtuotsuse alusel, kuid tema varaline seisund on peale vastava kohtuotsuse jõustumist muutunud paremaks, võimaldades maksta suuremat elatist ja õigustatud lahutatud abikaasa abivajadus on samuti vahepeal suurenenud.¹⁴⁸

Ülalpidamise määramine ja elatise väljamõistmine toimub tsiviilkohtu esimese astme kohtus hagimenetluse korras. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku¹⁴⁹ (TsMS) § 3 lg 1 alusel menetleb kohus tsiviilasja, kui isik pöördub seaduses sätestatud korras kohtusse oma eeldatava ja seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks.

Ülalpidamist taotleval lahutatud abikaasal tuleb tsiviilasja algatamiseks ja menetlemiseks esitada pädevale kohtule vastavasisuline hagiavaldus, milles tuleb lisaks menetlusdokumentide muudele andmetele märkida muuhulgas selgelt väljendatud nõue (hagi ese), hagi aluseks olevad asjaolud (hagi alus) ja tõendid, mis

¹⁴⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.10.2002 otsus nr. 3-2-1-117-02 Kaie Päikese hagi Mati Päikese vastu lastele elatise ja võlgnevuse 9 200,00 krooni väljamõistmise asjas, p. 11

¹⁴⁶ Fehlberg B. *Op.cit.* p. 11

¹⁴⁷ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.03.2007 otsus nr. 3-2-1-3-07 K. R. hagi J. R. vastu alaealistele lastele elatise saamise asjas, p. 11

¹⁴⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 23.04.2004 otsus nr. 3-2-1-57-04 Piret Talki hagi Arvi Talki vastu elatise suurendamise asjas, p. 10

¹⁴⁹ RT I 2005, 49, 395; RT I 2007, 16, 77

kinnitavad hagi aluseks olevaid asjaolusid, viidates konkreetselt, millist asjaolu millise tõendiga tõendada soovitakse (TsMS § 363 lg 1 p-d 1-3). Riigilõivu riigilõivuseaduse (RLS) § 22 lg 1 p 2 alusel elatise nõudmise hagi läbivaatamise eest ei võeta, mis tähendab, et hageja on nimetatud hagi esitamisel riigilõivu tasumisest vabastatud.

Kuigi abikaasa, sh. lahutatud abikaasa, ülalpidamiskohustus on reguleeritud perekonnaseaduse I osa pealkirjaga abielu neljandas peatükis ning elatise väljamõistmine ja sissetuleku arestimine hoopis perekonnaseaduse II osa pealkirjaga perekond üheksanda peatüki kolmandas jaos, kuulub viimati nimetatu ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas kohaldamisele, kuna abikaasa ülalpidamise peatükk ei reguleeri eraldi elatise väljamõistmist. Vastava regulatsiooni paigutus hetkel kehtivas perekonnaseaduses ei ole seega just kõige õnnestunud. Eelnõus on seda (osaliselt) parandatud ja selgemaks muudetud. Nimelt asub eelnõus lahutatud abikaasa ülalpidamise regulatsioon loogiliselt abielu lõppemise peatükis eraldi teises jaos.

PKS § 70 lg 1 alusel kui isik ei täida ülalpidamiskohustust, mõistab kohus elatise välja alates elatishagi esitamisest. Sama paragrahvi lg 2 alusel võib kohus hageja nõudel mõista elatise välja ka tagasiulatuvalt kuni ühe aasta eest enne elatishagi kohtule esitamist, kui kohustatud isik ei täitnud selle aja vältel ülalpidamiskohustust. PKS § 70 lõike 2 üheks peamiseks eesmärgiks on vältida kohustatud lahutatud abikaasa asetamist raskesse majanduslikku olukorda (elatisevõla tekkimist). Nimelt peaks elatisnõude esitamiseks õigustatud lahutatud abikaasa esitama elatisenõude ülalpidamiskohustust rikkunud lahutatud abikaasa vastu selle õiguse tekkimisest alates,¹⁵⁰ mitte sellega põhjendamatult viivitama.

Samas ei eelda nimetatud sätte alusel elatisvõla nõude esitamine, et õigustatud lahutatud abikaasa peaks põhjendama miks ta varem elatise nõudega kohtu poole ei

¹⁵⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.05.2007 otsus nr. 3-2-1-57-07 M. H. hagi H. V. vastu elatise saamise asjas, p. 12

pöördunud. Samuti ei ole vajalik tõendada, et kohustatud lahutatud abikaasa hoidis ülalpidamiskohustuse täitmisest tahtlikult kõrvale.¹⁵¹

Ka eelnõu § 77 lg 2 kohaselt on õigustatud isikul õigus nõuda elatist kuni ühe aasta eest elatise hagi kohtule esitamist. Seega on eelnõu regulatsioon jäänud võrreldes hetkel kehtiva perekonnaseadusega üldjoontes samaks. Erinevus kahe sätte vahel on sõnastuses. Nimelt saab eelnõu kohaselt nõuda elatist tagasiulatuvalt üksnes kaalukatel asjaoludel. Mida selle all mõeldud on, jääb autorile selgusetuks, kuna autor on seisukohal, et ülalpidamiskohustuse mittenõuetekohane täitmine on piisavalt kaalukas asjaolu, et elatist tagasiulatuvalt välja mõista.

Eelnõu põlvnemisest tuleneva ülalpidamiskohustuse peatükis on aga sätestatud hoopis tagasiulatuvalt ülalpidamine – eelnõu § 108 kohaselt on lisaks elatisele ja kahju hüvitamisele kuni ühe aasta eest elatishagi kohtule esitamisest võimalik nõuda kahju hüvitamist ka varasema perioodi eest. Nimetatud võimalust lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas aga eelnõu ette ei näe.

Kehtivas õiguses on tagasiulatuva elatise maksmise juures oluline arvestada ka seda, et kui muidu elatist tuleb maksta igakuiselt siis elatis tagasiulatuvalt mõistetakse reeglina välja terviksummana. Sarnaselt eeltooduga tuleb kohustatud lahutatud abikaasal ülalpidamise määramist taotleva lahutatud abikaasa nõude rahuldamise korral maksta ka menetluse ajal kogunenud elatis tagantjärele terviksummana, kuigi selles osas ei ole kohtupraktika päris ühtne.

Kui aga õigustatud lahutatud abikaasa palub kohtul hagi tagamisena kohustada kohustatud lahutatud abikaasat täitma jooksvalt ka vastava menetluse ajal ülalpidamiskohustust, siis on nimetatud taotluse rahuldamise korral kohustatud lahutatud abikaasa kohustatud elatist maksma juba menetluse kestel. Vastav alus tuleneb TsMS § 378 lg 3 punktist 4, mille kohaselt võib kohus ülalpidamisasjas menetluse ajaks reguleerida seadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse täitmist, muuhulgas kohustada kostjat menetluse ajal elatist maksma või selleks tagatist andma. Kohustatud lahutatud abikaasale nimetatud kohustuse panekul peab aga kohus

¹⁵¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 12.12.2007 otsus nr. 3-2-1-119-07 A. B. hagi S. B. Vastu lapse elukoha määramise ja elatise väljamõistmise asjas, p. 13

arvestama ka sama paragrahvi lõikes 4 sätestatud – hagi tagava abinõu valikul tuleb arvestada, et kohaldatav abinõu koormaks kostjat üksnes niivõrd, kuivõrd seda võib pidada hageja õigustatud huvisid ja asjaolusid arvestades põhjendatuks. Nimetatud hagi tagamise abinõu tagab õigustatud lahutatud abikaasale vajaliku ülalpidamise ka sageli väga pikale veniva menetluse ajaks.

Seega tuleb õigustatud lahutatud abikaasa ülalpidamiseks elatise väljamõistmisel arvestada ka ülalpidamiskohustuse täitmiseks kohtumenetluse ajal makstud rahaga, kuna selles osas on ülalpidamiskohustus täidetud ja puudub alus selles osas hagi rahuldamiseks.¹⁵²

Autor juhib siinkohal tähelepanu aga TsMS § 378 lg 3 punkti 4 sõnastusele ja nimelt sellele, et vastavat hagi tagamise abinõud saab kohaldada üksnes seadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse puhul. Kui õigustatud lahutatud abikaasa on aga pöördunud kohtusse tuginedes nt. ülalpidamise osas sõlmitud kokkuleppele, siis kohus vastavat abinõud kohaldada ei saa. Muidugi on kohtul TsMS § 378 lg 3 p 7 alusel õigus menetluse ajaks reguleerida ka muid abielu või perekonnaga seonduvaid küsimusi, mille kiire lahendamine on asjaoludest tulenevalt vajalik, kuid kas saab kohus toodud näite puhul kohustada ülalpidamiskokkuleppe alusel kohustatud lahutatud abikaasat menetluse ajal elatist maksuma, on küsitav ja kindlasti vaieldav.

Kui võtta arvesse, et eelnõu sisaldab ülalpidamislepingu regulatsiooni (eelnõu § 78), milles lahutatud abikaasad saavad kokku leppida ülalpidamises, mis ei tulene seadusest, tuleks tõsiselt kaaluda ka nimetatud tsiviilkohtumenetluse seadustiku sätte muutmist, kuna autori arvamuse kohaselt ei ole/ei oleks sellisel juhul põhjendatud teha vahet seadusest ja lepingust tuleneva ülalpidamiskohustuse vahel ehk eelistada üht teisele.

Autor peab siinkohal kõrvalpõikena oluliseks välja tuua, et 01.01.2008 jõustus elatisabi seadus¹⁵³. Nimetatud seaduse seletuskirja kohaselt on üheks peamiseks

¹⁵² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.03.2007 otsus nr. 3-2-1-3-07 K. R. hagi J. R. vastu alaealistele lastele elatise saamise asjas, p. 11

¹⁵³ RT I 2007, 25, 130; RT I 2007, 71, 438

nimetatud seaduse eesmärgiks tagada lapse ülalpidamine olukorras, kus üks vanematest oma ülalpidamiskohustust ei täida ja elatise nõudmiseks tarvitusele võetud abinõud (kohtumenetluse algatamine) ei ole veel soovitud tulemusi andnud.¹⁵⁴ Elatisabi seaduse § 2 lg 1 alusel on õigus elatisabile alaealisel lapsel, kelle vanem ei täida ülalpidamiskohustust või ei tee seda PKS § 61 lõikes 4 nõutavas ulatuses.

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et elatisabi seaduse näol on tegemist vajaliku seadusega. Samas jääb autorile arusaamatuks, miks ei hõlma nimetatud seadus elatisabi saama õigustatud isikuna lahutatud abikaasat (ja ka nt. täisealist last, kes on teatud juhtudel õigustatud ülalpidamist saama). Vastavast seletuskirjast vastust ei leia.

Ülalpidamist saama õigustatud abivajav lahutatud abikaasa võib (elatisabi kohtusse esitades) olla sama raskes või isegi raskemas majanduslikus olukorras kui alaealine laps. Nimetatud väidet toetavad eriti käesoleval hetkel PKS §-s 22 sätestatud äärmisel piiratud alused ülalpidamise saamiseks ning asjaolu, et lahutatud abikaasa pöördub kohtu poole teiselt lahutatud abikaasalt ülalpidamise nõudmiseks äärmiselt harva ja üksnes äärmuslikel juhtudel ehk kui mujalt abi saada ei ole tõesti võimalik. Alaealisel lapsel on seevastu reeglina ühe lapsevanema näol ülalpidaja olemas. Seega on elatisabi seaduses sätestatu ebanõrrelik, kuna elatisabi tuleks vähemasti teatud juhtudel võimaldada ka õigustatud lahutatud abikaasale.

PKS §-s 71 on sätestatud ka võimalus kohtu poolt väljamõistetud elatise võlgnevuse tasumisest vabastamiseks, nimelt võib kohus elatist maksva isiku nõudel ta täielikult või osaliselt kohtu poolt väljamõistetud elatise võlgnevuse tasumisest vabastada, kui võlgnevus tekkis selle isiku haiguse tõttu või muudel kohtu poolt mõjuvaks tunnustatud asjaoludel ja tema varaline seisund ei võimalda tekkinud võlgnevust tasuda. Seega on kohtul õigus elatise võlgnevuse tasumisest kohustatud lahutatud abikaasat vabastada üksnes vastavasisulise taotluse alusel. Kas aga kohus peab taotluses toodud mõjuvaks põhjuseks või väidetavat haigust piisavalt tõsiseks, on suuresti kohtu otsustada.

¹⁵⁴ Elatisabi seaduse seletuskiri. lk. 1. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee>

Mõjuvaks põhjuseks elatise võlgnevuse tasumisest vabastamisel võib olla nt. see, kui kohustatud isikult kohtuotsusega välja mõistetud elatis ei vasta enam tema tegelikule varalisele seisundile ega maksevõimele. Võlgnevusest saab vabastada ka töövõime kaotanud kohustatud lahutatud abikaasa.¹⁵⁵

Seadus ei täpsusta milline on varaline seisund, mis ei võimalda tekkinud võlgnevust tasuda. Autor on siinkohal arvamusel, et kohustatud lahutatud abikaasa varalist seisundit tuleb sellisel juhul hinnata erinevalt sellest, kas lahutatud abikaasa on üldse võimeline õigustatud lahutatud abikaasale elatist maksma. Neid kahte asja ei tohiks samastada, kuna võlgnevus tuleb reeglina tasuda terviksummana ja isikul ei pruugi olla sellist summat korraga kuskilt võtta, kuid see ei tähenda, et ta ei ole igakuiselt võimeline vajalikku ülalpidamist tunduvalt väiksemas summas õigustatud lahutatud abikaasale maksma.

Kohtu poolt elatise väljamõistmisel on oluline osa ka asjas tähtsust omavatel tõenditel. Tõendiks tsiviilasjas on igasugune teave, mis on seaduses sätestatud protsessivormis ja mille alusel kohus seaduses sätestatud korras teeb kindlaks poolte nõudeid ja vastuväiteid põhjendavad asjaolud või nende puudumise, samuti muud asja õigeks lahendamiseks tähtsad asjaolud (TsMS § 229 lg 1). Kumbki pool peab hagimenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited. Pooled võivad aga kokku leppida tõendamiskoormise jaotuse erinevalt seaduses sätestatust ja selle, millega mingit asjaolu võib tõendada (TsMS § 230 lg 1). Nimetatud kokkuleppega ei ole muidugi lubatud välistada tsiviilasjas tähtsust omavaid tõendeid, kuna see takistaks kohtul tõe väljaselgitamist.

Ülalpidamisasjas on tihti probleemiks adekvaatsete andmete/tõendite esitamine oma varalise olukorra kohta. Perekonnaseaduses nõue tagada lahutatud abikaasadel teineteisele ja kohtule vara ja sissetulekuid puudutav informatsioon aga puudub. Kui kohtul tekib kahtlus, et pool varjab midagi või on esitanud valeandmeid, on kohtul siiski tulenevalt TsMS § 230 lg-st 4 õigus kohustada poolt esitama andmed ja dokumendid oma sissetuleku ja varalise seisundi kohta, hoiatades teda, et võimalik on

¹⁵⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 12.03.2007 otsus nr. 3-2-1-19-07 O. V. hagi N. S. vastu elatise suurendamise ja N. S. vastuhagi O. V. vastu elatise vähendamise ja elatisvõla tasumisest osaliselt vabastamise asjas, p. 13.

teha ka vastavad järelepärimised. Sama paragrahvi lõike 5 alusel on kohtul võimalik asjakohase teabe saamiseks teha järelepärimised poole tööandajale, muuhulgas endisele tööandajale, pensioniametile ja muule asutusele või isikule, kes teeb vanadusega või töövõime kaotusega seotud väljamakseid, kindlustusseltsidele, Maksu- ja Tolliametile ning krediidasutustele.

Näiteks Austrias, kui kohustatud lahutatud abikaasa ei esita kohtule nõutud informatsiooni, võib kohus kohustatud isikule määrata trahvi või ka aresti. Ka Belgias puudub vastavas seaduses nõue tagada lahutatud abikaasadel teineteisele ja kohtule vara ja sissetulekuid puudutav informatsioon aga seal puuduvad otsesed sanktsioonid mida kasutada kui kohustatud lahutatud abikaasa ei esita kohtule nõutud informatsiooni. Samas annab see alust arvata, et varjatakse vara ja sissetulekuid ning enamasti seepeale kohus suurendab tunduvalt väljamõistetava elatise suurust.¹⁵⁶ Mõnedes Ameerika Ühendriikide osariikides on kohtutes kasutusel aga detailsed küsimustikud välja selgitamiseks poolte varalist seisut, mis menetluses täidetakse ja kinnitatakse poolte poolt antava vastavasisulise vande all.¹⁵⁷

Autor on seisukohal, et selguse huvides peaks ka perekonnaseadus sisaldada kohustust, et elatise nõude esitamisel peavad lahutatud abikaasad andma kohtule ja teineteisele kogu informatsiooni oma vara ja sissetulekute kohta. Sarnane nõue on ka Saksa õiguses – lahutavad abikaasad on vastastikku kohustatud nõudmisel andma teavet oma sissetulekute ja vara kohta (BGB § 1580). Saksamaal on nimetatud kohustuse rikkumise üheks võimalikuks tagajärjeks ülalpidamist nõudva lahutatud abikaasa kahju hüvitamise nõue kohustatud lahutatud abikaasa vastu.¹⁵⁸

Eelnõu sisaldab vastava informatsiooni andmise kohustust kummalisel kombel üksnes põlvnemisest tuleneva ülalpidamiskohustuse osas. Eelnõu § 104 kohaselt on otsejoones sugulased kohustatud sellekohase nõude esitamise korral andma teineteisele teavet oma sissetulekute ja vara kohta, kui see on vajalik ülalpidamiskohustuse või elatise suuruse kindlakstegemiseks. Miks ei ole seadusandja

¹⁵⁶ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 98

¹⁵⁷ Ploscove M. Alimony. - The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 1969, vol 383, p. 22.

¹⁵⁸ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 102

pidanus vajalikuks vastava kohustuse panemist lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas, jääb antud juhul autorile selgusetuks.

Kogu vajaliku informatsiooni esitamine kohtumenetluses on vajalik ka tulenevalt tsiviilkohtumenetlust reeglina iseloomustavast dispositiivsuse põhimõttest, mille kohaselt arvestab kohus üksnes neid asjaolusid, mida pooled kohtule esitavad ehk pooled määravad vaidluse ulatuse.¹⁵⁹ Samas tuleb juhindudes TsMS § 230 lõigetest 3-6 arvestada seda, et perekonnaasjades on dispositiivsus siiski nõrgem kui muudes tsiviilasjades.

Kui vajalikud tõendid on kogutud ja vastava tsiviilasja asjaolud selged, teeb kohus asjas otsuse. Siinjuures on oluline märkida, et PKS § 72 lg 1 alusel ei kuulu mingil juhul väljamõistetav või väljamõistetud elatis tasaarvestamisele võlgniku võimaliku vastuhagi katteks. Nii on see sätestatud ka nt. Saksa õiguses.¹⁶⁰

Dispositiivsuse põhimõtte hulka kuulub ka poolte õigus lõpetada menetlus kompromissiga.¹⁶¹ TsMS § 430 lg 3 kohaselt ei ole kohus aga perekonnaasjades kompromissiga seotud ega pea seda kinnitama. Seega on igal konkreetsel juhul kohtu otsustada, kas ta lõpetab vaidluse talle esitatud kompromissi kinnitamisega või mitte.

Kui kohustatud lahutatud abikaasa ei täida vabatahtlikult ka menetlust lõpetavat jõustunud kohtulahendit (milleks võib seega lisaks kohtuotsusele olla ka kohtu poolt kinnitatud kompromiss), tuleb kohustuse täitmiseks pöörduda kohtutäituri poole.

Kompromissiga lõppenud elatise vaidluste puhul võib probleemiks olla, et kohus ei ole vaatamata TsMS § 430 lg-st 3 tulenevale kohustusele kontrollinud, kas kompromiss on üldse täidetav. Kui kompromiss ei ole reaalselt täidetav, ei saa ka kohtutäituri poole pöördudes vaatamata täitemenetluses kehtivale formaliseerituse põhimõttele nõuda kohustatud lahutatud abikaasalt selle täitmist.

¹⁵⁹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.02.2005 otsus nr. 3-2-1-165-04 Efstratios N. Leontarase hagi Ballito Bay Ltd vastu töövaidluse asjas, p. 17.

¹⁶⁰ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 187

¹⁶¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.02.2005 otsus nr. 3-2-1-165-04 Efstratios N. Leontarase hagi Ballito Bay Ltd vastu töövaidluse asjas, p. 17.

Hilisemate vaidluste ärahoidmiseks peaks kompromiss sisaldama muu hulgas ka vabatahtliku täitmise tähtaega, peale mida võivad pooled arvestada, et õigustatud lahutatud abikaasa võiks pöörduda kohtutäituri poole. Elatise asjades tehtud kohtulahendite peamiseks puuduseks ongi see, et lahendis ei ole määratud vastavat elatise maksmise kuupäeva.

Probleeme tekitab ka asjaolu, et perekonnaseaduses ei ole sätestatud, millal tuleb elatist maksta, kas iga kuu eest ette või peale kuu möödumist. Kuigi mõistlikkuse põhimõttele tuginedes tuleks elatis maksta iga jooksva kuu eest ette ehk kuu esimeseks päevaks, siis juhul, kui kohtulahendis ei ole vastava kohustuse täitmise tähtpäeva VÕS § 82 lg 1 mõistes märgitud, kuulub kohaldamisele sama paragrahvi lõige 2. Nimetatud sätte kohaselt tuleb aga kohustus täita tähtaja (antud juhul kuu) kestel ehk sisuliselt hiljemalt kuu viimaseks päevaks.

Autor leiab, et selliste olukordade välistamiseks oleks vajalik perekonnaseaduse täiendamine analoogselt BGB § 1585 lõikes 1 sätestatule, mille kohaselt antakse jooksev ülalpidamine rahalise rendise maksmisena, mida tuleb tasuda iga kuu eest ette. Eelnõus on vastav säte olemas – elatist makstakse iga kalendrikuu eest ette (eelnõu § 100 lg 4).

Saksa õiguse kohaselt tuleb elatist ette maksta ka selle kuu eest, mille jooksul õigustatud lahutatud abikaasa uuesti abiellub või sureb.¹⁶²

Probleeme võib tekitada ka see, kui kohustatud lahutatud abikaasa ei maksa elatist õigustatud lahutatud abikaasa arveldusarvele või puudub maksekorraldusel selgitus, mis võimaldaks makset õigustatud lahutatud abikaasale elatise maksena käsitada. Nimetatud juhtudel loeb kohus või täitemenetluses kohtutäitur, et elatist ei ole makstud. Vastupidise tõendamiseks tuleb kohustatud lahutatud abikaasal pöörduda kohtu poole tuvastamiseks, et vastavate maksete näol oli tegemist elatisega õigustatud lahutatud abikaasale.

¹⁶² Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 186

Nimelt saab lugeda ülalpidamiskohustuse täidetuks, sealhulgas osaliselt täidetuks, kui kohustus täidetakse nõuetekohaselt, sealhulgas õigele isikule. Kohustuse täitmist reguleerib võlaõigusseadus. VÕS § 1 lg 1 järgi kohaldatakse võlaõigusseaduse üldosas sätestatud muuhulgas ka võlasuhetele, mis ei ole tekkinud lepingust. Seega saab võlaõigusseaduse üldosa kohaldada lisaks võlaõigusseaduses sätestatud lepingulistele ja lepinguvälistele kohustustele ka muudele seaduse alusel tekkinud kohustustele, sealhulgas perekonnaseaduses sätestatud ülalpidamiskohustusele niivõrd, kui võrd perekonnaseaduses ei ole ette nähtud teisiti. Kuna perekonnaseadus ülalpidamiskohustuse täitmist täiendavalt ei reguleeri, tuleb selles küsimuses lähtuda võlaõigusseaduse regulatsioonist. Vastavalt VÕS § 76 lg-le 3 loetakse kohustus kohaselt täidetuks, kui see on täidetud täitmise vastuvõtmiseks õigustatud isikule õigel ajal, õiges kohas ja õigel viisil. Sama paragrahvi lõike 4 järgi eeldatakse, et täitmine oli täielik, täitmiseks pakutu oli võlgnetav ja kohustus täideti kohaselt, kui võlausaldaja on talle kohustuse täitmisena pakutu vastu võtnud.¹⁶³

Elatist võib maksta õigustatud lahutatud abikaasa arveldusarve asemel ka kolmanda isiku arveldusarvele, kuid seda üksnes poolte omavahelise vastava kokkuleppe olemasolu korral või tulenevalt vastavast kohtulahendit.

Oluline on ülalpidamiskohustuse täitmise osas ka see, et TMS § 19 kohaselt saab kohtutäitur välja nõuda üksnes elatusraha, mis on muutunud sissenõutavaks (elalise võlgnevuse). Seega jooksvat elatist kohtutäitur kohustatud lahutatud abikaasalt välja nõuda ei saa. Kui nt. kohtuotsusega väljamõistetud elatis on sõnastatud segaselt või mitmeti mõistetavalt, tuleb õigustatud lahutatud abikaasal esitada kohtusse kohustatud lahutatud abikaasa vastu uus hagi elalise (võlgnevuse) arvestamise viisi tuvastamiseks, kuna tulenevalt täitemenetluse formaliseerituse põhimõttest ei saa kohtutäitur kontrollida ega tõlgendada täitedokumendi sisu. Otsust tuleb täita sõnastuses nagu see kirjas on.¹⁶⁴ Võlgnevuse väljaarvutamisel saab kohtutäitur lähtuda üksnes talle esitatud andmetest.

¹⁶³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.03.2007 otsus nr. 3-2-1-3-07 K. R. hagi J. R. vastu alaealistele lastele elalise saamise asjas, p. 12

¹⁶⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15.05.2007 otsus nr. 3-2-1-52-07 A. J. hagi O. J. ja kohtutäitur R. P. vastu Rakvere Rajooni Rahvakohtu 22. veebruari 1989. a otsusega O. J. väljamõistetud elalise võlgnevuse arvestamise viisi tuvastamise asjas, p. 10, 11

Kui kohustatud lahutatud abikaasa kui võlgniku arveldusarve on arestitud ainult elatise asjas, siis muid võlgnevusi (nt. liiklustrahve) kohtutäitur selle arvel välja maksta ei tohi.

3.2. Ülalpidamiskohustuse täitmise viisid

Poolte omavahelise kokkuleppe alusel ülalpidamiskohustuse täitmisel tasutakse elatist vastavalt kokkuleppele. PKS § 23 lg 1 alusel mõistab kohus elatise lahutatud abikaasa ülalpidamiseks välja aga igakuise elatusrahana (elatise), mis on hetkel kehtiva perekonnaseaduse kohaselt ka ainsaks seaduse alusel tekkinud ülalpidamiskohustuse täitmise viisiks.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiseks talle igakuiste rahaliste maksete tegemine on maailmas väga levinud, nii on see ka nt. Taanis ja Venemaal. Inglismaal võib ülalpidamist anda ka iganädalaste või igaaastaste maksetena. See sõltub lahutatud abikaasade olukorrast ja sellest, kuidas ja kui tihti kohustatud lahutatud abikaasa sissetulekut saab. Hollandis võib elatist maksta ka kord kolme kuu tagant ehk üks kord kvartalis.¹⁶⁵

Eestis pole selliseid valikuvariante autori arvates vaja seadusesse lisada, kuna reeglina makstakse palka üks kord kuus. Keelatud on maksta palka harvem kui üks kord kuus, kuid pole ka välistatud tihedamini kui üks kord kuus palga maksmine (palgaseaduse¹⁶⁶; edaspidi PalS § 31 lg 1). Samas võivad lahutatud abikaasad ka seaduses sätestatust erinevas elatise maksmise viisis eraldi kokku leppida, mille võimaldamiseks ei ole vajalik seaduse muutmine. Elatise maksmise puhul on eelkõige oluline selle regulaarsus.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 227, 290-230

¹⁶⁶ RT I 1994, 11, 154; RT I 2007, 54, 362

¹⁶⁷ Hallik L. *Op.cit.* lk. 336

Ülalpidamiskohustuse täitmise üheks alternatiivseks viisiks on terviksumma (või ühekordse summa) maksmine, mida nt Ameerika Ühendriikides on võimalik õigustatud lahutatud abikaasale maksta ka osamaksetena.¹⁶⁸

Ühekordse summana elatise maksmine ei ole Eestis kehtiva õiguse kohaselt võimalik ja kohtud seda ka ei määra, siiski võiks teatud juhtudel osutada vajalikuks ja põhjendatuks elatise väljamõistmine ühekordselt makstava summana. See võimaldaks lõpetada abielu lahutamise järeloomõjud võimalikult ruttu ja motiveeriks ka õigustatud lahutatud abikaasat ise endale sissetulekut hankima. Samas täidaks ühekordselt makstav elatis pigem abielu lahutamise tekkinud kahju kompenseerimise funktsiooni ega lähtuks abivajava lahutatud abikaasa vajaduste rahuldamisest, mis on aga Eestis kehtiva regulatsiooni üks aluspõhimõtetest.¹⁶⁹

Ülalpidamiskohustuse täitmise viisiks ühekordselt makstava summana nimetatakse ka viisiks „kiire lõpp”, mis ajalooliselt kaasnes üksnes süüprintsibiil põhineva abielulahutusega.¹⁷⁰ Tänapäeval see nii enam ei ole ja paljud riigid kasutavad nimetatud ülalpidamiskohustuse täitmise viisi sõltumata abielu lahutamise põhjus(t)est. Ülalpidamiseks ühekordselt makstava summa põhimõte on lõpetada igasugune varaline side kahe endise abikaasa vahel peale abielulahutust.

Nimetatud ülalpidamiskohustuse täitmise viisi eelisteks peetakse tema lihtsust, selgust ja lõplikkust ning seda, et see võimaldab lahutatud abikaasadel alustada uut elu ilma täiendavate kohustusteta endise abikaasa ees. Suurimaks argumendiks „kiire lõpu” vastu on aga toodud seda, et nimetatud viis ei taga siiski õigustatud lahutatud abikaasa toimetulekut pikemas perspektiivis. Peale selle on väidetud ka, et „kiire lõpp” ei sobi majanduslikult keskmisel (või alla selle) järjel olevate lastega abielude puhul,¹⁷¹ kuna lahutatud abikaasade ühist last kasvatama jääval abikaasal võib lapse kasvatamisest tulenevalt olla töökoha saamisel ja valikul piiratumad väljavaated, mida elatise maksmine ühekordse summana ei pruugi kompenseerida.

¹⁶⁸ DeWitt G. J. *Op.cit.* p. 299

¹⁶⁹ Hallik L. *Op.cit.* lk. 336

¹⁷⁰ Boele-Woelki K. (ed.). [2] *Op.cit.* p. 103

¹⁷¹ *Ibid* p. 104-105

Ühekordse summa maksmisena ülalpidamise määramisel tuleks kindlasti tähelepanu pöörata sellele, et kohustatud lahutatud abikaasat sellega liialt ei koormataks ja et see oleks õiglane ning et õigustatud lahutatud abikaasa vastavasisulise nõude taga ei oleks tegelikkuses soov saada täiendavat hüvitist mõne eelnevalt ühis- või lahusvaraks tunnistatud eseme eest. Samuti tuleks kohtul ülalpidamiskohustuse täitmise viisi valikul arvestada iga konkreetse juhtumi asjaolusid eraldi. Kui need kriteeriumid on täidetud, võiks autori arvamuse kohaselt olla siiski ka Eestis võimalik elatise väljamõistmine ühekordselt makstava summana. Õigustatud lahutatud abikaasal peaks olema tagatud valikuvõimalus ja nimetatud valikuvõimalus võiks olla ka kohustatud lahutatud abikaasal.

Elatise maksmine ühekordse summana on ühe ülalpidamiskohustuse täitmise viisina kasutusel ka nt. Soomes ja Saksamaal.¹⁷² Norras võib õigustatud lahutatud abikaasa ülalpidamiseks nõuda elatist nii igakuise maksena kui ühekordse summana või ka mõlemat koos. Viimast aga ainult erilistel põhjustel, nt. kui ülalpidamise saaja peab peale abielu lahutamist ostma endale uue kodu või kui kohustatud lahutatud abikaasa hoiab elatise maksmisest kõrvale.¹⁷³ Ka Austraalias on võimalik elatist maksta kasutades selleks mõlemat viisi koos, sealjuures on võimalik ka see, et kohus määrab lahendis, mille ostmiseks võib õigustatud isik ühekordse summana makstavat elatist kasutada (nt. auto ostmiseks, kui selle soetamine on perele vajalik).¹⁷⁴

Irimaal aga nt. elatise maksmist ühekordselt makstava summana otseselt seaduses ühe ülalpidamiskohustuse täitmise võimalusena sätestatud ei ole ja seda seal eriti ei kohaldata. Põhjuseks on toodud, et abielu on püha ja abielu lahutamine ei tohiks olla lihtne lahendus (abielu)probleemidele. Sellest tulenevalt on Irimaal väga levinud õigustatud lahutatud abikaasa eluaegne ülalpidamine ja teatud juhtudel ka ülalpidamise andmine ühekordse summa ja regulaarsete maksetena koos.¹⁷⁵

Ka eelnõus on toodud täiendavad ülalpidamiskohustuse täitmise viisid ja üheks selliseks ongi just elatise maksmine ühekordse summana. Eelnõu § 75 lg 2 alusel võib

¹⁷² Boele-Woelki K, Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 228

¹⁷³ *Ibid* p. 230

¹⁷⁴ Fehlberg B. *Op.cit.* p. 21

¹⁷⁵ Boele-Woelki K. (ed.) [2] *Op.cit.* p. 106-107, 111

elatise õigustatud isiku nõudel välja mõista ka ühekordselt maksatava summana, kui selleks on oluline põhjus ja kohustatud isikut sellega ebaõiglaselt ei koormata.

Seejuures ei ole oluline, et mõlemad lahutatud abikaasad sellega nõustuksid. Pigem peab kohus ühekordse elatise väljamõistmisel arvestama mõlema lahutatud abikaasa huve ja kohustatud poole materiaalseid võimalusi. Reeglina peaks aga ka eelnõu kohaselt elatise maksmine toimuma siiski regulaarselt.¹⁷⁶

Kreeka perekonnaõiguse kohaselt on aga elatise maksmine ühekordse summana võimalik üksnes juhul, kui mõlemad lahutatud abikaasad on selleks andnud oma kirjaliku nõusoleku, kui kohus on tõendeid hinnates nii otsustanud või kui selleks on mõni eriline põhjus, mis nõuab sellist elatise maksmise viisi.¹⁷⁷

Enamikes riikides, kus on võimalik maksta elatist ühekordse summana, ei ole aga poolte nõusolek vajalik ja sellise ülalpidamiskohustuse täitmise viisi kasuks otsustamine on täielikult kohtu otsustada. Riigiti erineb ka see, kellel on üldse õigus kohtult nõuda elatise maksmist ühekordse summana, nt. Itaalias võivad vastavasisulise taotluse kohtule esitada mõlemad lahutatud abikaasad aga Austrias üksnes õigustatud lahutatud abikaasa.¹⁷⁸

Eelnõu kohaselt on samuti kohtul õigus määrata elatise maksmine ühekordse summana üksnes õigustatud lahutatud abikaasa taotlusel ja kohustatud lahutatud abikaasa nõusolek ei ole selleks vajalik.

Ka Euroopa perekonnaõiguse printsiibi lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta nr 2:5 järgi tuleb lahutatud abikaasale ülalpidamist võimaldada regulaarselt.¹⁷⁹ Samas võib mõlema lahutatud abikaasa palvel konkreetse juhtumi asjaolusid arvestades mõista elatis lahutatud abikaasa kasuks välja ka ühekordselt makstava kogusummana.¹⁸⁰ Seega on ka nimetatud printsiipide kohaselt soovituslik vastav ülalpidamiskohustuse täitmise viis seadusesse sisse viia.

¹⁷⁶ Hallik L. *Op.cit.* lk. 336

¹⁷⁷ Boele-Woelki K, Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 228

¹⁷⁸ Boele-Woelki K. (ed.). [2] *Op.cit.* p. 98

¹⁷⁹ Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Örücü E., Mair J. *Op.cit.* p. 267.

¹⁸⁰ Hallik L. *Op.cit.* lk. 336

Eelnõus on aga sätestatud veel üks alternatiivne ülalpidamiskohustuse täitmise viis, kuid seda üksnes põlvnemisest tuleneva ülalpidamiskohustuse täitmise osas. Nimelt võib eelnõu § 100 lg 1 kohaselt kohustatud isik mõjuval põhjusel nõuda, et tal võimaldataks anda ülalpidamist muul viisil kui raha perioodilise maksmisega.

Kuna nimetatud sätte sõnastus on väga üldine, on raske öelda, milline võiks olla nn teine ülalpidamise viis ja ega eelnõu väljatöötajad ei ole nimetatu all mõelnud juba eespool käsitlemist leidnud elatise maksmist ühekordselt makstava summana. Eeldatavasti on vastava sätte mõtte siiski teatud juhtudel võimaldada kohustatud isikul anda õigustatud isikule ülalpidamist muus kui rahas, nt. võimaldades tal tasuta kasutada kohustatud isikule kuuluvat vara. Miks vastav võimalus on aga antud üksnes põlvnemisest tuleneva ülalpidamiskohustuse täitmiseks, jääb autorile järjekordselt selgusetuks. Nimetatud võimalus peaks olema ka kohustatud lahutatud abikaasal.

Euroopa perekonnaõiguse komisjoni poolt välja töötatud perekonnaõiguse printsiipides märgitud ülalpidamise all on mõeldud aga üksnes rahas makstavat elatist.¹⁸¹ Seega lahutatud abikaasale ülalpidamise võimaldamine muus kui rahas reguleeritud ei ole. Samas pole see ka keelatud.

3.3. Elatise suurus

Elatise suuruse arvutamine ei ole ainult matemaatiline ülesanne ja seda eelkõige seetõttu, et perekonnaseaduses ei ole lahutatud abikaasa elatise arvutamise korda kehtestatud. Seega, kuigi lahutatud abikaasale makstava elatise suurus sõltub eelkõige kummagi lahutatud abikaasa varalisest seisundist ja abivajadusest (PKS § 23), on suuresti tegemist kohtu diskretsiooniotsusega.

Elatise suurust ei määrata kindlaks protsendina või osana töötasust või muudest kohustatud lahutatud abikaasa tuludest, vaid see määratakse reeglina kindla rahasummana.¹⁸² Põhimõtteliselt on võimalik määrata elatis ka seotuna igakordse

¹⁸¹ Boele-Woelki K., Frederique F., Gonzalez Beilfuss C., Jänträ-Jareborg M., Lowe N., Martiny D., Pintens W. *Op.cit.* p. 71

¹⁸² Ananjeva J., Salumaa E. *Op.cit.* lk. 53

Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alamääraga (praktiliselt tuleb seda ette), mis tähendab sama, mis kindla rahasummana elatise määramine. Selle tulemusena suureneb elatis automaatselt kuupalga alammäära suurenemisel ehk elatisena väljamõistetud rahasumma suurus muutub ajas.

Elatise suuruse sidumine üksnes kohustatud lahutatud abikaasa teadaoleva ametliku töötasuga ei oleks ka mõistlik, kuna tulu saamine ning sellest tulenev elustandard ei ole seostatav üksnes palgatuluga. Tulu (sissetulekut) võib saada ka nt kinnisvarast, investeringutest, börsitehingutest jms., samuti kingituste ja pärandvara arvel.¹⁸³

Austria kohtupraktika kohaselt määratakse elatise suurus kindlaks protsentides, mis tavapäraselt on 33% kohustatud lahutatud abikaasa puhastulust¹⁸⁴ ja kui kohustatud lahutatud abikaasa peab maksma elatist ka lahutatud abikaasade ühistele lastele, siis vähendatakse õigustatud lahutatud abikaasale makstava elatise suurus 3–4% võrra iga lapse kohta.¹⁸⁵

Taanis jällegi on lahutatud abikaasa elatise suurus reguleeritud selliselt, et kui kohustatud lahutatud abikaasa sissetulek ületab õigustatud lahutatud abikaasa sissetuleku, siis on elatise suurus 1/5 nende sissetulekute vahest. Samas ei tohi elatise suurus õigustatud lahutatud abikaasale ja nende ühistele lastele kokku ületada 1/3 kohustatud lahutatud abikaasa sissetulekust. Hollandis on aga olemas lausa vastav arvutiprogramm elatise suuruse väljaarvutamiseks, mille kasutamine on kohtunikele siiski üksnes soovituslik.¹⁸⁶

Saksamaal on elatise suuruse arvutamisel kasutusel hoopis nn. Düsseldorf'i tabel (*Düsseldorfer Tabelle*), mille järgi on mõlemal lahutatud abikaasal võrdne õigus poolele nende sissetulekute summast, mis määrab ära mõlema elatustaseme. Samas on aktsepteeritud ka see, et kui ainult kohustatud lahutatud abikaasal on sissetulek, siis temale arvutatakse teatud boonust selle eest, mis tähendab, et ta ei pea maksma 1/2 oma

¹⁸³ Turkin V. *Op.cit.* lk. 79.

¹⁸⁴ Samasugune regulatsioon on kohaldamist leidnud ka Šveitsis, mida seal nimetatakse nn. abstraktseks meetodiks.

¹⁸⁵ Boele-Woelki K, Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 187

¹⁸⁶ *Ibid* p. 192, 199

sissetulekust õigustatud lahutatud abikaasale.¹⁸⁷ Põhjus, miks kohtupraktika kohaselt ei jagata käsutada olevat summat alati täpselt pooleks, seisneb selles, et ainsana töötavale või parema teenistusega lahutatud abikaasale tahetakse jätta lisasumma, et tal säiliks stiimul tulundustegevuseks. Saksa õiguses eristatakse diferetsi- ja arvessevõtmismeetodit, millede puhul toimub elatise väljaarvutamine erinevalt.¹⁸⁸

Diferentsimeetodit kasutatakse sellisel juhul, kui mõlemad lahutatud abikaasad töötasid juba enne abielulahutust. Mõlema sissetuleku kogusumma määrab elustandardi, millest kumbki peab saama poole. Sel juhul on vähem teenival lahutatud abikaasal teise vastu nõue tavaliselt 3/7 ulatuses sissetulekute vahest (elatisel suurus). Arvestus on täpne, selgitatakse välja mõlema poole netosissetulek, millest on võimalik maha arvata veel lahutatud abikaasade poolt üheskoos võetud laenu tagasimakse ja lapsele makstav elatis. Arvesse võetakse ka pensioniooteõiguste (pensionifondide osakute) tasaarvestamisel omandatud nõuded.¹⁸⁹

Arvessevõtmismeetodit kasutatakse aga sellisel juhul, kui üks lahutatud abikaasadest läks/läheb tööle alles peale abielulahutust. Elustandardi määrab põhimõtteliselt üksnes teise abikaasa sissetulek aga arvesse tuleb võtta ka peale lahutust tööle läinud lahutatud abikaasa sissetulekust 1/2. Alles siis arvutatakse vähem teeniva lahutatud abikaasa nõue teise vastu.¹⁹⁰

Seega võetakse nimetatud juhtudel lahutatud abikaasale makstava elatise suuruse arvutamisel arvesse ka kohustatud lahutatud abikaasa kohustust maksta elatist lahutatud abikaasade ühistele lastele. Kuigi perekonnasedus ei ole vastavat kohustust sõnaselgelt sätestatud, võtavad ka Eestis kohtud lastele elatise maksmise kohustust arvesse.

Eeltoodust nähtub, et elatise suuruse arvutamine toimub riigiti väga erinevalt ja reeglina suhteliselt keerulisi arvutuslikke meetodeid kasutades. Seetõttu on ka raske öelda, milline neist on see kõige õigem variant. Kõikide eelnimetatud meetodite ühine nimetaja on (teatud mõõndustega) siiski varalise võrdsuse lahutatud abikaasade vahel

¹⁸⁷ Boele-Woelki K, Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 194

¹⁸⁸ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 178

¹⁸⁹ *Ibid*

¹⁹⁰ *Ibid*

ja õigustatud lahutatud abikaasale vajaliku elustandardi tagamine. Keeruliste meetodite olemasolu ja nende kasutamine õigustatud lahutatud abikaasa elatise arvutamiseks on siiski Euroopas pigem erand kui reegel.

See, et erinevates riikides on erinevad elatise suuruse arvutamise meetodid, tuleneb peamiselt sellest, et riikide õigussüsteemid on erinevate majanduslike ja sotsiaalsete taustadega, mis mõjutavad ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse õiguslikku regulatsiooni.¹⁹¹

Eesti õiguses (nagu ka Soomes, Venemaal, Kreekas jne.)¹⁹² pole elatise suuruse arvutamiseks kindlat meetodit sätestatud. Samuti puudub see eelnõus. Eelnõu § 74 lg 1 kohaselt määratakse ülalpidamise suurus kindlaks ülalpidamist saama õigustatud abikaasa tavapärasest eluvajadusest lähtudes ning arvestades ka abikaasade varalist seisundit ja elutingimusi abielu ajal.

Samas on laste ülalpidamiskohustuse osas sotsiaalministeeriumi tellimisel lepingulise uurimistööna 2004. aastal emeriitprofessori Ene-Margit Tiit poolt välja töötatud “Lapse ülalpidamiskulude arvutamise meetoodika”,¹⁹³ kus on väga põhjalikult võrreldud ja analüüsitud kulutusi lapsele. Nimetatud uurimuses on antud lapse kõikidest vajadustest lähtuv ühtne meetoodika lapse ülalpidamiskulude arvutamiseks ühes kuus¹⁹⁴ ja see uurimus on leidnud rakendust ka kohtupraktikas.¹⁹⁵

Autor leiab, et nimetatud uurimust on teatud osas kohtul võimalik kasutada ka lahutatud abikaasale väljamõistetava elatise suuruse arvutamisel, kuid märkimisväärset abi sellest siiski ei ole, kuna meetoodika on tänaseks päevaks osaliselt vananenud ning laste ja täiskasvanute vajadusi ei saa siiski täielikult võrdsustada.

¹⁹¹ Boele-Woelki K., Frederique F., Gonzalez Beilfuss C., Jänträ-Jareborg M., Lowe N., Martiny D., Pintens W. *Op.cit.* p. 81

¹⁹² Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 193-200

¹⁹³ Tiit E. M. Lapse ülalpidamiskulude arvutamise kord. – Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.sm.ee/est/HtmlPages/Lapse_kulud/file/Lapse_kulud.pdf

¹⁹⁴ *Ibid*

¹⁹⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 19.03.2005 otsus nr. 3-2-1-7-05 xxx hagi xxx vastu elatise suurendamise asjas

Nagu eelnõu § 74 lg-st 1 nähtub, tuleb võimaluse korral elatise suuruse kindlaksmääramisel säilitada ka õigustatud lahutatud abikaasa senine elustandard. Nimetatud põhimõttest võib kohus kõrvale kalduda üksnes siis, kui konkreetse juhu asjaolude alusel oleks niisuguses mahus ülalpidamine oludega ebaproportsionaalne (nt. abielu kestis lühikest aega).¹⁹⁶ Eelnõu § 74 lg 1 kohaselt võib kohus elatise suuruse määramisel jätta abikaasade senise varalise seisundi arvesse võtmata või arvestada seda ainult teatud ajavahemikku silmas pidades, kui senisest varaliselt seisundist lähtumine kogu ülalpidamiskohustuse ajal ei oleks abielu kestust arvesse võtta mõistlik.

Väljamõistetava elatise suuruse osas elustandardi arvestamine on pigem tuntud heaoluühiskondades, kuna see annab tegelikkuses õigustatud poolele võimaluse nõuda elatist suuremas summas, kui tal oleks realselt enda ülalpidamiseks (minimaalselt) vaja. Abielu lahutamisel õigustatud lahutatud abikaasale abieluäegse elustandardi säilitamine on oluline nõue ka nt Ameerika Ühendriikides.¹⁹⁷

Vaatamata sellele, et nii mõneski Eesti naaberriigis nagu Soomes ja Venemaal nimetatud asjaolu üldse elatise suuruse määramisel arvesse ei võeta,¹⁹⁸ on autori arvates lahutatud abikaasade elatusaseme ehk elustandardi arvesse võtmine väga oluline ja seda eriti kaua (nt. vähemalt 10 – 15 aastat) kestnud abielude puhul. Seda rõhutas käesoleva magistritöö autor juba ka oma ligikaudu kolm aastat tagasi kaitstud bakalaureusetöös.

Elustandardi hindamisel tuleks arvesse võtta mõlema (lahutatud) abikaasa poolt abielu jooksul tegelikult kasutatud hüved, olenemata siis sellest, kelle kulul neid otseselt nauditi (nt. mehe kulul, kuna temal on/oli ainsana sissetulek), kuna eeldatavasti olid vastavad rahalised vahendid abikaasade ühisvara. Vaidluse korral tuleb kohtule aga esitada elatustaset kinnitavad tõendid. Ameerika Ühendriikides nt on väga levinud kompensatsioon (tavaliselt just lahutatud naisele) tagamaks abikaasade senine elustandard.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Eelnõu seletuskiri. lk. 20

¹⁹⁷ DeWitt G. J. *Op.cit.* p. 295

¹⁹⁸ Boele-Woelki K. (ed.). [2] *Op.cit.* p. 93

¹⁹⁹ Clark S. J., Dnes A. W., Griffiths A., Smith I., Wasoff F. *Op.cit.* p. 4

Ka Saksamaal võetakse elatise suuruse määramisel arvesse abielulisi elutingimusi (abielustandardit) ehk elustandardit abielu ja ka lahutuse ajal (BGB § 1578 lg 1). Elustandard sõltub seal põhimõtteliselt poolte sissetulekutest ja sellest, kuidas käiksid mõistlikud abikaasad niisuguste sissetulekutega ümber. Oluliseks ei loeta elustandardit kooselu lõppemise ajal, vaid sageli ajaliselt hilisema abielulahutuse ajal. Vahepealsed muudatused loetakse elustiili kujundavaks ainult siis, kui need ei olnud täiesti ebatavalised või kui need oleksid aset leidnud ka siis, kui abikaasad ei oleks lahku läinud. Seejuures võetakse õigustatud lahutatud abikaasa töötamine abielu lahutuse ajal ja peale abielulahutust arvesse vaid juhul, kui ta oleks ka abielu jätkumisel tööle läinud.²⁰⁰

Belgia kirjanduses on levinud kaks arusaama, kuidas tuleks elustandard välja arvutada ja seda elatise suuruse määramisel arvestada. Ühe arusaama kohaselt tuleb abielu lahutamisel arvutada keskmine elustandard abiellumisest kuni lahutamiseni. Teise arusaama kohaselt tuleb arvesse võtta aga ainult paari viimase aasta elustandard ja perioodi, mil abielusuhted on juba lõppenud ei võeta tavaliselt üldse arvesse.²⁰¹

Autor pooldab pigem teist varianti, kuna see peegeldab lahutatud abikaasade elustandardit paremini. Nimelt kaua kestnud abielu ajal võib varalises plaanis olla juhtunud ja muutunud väga palju, mida aastaid hiljem abielu lahutamisel arvesse võtta oleks mõlema abikaasa suhtes ebaõiglane.

Kuigi eelnõus on elustandard elatise suuruse määramisel arvesse võetava täiendava tegurina välja toodud, puuduvad nii eelnõus kui selle seletuskirjas juhised, kuidas vastavat elustandardit tuleks välja arvutada. Kui lähtuda eelnõu tekstist – elutingimused abielu ajal – võiks asuda seisukohale, et eelnõu väljatöötajad on soovinud, et elustandard arvutatakse välja võttes arvesse kogu abielus oldud aega.

Nagu antud töö autor eelnevalt juba ka mainis, ei oleks see kõige otstarbekam lähenemine. Segaduste ja erinevate tõlgenduste ärahoidmiseks tuleks seega eelnõu teksti täiendada kas siis teatava ajalise piirangu määramisega või sõnastuse muutmisega. Autor leiab, et pigem tuleks sätestada teatud aeg enne abielu lõppemist,

²⁰⁰ Lüderitz A. *Op.cit.* lk. 174-175

²⁰¹ Boele-Woelki K, Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 188

mida elustandardi arvutamisel/arvestamisel arvesse võtta tuleks ja selleks ajaks võiks olla ligikaudu 3 aastat (sõltuvalt konkreetsetest abielu ja lahutuse asjaoludest), mis oleks tänapäeva kiiresti muutuvast ühiskonnas suhteliselt mõistlik.

Elustandardi väljaselgitamine ei ole kohtutele kindlasti lihtne ülesanne, kuna suure tõenäosusega ei ole pooled ühel arvamusel selles osas, kui palju elamise (elukoha, söömise, reise, meelelahutuse, riiete jne) peale abielu kestel kulutati ja kas nad ka tegelikult endale vastavat elustiili lubada said, mis on samuti äärmiselt oluline.²⁰²

Autor mõnab, et teatud juhtudel on lahutatud abikaasa ülalpidamine lähtudes tema elustandardist abielu ajal ka ebarealistlik või võimatu, kuna palju kulukam on tagada senine elustandard kahele eraldi elavale isikule kui kahele koos elavale isikule. Samuti võib lähtudes konkreetsest asjaoludest õigustatud lahutatud abikaasale abieluäegne elustandardi tagamine olla ebamõistlik või lausa ebaõiglane. Eeltoodu ei ole siiski piisav põhjus elustandardit elatise suuruse määramisel täielikult arvestamata jätmiseks, jättes vastava paranduse perekonnaseaduses tegemata. Kohtul on nt. võimalus seaduses sätestatud alustele tuginedes nõutava elatise määra vähendada, rahuldades hagi osaliselt.

Elatise määramisel teatud summas tuleb muu hulgas arvestada ka seda, et TuMS § 19 lg 1 sätestab füüsilise isiku tulu liigina ka elatise. Nimetatud sätte kohaselt maksustatakse tulumaksuga elatist, mida saadakse kohtuotsuse, kohtumäärusega kinnitatud kokkuleppe (ehk kompromissi) või notariaalselt kinnitatud kokkuleppe alusel. Erandiks on üksnes olukord, kui lahutatud abikaasad jõuavad omavahel elatise maksmises iseseisvalt kokkuleppele, kuna siis ei pea nad tulumaksu maksma.²⁰³

Seoses tulumaksuga tekitab probleeme just väljamõistetava elatise suurus, kuna õigustatud lahutatud abikaasa ei arvesta tihtipeale nõude esitamisel nõutava summa hulka tulumaksu ja nii ei saa nõude rahuldamisel õigustatud isik ikkagi endale elatist vajalikus suuruses. Seega elatise nõudes toodud summat tuleb käsitada brutosummana. Nimetatud regulatsioon kehtib sõltumata sellest, kas elatis mõistetakse välja kindla summana või muul viisil.

²⁰² Ploscove M. *Op.cit.* p. 19.

²⁰³ Lätt P., Tuulik T. *Op.cit.* lk. 29

Siinkohal ei nõustu autor õiguskirjanduses toodud väitega, et kohus peaks elatise väljamõistmise asjades arvestama elatise maksustamise regulatsiooniga ja mõistma hagi rahuldamise korral elatise välja eeldusel, et seda maksustatakse ehk elatise väljamõistmisel peaks kohus ise ilma hageja vastava taotluseta elatissummale tulumaksu juurde lisama,²⁰⁴ kuna see ei vastaks kohtu ülesannetele tsiviilkohtumenetluses. Autor leiab, et eelnimetatud üllatusmomendi ärahoidmiseks piisaks ka sellest, kui kohus (vajaduse korral) õigustatud poolele elatise seotud maksuõiguslikku regulatsiooni selgitaks. Nõuet on võimalik tulenevalt TsMS § 376 lõikest 1 menetluse kestel tulumaksu osas ka suurendada.

Praktikas on tekitanud probleeme õige maksuarvestus olukorras, kus kohtutäitur on täitemenetluse raames esitanud tööandjale nõude elatise kinnipidamiseks töötaja palgast. Tööandjatel on tekkinud küsimus, kas sellelt väljamakselt peab ka tulumaksu kinni pidama. Eeldades, et tegemist on täitmisele kuuluva kohtuotsuse või -määrusega või notariaalselt tõestatud kokkuleppega, siis saab kõnealuse väljamakse kvalifitseerida elatise saaja tuluks. Kuna elatis peetakse palgast kinni ja tööandja kannab selle kohtutäituri nõude alusel sissenõudjale üle, siis arvestades, et tööandja on TuMS § 40 lg 1 tähenduses tulumaksu kinnipidaja, peab ta ka tulumaksu kinni pidama.²⁰⁵

Lahutatud abikaasade varalise seisundi või õigustatud lahutatud abikaasa abivajaduse muutumisel võivad lahutatud abikaasad nõuda ka elatise suuruse muutmist (PKS § 23 lg 2). See tähendab seda, et mõlemad lahutatud abikaasad võivad kohtu kaudu nõuda elatise suuruse muutmist vastavalt kas siis väiksemaks või suuremaks. Omal algatusel ei saa kohus väljamõistetud elatise suurust muuta.

Millises ulatuses võib lahutatud abikaasale makstava elatise suurust vähendada või mis on vastava elatise ülem- või alampiir, seaduses sätestatud ei ole. Kuigi PKS § 61 lg 4 sätestab alaealisele lapsele väljamõistetava elatusraha miinimumsuuruse, mis on ½ Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäärast, puudub samalaadne säte täisealiste isikute ülalpidamise kohta.

²⁰⁴ Lätt P., Tuulik T. *Op.cit.* lk. 30

²⁰⁵ *Ibid*

Oluline on siinjuures see, et kohtu poolt väljamõistetud elatise suuruse vähendamist ja suurendamist saab põhjendada üksnes uute asjaoludega, mida ülalpidamise määramisel ei eksisteerinud, st elatise suuruse vähendamist ei saa nõuda ja põhjendada asjaoluga, millega kohus on eelnevalt juba arvestanud. Ühe lahutatud abikaasa varalise olukorra üksnes mõningane muutumine elatise suuruse muutmist kaasa ei too ja ei peakski tooma. Elatise suuruse suurendamiseks ei anna alust ka see, et õigustatud lahutatud abikaasa peab vastavasisulist kohtuotsust ebaõiglaseks ja väljamõistetud elatise suurust liiga väikeseks. Samuti ei suurendata reeglina väljamõistetud elatist elukalliduse tõusust sõltuvalt.²⁰⁶ Kui elatis on väljamõistetud seotuna Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud kuupalga alammääraga, suureneb aga elatis poolte tahtest sõltumata iga aasta automaatselt ise.

3.4. Ülalpidamiskohustusest vabastamine ja selle piiramine tähtajaga

PKS § 24 alusel võib kohus vaatamata ülalpidamiskohustuse aluse olemasolust lahutatud abikaasa teise lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest ka vabastada või piirata seda kohustust tähtajaga:

- kui elatist nõudva abikaasa käitumine abielus oli vääritud
- kui abielu kestis lühikest aega
- muul kohtu poolt mõjuvaks tunnistatud põhjusel

Kuna antud juhul ei ole tegemist ammendava loeteluga asjaoludest, mille olemasolu korral on ülalpidamiskohustust võimalik piirata või sellest vabastada, on igal üksikul juhul kohtu määrata, kas esineb selleks piisav põhjus või mitte.²⁰⁷

Oluline on siinjuures aga see, et tulenevalt PKS §-i 24 olemasolust seaduses ei ole lubatud ja puudub ka vajadus lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest vabastamisel kohaldada analoogiat PKS §-s 61 (elatise lapsele) sätestatuga.²⁰⁸ Seega on kohtul tulenevalt PKS § 24 p-st 2 võimalik vajaduse korral küll põhimõtteliselt kohaldada

²⁰⁶ Hallik L. *Op.cit.* lk. 337

²⁰⁷ *Ibid*

²⁰⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.11.2004 otsus nr. 3-2-1-125-04 M. K. hakis D. K. vastu abikaasale ja lapsele elatise saamise asjas, p. 16

PKS §-s 61 sätestatud, kuid üksnes ilma vastavale sättelega analoogia korras viitamata ehk lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest vabastamisel ei saa kohus (muu hulgas) viidata nt PKS § 61 lõikes 6 toodud alustele.

Perekonnaseadus ei anna vääritud käitumise definitsiooni. Seega ainult konkreetses asjas esinevate tõendite uurimise ja hindamise alusel võib kohus teha järelduse, kas hinnata abikaasa käitumist abielus vääritudks või lugeda, et tema poolt üksikute moraalinormide rikkumine ei ole sellise järelduse tegemiseks küllaldane.²⁰⁹

Näiteks Inglismaal arvestatakse ülalpidamiskohustuse vabastamisel ja piiramisel ainult äärmiselt vääritud käitumist, nagu nt. (lahutatud) abikaasa aitamine enesetapu sooritamisel või kolmandate isikute õhutamise (lahutatud) abikaasa tapmiseks.²¹⁰ Eestis piisab ka palju vähesemast, et lugeda käitumist vääritudks, mis on autori arvates ka mõistlikum.

Ungaris nt kui mõlema abikaasa käitumine oli abielus vääritud ei arvestata üldse ülalpidamiskohustusest vabastamisel või piiramisel ülalpidamist nõudva lahutatud abikaasa käitumist.²¹¹

Autor leiab, et samalaadse sätte seadusesse sisseviimist peaks ka Eestis tõsiselt kaaluma, kuna praegune regulatsioon piirdub ainult ülalpidamist nõudva lahutatud abikaasa käitumise hindamisega. See võib enesega kaasa tuua aga ebavõrdse ja ebamõistliku olukorra tekkimise lahutatud abikaasade vahel või ebaõiglase kohtuotsuse tegemise, kuna ülalpidamist nõudva lahutatud abikaasa vääritud käitumine abielus võib olla nii kaudselt kui ka otseselt seotud või põhjustatud teise lahutatud abikaasa vääritud käitumisest. Käesoleval hetkel puudub kohtul aga otsene kohustus teise lahutatud abikaasa käitumist abielu ajal üldse arvesse võtta või seda hinnata. Võimaluse seda teha annab küll põhimõtteliselt PKS § 24 p 2, kuid see ei ole antud juhul kindlasti piisav.

²⁰⁹ Ananjeva J., Salumaa E. *Op.cit.* lk. 54

²¹⁰ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 447

²¹¹ *Ibid* p. 449

Vaatamata PKS § 24 punkti 1 sõnastusele, leiab autor, et elatist nõudva abikaasa käitumisele peaks vajaduse korral saama hinnangu anda ka pärast abielu lahutamist, kuna elatist saab eraldiseisvalt hageda ka pärast abielu lahutamist. Seega, kui lahutatud abikaasa käitumine on olnud vääritud pärast abielu lahutamist, peaks kohtul olema võimalus ka sellel alusel kohustatud lahutatud abikaasa teise lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest vabastada või piirata kohustust tähtajaga, tunnistades nimetatud muuks mõjuvaks põhjuseks PKS § 24 p 2 mõistes.

Šveitsis aga ei oma ülalpidamise määramisel abikaasa(de) käitumine abielu jooksul ja ka enne ning pärast abielu lahutamist mingit tähtsust,²¹² samuti ei oma see tähtsust Kanadas kehtiva õiguse kohaselt.²¹³ Seda aga töö autor siinkohal ka õigeks ei pea, kuna oleks ilmselgelt ebaõiglane kui (lahutatud) abikaasade käitumist ei saaks ülalpidamiskohustusest vabastamisel või selle piiramisel arvestada.

Kui Eestis võib kohus vabastada lahutatud abikaasa teise lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest kui abielu kestis lühikest aega, siis paljudes Euroopa riikides ei peeta üksnes seda asjaolu piisavaks põhjuseks. Teiste sõnadega võib kohus abielu kestust ülalpidamiskohustusest vabastamisel küll arvestada, kuid selle kõrval peavad esinema ka muud asjakohased asjaolud.

Kui lühikest aega peab abielu kestnud olema, et sellele tuginedes saaks kohustatud lahutatud abikaasa nõuda enese ülalpidamiskohustusest vabastamist, perekonnaseadus ei sätesta. Taanis nt peetakse lühikeseks abielu, mis on kestnud vähem kui 2-3 aastat,²¹⁴ mis on autori arvamuse kohaselt ka suhteliselt mõistlik. Loomulikult sõltub aga kõik konkreetsetest asjaoludest.

Huvitava faktina toob autor siinkohal ära Inglismaal kehtiva regulatsiooni, mille kohaselt ei oma abielu kestus mingit tähtsust ülalpidamiskohustuse määramisel või sellest vabastamisel, kui (lahutatud) abikaasad olid abielludes juba vähemalt 50 aastat vanad.²¹⁵

²¹² Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 454

²¹³ Printers W. (ed.). *Op.cit.* p. 58

²¹⁴ *Ibid* p. 438

²¹⁵ Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. *Op.cit.* p. 438

Näiteks APK § 32 lg 1 punkti 3 kohaselt võis lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest vabastada ka siis, kui abi vajava lahutatud abikaasa töövõimetus oli tingitud alkoholsete jookide või narkootiliste ainete kuritarvitamisest või kuriteo toimepanemisest tema poolt. Saksa Tsiviilseadustiku kohaselt on ülalpidamiskohustusest vabastamise, vähendamise või ajalise piirangu seadmise põhjusteks muu hulgas nt. see, kui õigustatud isik on süüdi kas kuriteos või raskes tahtlikus üleastumises kohustatud isiku või temale lähedase inimese vastu, kui õigustatud isik on oma puudusekannatamise pahatahtlikult põhjustanud, kui õigustatud isik on enne lahkuminekut pikema aja jooksul jämedalt rikkunud oma kohustust perekonna ülalpidamisele kaasa aidata või kui õigustatu on kohustatud isiku suhtes käitunud ilmselgelt äärmiselt ebaõigesti (BGB § 1579).

Hetkel kehtivas perekonnaseaduses nimetatud põhjusi eraldi välja toodud ei ole, kuid need võiksid olla asjaoludeks, mida kohus saaks PKS § 24 p 2 alusel mõjuvateks lugeda. Nimetatud säte on äärmiselt lai ja võimaldab kohtul lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest vabastamisel või selle tähtajaga piiramisel praktiliselt kõiki poolte poolt nimetatud ja tõendamist leidnud asjaolusid mõjuvaks põhjuseks tunnistada.

Eelnõus on ülalpidamiskohustusest vabastamine ja selle piiramine sätestatud detailsemalt kui antud hetkel kehtivas seaduses. Eelnõu § 76 lg 1 alusel võib kohus vabastada lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest, piirata kohustust ajaliselt või vähendada elatise suurust, kui elatise maksmine oleks äärmiselt ebaõiglane arvestades muuhulgas õigustatud isiku hooldada või kasvatada jäetud ühise lapse huve, kui:

- abielu on kestnud lühikest aega;
- õigustatud isik on süüdi kuriteos ülalpidamist andma kohustatud isiku enda või tema lähikondse vastu;
- ülalpidamisvajadus on tekkinud õigustatud isiku ebamõistliku käitumise tõttu;
- õigustatud isik on enne abielu lahutamist pikema aja jooksul jämedalt rikkunud oma kohustust perekonna ülalpidamisele kaasa aidata;
- selleks on muu kaalukas põhjus.

Nagu eeltoodust nähtub, on ka eelnõus jäetud vastav nimekiri lahtiseks. Välja on küll jäetud mõiste vääritu käitumine, kuid samas sisaldab nimetatud eelnõu sätte teisi üldisi mõisteid, mis vajaks põhjalikumat lahtiseletamist, nagu ebamõistlik käitumine, jäme rikkumine, isiku lähikondne.

Eraldi rõhutamist on leidnud õigustatud isiku hooldada või kasvatada jäetud ühise lapse huvid. Võrreldes eelnõu § 76 lõiget 1 BGB §-ga 1579, on ilmselge, et vastava regulatsiooni eeskujuks on olnud just Saksa õigus.

Eelnõu § 76 lg 2 kohaselt võib kohus vabastada endise abikaasa ülalpidamiskohustusest ka niivõrd, kui võrd see abikaasa ei ole tema muid kohustusi ja varalist seisundit arvestades suuteline ülalpidamist saama õigustatud abikaasale ülalpidamist ilma tema enda kohast ülalpidamist kahjustamata.

Ülalpidamiskohustusest vabastamine on kohtu õigus, kuid selle kasutamist tuleks alati väga hoolikalt kaaluda.²¹⁶ Vastava(te) põhjus(t)e või asjaolu(de) olemasolu korral ei ole kohus kohustatud lahutatud abikaasat ülalpidamiskohustusest vabastama, ta ainult võib seda teha. Tegemist on kohtu kaalutusõigust sisaldava sättega, mille kohaldamisel tuleb lähtuda õigluse ja mõistlikkuse põhimõtetest.²¹⁷ Erandid (nt rase naine), kelle suhtes PKS §-s 24 sätestatud kohaldada ei tohi või ei saa, antud juhul puuduvad.

3.5. Vahekokkuvõte

Kui kohustatud lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust ei täida on õigustatud lahutatud abikaasal õigus pöörduda kohtu poole. Kui lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus tuleneb poolte kokkuleppest või toetamislepingust, on peaaesjalikult tegemist võlaõigusliku vaidlusega. Keerulisem on aga olukord, kus poolte vahel vastav kokkulepe puudub ja ülalpidamiskohustuse alus tuleneb perekonnaseadusest. Sellisel juhul saab õigustatud pool pöörduda kohtu poole elatise

²¹⁶ Seppik M. *Op.cit.* lk. 3

²¹⁷ Eelnõu seletuskiri. lk. 20

määramiseks, mis hõlmab endas nii ülalpidamiskohustuse kui selle rikkumise tuvastamist kui ka kogu elatise maksmisega seonduva kindlaks määramist.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse täitmise osas on peamisteks probleemideks määratleda mida tähendab ülalpidamiskohustuse mittetäitmine (rikkumine), kohtule adekvaatsete andmete esitamine poolte varalise olukorra kohta ja kohtulahendi sõnastus, mis teatud juhtudel ei võimalda lahendit täitemenetluses täitmisele pöörata.

Ülalpidamiskohustuse rikkumine tähendab nii elatise mittemaksmist kui ka ebapiisava või ebaregulaarse elatise maksmist. Samuti elatise maksmist nt valele isikule või valele arveldusarvele.

Autor leiab, et õigete andmete esitamise osas oleks vajalik kanda perekonnaseadusesse kohustus tagada lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse nõude kohtus arutamisel poolte vara ja sissetulekuid puudutav informatsioon teineteisele ja kohtule, kuna antud hetkel vastav kohustus puudub. Nimetatud kohustus on vajalik õige kohtulahendi tegemiseks, kuna kohus arvestab üksnes neid asjaolusid, mida pooled kohtule esitavad. Eelnõu sisaldab vastava informatsiooni andmise kohustust aga üksnes põlvnemisest tuleneva ülalpidamiskohustuse osas.

Ülalpidamiskohustuse osas kohtulahendi tegemisel tuleb aga erilist tähelepanu pöörata resolutsiooni sõnastusele, kuna sellest tuleb lahendi täitmisel lähtuda. Peamiseks puuduseks on see, et resolutsioonis ei ole tihtipeale määratud elatise maksmise kuupäeva ehk lahendi vabatahtliku täitmise tähtaega. Samuti tekitab segadust asjaolu, et perekonnaseaduses ei ole sätestatud, kas elatist tuleb maksta iga kuu eest ette või peale kuu möödumist. Autor on seisukohal, et elatist tuleb maksta iga kuu eest ette, kuid kuni vastava sätte perekonnaseadusesse sisse viimist, lähtub mh kohtutäitur võlaõigusseaduses sätestatust, mille kohaselt tuleb kohustus täita tähtaja kestel ehk hiljemalt kuu viimaseks päevaks. Seetõttu tuleb perekonnaseaduses teha vastav täpsustus. Eelnõus nimetatud täpsustus puudub.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse täitmise viiside ja elatise suuruse osas saab välja tuua puudused seoses sellega, et antud hetkel on ülalpidamiskohustuse täitmise

ainsaks seaduses sätestatud viisiks igakuine elatise maksmine ning perekonnaseaduses ei ole sätestatud elatise suuruse arvutamise korda ja arvesse võetavaid tegureid.

Autor on seisukohal, et Eestis võiks sarnaselt eelnõus tooduga igakuise elatise maksmise alternatiivina olla teatud juhtudel võimalik maksta elatist ka ühekordse summana. See annaks pooltele valikuvõimaluse.

Elatise suurus sõltub eelkõige samadest asjaoludest, mis on seaduse alusel tekkiva ülalpidamiskohustuse tekkimise eeldusteks ehk lahutatud abikaasade varalisest seisundist ja õigustatud lahutatud abikaasa abivajadusest. Seega on elatise suuruse arvutamine suuresti kohtu diskretsiooniotsus. Elatise suuruse arvutamise osas leiab autor, et kohus peaks arvestama ka lahutatud abikaasade elustandardiga.

Ülalpidamiskohustuse piiramise või sellest vabastamise regulatsioonis tekitab probleeme vääritud käitumise mõiste ja nn muu mõjuva põhjuse sisustamine. Nimelt puudub perekonnaseaduses vääritud käitumise definitsioon, mistõttu on täielikult kohtu otsustada kas ülalpidamist nõudva lahutatud abikaasa käitumine oli abielu ajal vääritud või mitte. Autor seda päris õigeks ei pea, samuti ei nõustu autor sellega, et kohus saab perekonnaseaduse kohaselt arvestada üksnes õigustatud lahutatud abikaasa käitumist. Kohtul peaks olema alus hindamaks ka kohustatud lahutatud abikaasa käitumist, kuna õigustatud lahutatud abikaasa vääritud käitumine võib olla nii kaudselt kui otseselt seotud või põhjustatud kohustatud lahutatud abikaasa käitumisest.

Eelnõus on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest vabastamise ja selle piiramise alusena vääritud käitumisest loobutud. Samas sisaldab vastav eelnõu säte teisi üldisi mõisteid nagu ebamõistlik käitumine, jäme rikkumine jne.

Muuks oluliseks põhjuseks võib ülalpidamiskohustuse piiramisel või sellest vabastamisel olla aga praktiliselt ükskõik mis kohtumenetluses tõendamist leidnud asjaolu.

KOKKUVÕTE

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse kui ühe abielu lahutamise kaasnega tagajärje teemal magistritööd kirjutama asudes oli autori peamiseks eesmärgiks anda hinnang kehtivale õigusele ja välja selgitada, kas nimetatud regulatsioon on vananenud, lünklik ja vajaks muutmist ning kas eelnõus on kõik kitsaskohad kõrvaldatud.

Pärast vastavasisulist analüüsi on autor seisukohal, et hetkel kehtivas lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse regulatsioonis on mitmeid puudusi, mistõttu vajaks regulatsioon parandamist ja kaasajastamist. Kuigi eelnõu lahendab paljud probleemid, leidub ka eelnõus teatavaid küsitavusi.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus on üks abielu lahutamise kaasnega õiguslik varaline tagajärg, mis on seotud abikaasade ühisvara jagamisega. Samas on siiski tegemist kahe erineva regulatsiooniga, mis üksteisest ei sõltu ehk lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse määramisel ei ole oluline kas ühisvara on jagatud või mitte. Ühisvara jagamise tulemus võib aga oluliselt mõjutada ülalpidamisnõude rahuldamise ulatust, kuna selle tulemusel võib abikaasade majanduslik olukord muutuda.

Erinevus on ka kohalduvate üldpõhimõtete osas. Ülalpidamiskohustuse üldpõhimõteteks on ülalpidamiskohustuse allutatus samadele reeglitele sõltumata abielu lahutamise alusest ja enese ülalpidamiskohustus.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse üldiseks õiguslikuks aluseks peetakse põhiseaduse § 27 lg-t 5, mis sätestab perekondliku hoolitsemiskohustuse. Selge ei ole aga see, kas ka lahutatud abikaasad on teineteise perekonnaliikmed. Perekonna definitsioon Eesti õiguses puudub, kuid perekonnaseaduse kohaselt on teatud juhtudel

ülalpidamiskohustus ka lahutatud abikaasal. Seega saab asuda seisukohale, et perekonnaliikmete määratlemise õigus ja perekondliku hoolitsemiskohustuse välja kujundamine on jäetud seadusandjale. Selguse huvides oleks aga ilmselt vajalik nimetatud õigus ka põhiseaduses sätestada.

Nagu eeltoodust nähtub, on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise aluseks perekonnaseadus, kuid selleks võib olla ka poolte vastavasisuline kokkulepe. Ülalpidamiskohustuse tekkimiseks seaduse alusel on vajalik teatavate eelduste üheaegne esinemine. Nimetatud eeldusteks on õigustatud lahutatud abikaasa abivajadus ja töövõimetus või sellega võrdsustatud seisund ning kohustatud lahutatud abikaasa ülalpidamist võimaldav varaline seisund. Eelduste puudumisel sõltub ülalpidamise andmine üksnes kohustatud lahutatud abikaasast ja sellest kas ta soovib õigustatud lahutatud abikaasat vabatahtlikult ülal pidada või mitte (ülalpidamiskohustuse tekkimine kokkuleppe alusel).

Abivajadus on ühe eeldusena ära toodud ka PS § 27 lg-s 5, kuid puudub mõiste definitsioon. Autor leiab, et isik vajab abi, kui ta ei ole suuteline tagama enda ülalpidamist ehk ta ei ole suuteline ilma kõrvalise abita toime tulema. Kõrvaline abi võib siinjuures tähendada nii rahalist kui ka muud abi. Tulenevalt enese ülalpidamise üldpõhimõttest abivajadust ei eeldata.

Eesti kohtupraktikas selgitatakse ülalpidamist taotleva lahutatud abikaasa abivajadus välja tema tulu ja vara ning ülalpidamiseks vajalike kulude kõrvutamisel. Sama meetodit kasutatakse ka nn kohustatud lahutatud abikaasa varalise seisundi hindamisel. Samas eeldatakse sellist varalist seisundit, mis võimaldab teist lahutatud abikaasat ülal pidada.

Kehtivas perekonnaseaduses ja ka eelnõus ei ole aga peetud vajalikuks hinnata subjektiivseid tegureid nagu isiku võimet midagi teha. Magistritöö autor seda õigeks ei pea ja leiab, et vajaduse korral tuleb hinnata ka nt abikaasade võimet teha võimetekohast tööd. Samuti tuleb abivajaduse ja varalise seisundi kindlaks tegemisel arvestada ka lahutatud abikaasade üldist elustiili, kuna enamikel juhtudel näitab see isiku majanduslikku olukorda paremini kui ametlikud sissetulekud või mõnda registrisse kantud vara.

Õigustatud lahutatud abikaasa töövõimetus või sellega võrdsustatud seisund on perekonnaseaduses sätestatud konkreetsete ülalpidamiskohustuse aluste näol. Kuna töövõimetus määratlust perekonnaseadus ei anna, määratakse hetkel lahutatud abikaasa töövõimetus kindlaks tema töövõime kaotuse protsendina.

Töövõimetus võib olla nii osaline kui täielik, kuid see peab olema püsiva iseloomuga. Lisaks töövõimetus tuvastamisele on oluline ka aeg, millal see tekkis. Lahutatud abikaasa on õigustatud teiselt lahutatud abikaasalt sel alusel ülalpidamist saama, kui ta muutus töövõimetuks abielu ajal või kolme aasta jooksul pärast abielulahutust, kui abielu kestis vähemalt 25 aastat. Oluline pole aga see, kas töövõimetus on abielu tagajärjel tekkinud või olid need põhjused olemas juba enne abielu sõlmimist, kuid puudus vastav arstlik otsus.

Eelnõus on töövõimetus kriteeriumist loobutud ning asendatud nimetatud vanuse ja tervise seisundiga, mis üldiselt on positiivne muudatus, kuna enese ülalpidamiskohustuse täitmine võib olla raskendatud või võimatu ka muudel juhtudel kui üksnes (osaline) töövõimetus. Samas on nimetatud kriteeriumid autori arvamuse kohaselt liiga üldised ja vajaks konkretiseerimist.

Kehtiva perekonnaseaduse kohaselt on töövõimetusega võrdsustatud lahutatud abikaasa rasedus ja alla kolme aastase lapse hooldamine. Pärast lapse sündi ülalpidamise määramisel ei lähtuta vanema soost ehk sellel alusel võib ülalpidamist nõuda ka lapse isa. Määravaks on tegelik lapse hooldamine. Samuti on oluline lapse eostamise moment, kuna kui laps on eostatud nt üks päev pärast abielu lahutamise otsuse jõustumist, puudub lahutatud abikaasal õigus sel alusel ülalpidamist endale nõuda. Autor leiab, et seda tuleks muuta.

Eelnõus on nimetatud probleem lahendatud, tuues sisse ülalpidamiskohustuse lapse sünni korral, kehtestamata täiendavaid tingimusi eostamise momendi osas.

Samuti oleks vajalik perekonnaseadusesse lisada täiendavaid ülalpidamiskohustuse aluseid, kuna antud hetkel on lahutatud abikaasal õigus teiselt lahutatud abikaasalt ülalpidamist saada üksnes väga piiratud juhtudel. Autor peab vajalikuks täiendada seadust vähemalt kahe aluse näol, mis võimaldaks lahutatud abikaasal ülalpidamist

nõuda kui üldised eeldused on täidetud. Nendeks on alused ülalpidamise saamiseks lahutatud abikaasa enese ülalpidamiseks vajaliku sissetulekuallika hankimiseks hariduse või täiendava hariduse omandamise ajaks ja lahutatud abikaasade ühise puudega (täisealise) lapse hooldamisel.

Esimene nimetatud alustest osutuks autori arvates vajalikuks eelkõige juhtudel, kui abielu on kestnud pikka aega ning õigustatud lahutatud abikaasa on abikaasade kokkuleppel loobunud töötamisest abielu ajal, hoolitsedes majapidamise ja laste eest. See aitaks kaasa õigustatud lahutatud abikaasa kohanemisele ja iseseisvumisele pärast abielu lahutamist.

Lahutatud abikaasade ühist puudega last hooldaval lahutatud abikaasal peaks olema võimalus nõuda endale ülalpidamist või täiendavat ülalpidamist eelkõige seetõttu, et negatiivsete tagajärgede eest, mis kaasnevad puudega lapse hooldamisega peavad vastutama mõlemad lapse vanemad. Sageli peab puudega last hooldav vanem loobuma tööl käimisest või tegema seda üksnes osalise tööajaga.

Võrreldes hetkel kehtiva seadusega eelnõu täiendavaid ülalpidamiskohustuse aluseid ette ei näe.

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuses võivad (lahutatud) abikaasad ka sõltumata seaduses sätestatust kokku leppida, sõlmides selleks abieluvaralepingu, võlaõigusliku toetamislepingu või ülalpidamiskokkuleppe. Sõltuvalt sellest, millisel eelnimetatud viisidest soovivad (lahutatud) abikaasad ülalpidamiskohustuses kokku leppida, on võimalik seda teha nii enne abielu sõlmimist, abielu ajal kui ka pärast abielu lahutamist.

Abieluvaralepingus lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuses kokku leppimine on antud hetkel ainus sellelaadne võimalus, mida perekonnaseadus reguleerib. Eraldi ülalpidamiskokkulepet või vastava lepingu sõlmimist perekonnaseadus ette ei näe. Samas pole ka abieluvaralepingu regulatsiooni eesmärgiks reguleerida abikaasade vahelisi suhteid pärast abielulahutust. Seega saab väita, et vastav regulatsioon perekonnaseaduses puudub.

Abieluvaralepingu, toetamiselepingu ja ülalpidamiskokkuleppe sõlmimisele on kehtestatud erinevad reeglid, võimalikku kokkulepet lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse osas reguleerivad sätted on mitmes seaduses laiali ning puudub selge ülevaade, mida ja kui suures ulatuses on vastavas kokkuleppes võimalik (perekonnaseaduses sätestatust erinevalt) kokku leppida. Nimetatud olukord tekitab segadust, mistõttu on autor seisukohal, et väga oluline on töötada välja eraldi lahutatud abikaasa ülalpidamiskokkuleppe/lepingu regulatsioon, mis hõlmaks nii vormi- kui sisunõudeid ja see perekonnaseadusesse sisse viia.

Eelnõu kohaselt lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust enam abieluvaralepinguga reguleerida lubatud ei ole ja seda seetõttu, et eelnõu sisaldab ülalpidamiselepingu regulatsiooni. Kuigi ülalpidamiselepingut reguleerib eelnõus ainult üks paragrahv, on nimetatu näol tegemist ühe olulisema muudatusega lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse regulatsioonis.

Problemaatiline on ka hetkel kehtiv lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse kestuse ja lõppemise regulatsioon. Nimelt ei ole seaduses määratletud ülalpidamiskohustuse ajalist kestust, mistõttu saab perekonnaseaduses sätestatule tuginedes järeldada, et peale lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse lahutatud abikaasa raseduse ja lapse hooldamise ajal, mõistetakse elatis välja määramata ajaks.

Samuti pole üheselt selge, kas ülalpidamiskohustus lõpeb lisaks seaduses sätestatud alustele ka õigustatud või kohustatud lahutatud abikaasa surma korral. Tulenevalt sellest, et ülalpidamiskohustust loetakse isiklikuks kohustuseks, saab asuda seisukohale, et ülalpidamiskohustus pärast kohustatud isiku surma tema pärijatele üle ei lähe ja lõppeb. Analoogselt on ka õigustatud lahutatud abikaasa ülalpidamisõigusega. Vaatamata sellele peaks nimetatud ülalpidamiskohustuse lõppemise alus olema sätestatud ka perekonnaseaduses. Eelnõus on nimetatud puudus kõrvaldatud ja lahutatud abikaasade surm ülalpidamiskohustuse lõppemise alusena sätestatud.

Kokkuleppe alusel tekkinud lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus kestab ja lõppeb vastavalt kokkulepitule.

Kui kohustatud lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustust ei täida, on õigustatud lahutatud abikaasal õigus pöörduda kohtu poole, kuna ülalpidamisõigus on oma olemusel seadusega kaitstav õigus. Lahutatud abikaasa saab ülalpidamisnõude esitada igal ajal, kui eksisteerivad ülalpidamise tekkimise eeldused ja üks seadusest tulenev alus. Seadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse puhul otsustab kohus sel juhul elatise määramise, mis hõlmab endas nii ülalpidamiskohustuse kui selle rikkumise tuvastamist kui ka kogu elatise maksmisega seonduva kindlaks määramist.

Ülalpidamiskohustuse mittetäitmine tähendab nii elatise mittemaksmist kui ka ebapiisava või ebaregulaarse elatise maksmist. Ülalpidamisnõude esitamisega ei tohi põhjendamatult viivitada, kuid põhimõtteliselt ei ole õigustatud lahutatud abikaasale pandud kohustust põhjendada, miks ta vastavat nõuet koheselt ei esitanud. Samuti ei ole oluline, kas kohustatud lahutatud abikaasa hoiab tahtlikult ülalpidamiskohustuse täitmisest kõrvale või mitte.

Ülalpidamisasjades on tihti probleemiks adekvaatsete andmete esitamine poolte majandusliku olukorra kohta. Perekonnaseaduses kohustus tagada (lahutatud) abikaasadel teineteisele ja kohtule vara ja sissetulekuid puudutav informatsioon aga puudub. Autor leiab, et nimetatud kohustuse peaks kohtumenetluse dispositiivsuse tõttu seadusesse sisse viima. Eelnõu sisaldab vastava informatsiooni andmise kohustust aga üksnes põlvnemisest tuleneva ülalpidamiskohustuse osas.

Probleeme tekitab ka asjaolu, et perekonnaseaduses ei ole sätestatud, kas elatist tuleb maksta iga kuu eest ette või peale kuu möödumist. Kuigi autor on seisukohal, et elatist tuleb maksta iga kuu eest ette, lähtutakse kuni vastava sätte seadusesse sisse viimist võlaõigusseadusest, mille kohaselt tuleb kohustus täita tähtaja kestel ehk hiljemalt kuu viimaseks päevaks. Seetõttu tuleb olukorra muutmiseks teha perekonnaseaduses viidatud täpsustus. Eelnõus nimetatud täpsustus puudub.

Kokkuleppe alusel ülalpidamiskohustuse täitmisel tasutakse elatist vastavalt kokkuleppele.

Kohus mõistab elatise lahutatud abikaasa ülalpidamiseks välja igakuise elatusrahana (elatisena), mis on hetkel kehtiva perekonnaseaduse kohaselt ka ainsaks seaduse

alusel tekkinud ülalpidamiskohustuse täitmise viisiks. Autor leiab, et alternatiivse viisina võiks elatise maksmine toimuda ka ühekordse terviksummana, mis sisaldub ka eelnõus. Nimetatud viis võimaldab lõpetada abielu lahutamise järelmõjud võimalikult ruttu ja lihtsalt, andes lahutatud abikaasadele võimaluse alustada nõ uut elu ilma täiendavate kohustusteta. Kuigi nimetatud viisil on ka teatavaid miinuseid, leiab autor, et lahutatud abikaasadele võiks teatud juhtudel olla tagatud valikuvõimalus.

Elatise suurus sõltub aga eelkõige samadest asjaoludest, mis on seaduse alusel tekkiva ülalpidamiskohustuse tekkimise eeldusteks ehk lahutatud abikaasade varalisest seisundist ja õigustatud lahutatud abikaasa abivajadusest. Elatise suuruse arvutamise korda perekonnaseadus ega eelnõu ei sätesta, mistõttu on see suuresti kohtu diskretsiooniotsus. Reeglina määratakse elatis kindla rahasummana. Samuti ei ole seaduses ega eelnõus sätestatud lahutatud abikaasale väljamõistetava elatise suuruse ülem- ja alampiiri. Autor on seisukohal, et elatise suuruse arvutamisel tuleks teatud juhtudel arvestada ka lahutatud abikaasade elustandardit, mis sisaldub ka eelnõus. Nimetatu on eriti oluline just kaua kestnud abielude puhul.

Ülalpidamiskohustust võib kohus perekonnaseaduses sätestatud alustel ka tähtajaga piirata või sellest kohustatud isiku sootuks vabastada. See on kohtu õigus. Üheks selliseks aluseks on õigustatud lahutatud abikaasa vääritud käitumine. Kuna vääritud käitumise definitsioon seaduses puudub, on täielikult kohtu otsustada kas ülalpidamist nõudva lahutatud abikaasa käitumine oli abielu ajal vääritud või mitte. Autor nimetatud aluse sõnastusega ei nõustu ja leiab, et kohus peaks ülalpidamiskohustuse määramisel arvestama mõlema lahutatud abikaasa käitumist, kuna õigustatud lahutatud abikaasa vääritud käitumine võib olla seotud või põhjustatud kohustatud lahutatud abikaasa käitumisest. Seetõttu peab autor vajalikuks seadust selles osas muuta.

Eelnõus on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusest vabastamise ja selle piiramise alusena vääritud käitumisest aga loobutud. Samas sisaldab vastav eelnõu säte teisi üldisi mõisteid, mis vajaks põhjalikumalt lahtiseletamist, nagu ebamõistlik käitumine, jäme rikkumine jne.

Nagu käesolevast teadusmagistritööst nähtub, on lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse regulatsioonis mitmeid kitsaskohti ja puuduseid, mis osaliselt saaksid lahenduse perekonnaseaduse eelnõu vastuvõtmisega. Antud hetkeks pole aga teada kas ja millal eelnõu vastu võetakse. Kindel on aga see, et käesolevas töös viidatud muudatused on vajalikud ja tuleb perekonnaseadusse siis viia ning vastav regulatsioon väärrib edasist diskussiooni.

Divorced spouse's maintenance obligation

Summary

A marriage is separated if spouses no longer want to be remained married or if they find the continuation of the marriage impossible. As a rule, alongside the divorce material and immaterial consequences are present. One possible material consequence caused by a divorce is the maintenance obligation of a divorced spouse.

Divorce spouse's maintenance obligation is one spouse's obligation to support the other after the divorce. The regulation of a divorced spouse's maintenance obligation is related to the decision a certain state's legislator has made on the matter of the amount of defence the legislator has found the divorced spouse needs. Alas, the legislation and the importance of the regulation differs by countries.

In Estonia the divorced spouse's maintenance obligation is regulated by the Family Law Act that came into force in 1995. In accordance to this law the help-needing divorced spouse could get support from the other spouse only in very limited cases. The named regulation is partly outdated and gapped because the regulation methods of the current Family Law Act and the main ideology were in a considerable amount adopted from the ESSR Marriage and Family Code that came into force in 1970. As a result Estonian Ministry of Justice has already 10 years dealt with improving the current Family Law Act and started to work out a new Family Law Act. At the present moment only a bill of the Family Law Act has been composed. Among many things the bill embraces utterly renewed regulation of a divorced spouse's maintenance obligation.

The aim of the master's thesis is to give an evaluation both to the current divorced spouse's maintenance obligation regulation and to the renewed bill. The aim also comprises finding gaps and possible problems in the regulation, stating solutions how

to solve them, and finding out if the current regulation has proved itself practically and if it is contemporary. To achieve that the author has analysed the current law and bill using the analysing and comparing method, and compared them with the laws of different countries and the Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses composed by Commission on European Family Law. Also adequate court practice has been dealt with.

Considering the aim of the current thesis the work has been divided into three chapters. In the first one the author deals with the connection between the divorced spouse's maintenance obligation and common property as this is an important material consequence that goes alongside with a divorce because the result of the dividing of the common property can have a considerable effect on (divorced) spouses' financial situation and the need of support. In addition the author brings out the main principles of the divorced spouse's maintenance obligation which are the subjection of the maintenance obligation to the same rules not depending on the basis of the divorce, and individual support obligation.

In the second chapter the author deals with the appearance of a divorced spouse's maintenance obligation in both situations, the basis is either the Family Law Act or there is a bilateral decision, and the maintenance obligation's length and ending. Among other things the author analyses the presuppositions of the appearance of the maintenance obligation and the reasons of finishing it, bringing out the problems that have appeared while applying these, and offering her own solutions to them.

Namely, basing on the law certain presuppositions need to be in present at the same time so that the maintenance obligation could appear. Named presuppositions are the divorced spouse's need of support, inability to work or a situation equal to that, and the divorced spouse's financial situation that ables him/her to support. If the presuppositions are not present it only depends on the (so called) obliged divorced spouse if he/she voluntarily wishes to support the rightful divorced spouse or not (the appearance of the maintenance obligation basing on an agreement).

Definition for the need of support is not present in Estonian law. The author finds that a person needs support if he/she is not able to support himself/herself and cannot cope

on his/her own. The need of maintenance of a divorced spouse applying for it is decided upon the comparison of his/her income and expenses that he/she needs for maintenance. The same method is used while evaluating the (so called) obliged divorced spouse's financial situation. Rightful spouse's inability to work or a situation equal to that (pregnancy, maintaining a child that is under three years old) are stated in the Family Law Act in the form of certain maintenance obligations. As the Family Law Act does not state the definition for the inability to work, divorced spouse's inability to work is stated by his/her percentage of the loss of the ability to work. In the bill the criterion of inability to work has been omitted and replaced with the named person's age and health.

Also additional bases for maintenance obligation are needed to be inserted into the bill. The author finds that a divorced spouse should have legal rights to apply for support from the other spouse during the time he/she is studying for a profession he/she needs in order to support himself/herself, during the time he/she is getting complementary education. Another important situation when a divorced spouse needs the other spouse's support is if they have a handicapped (adult) child. The bill does not mention any other bases for maintenance.

(Divorced) spouses can make an agreement upon the maintenance obligation not dependend on the law. They can do that by making a marriage property agreement, debt law support contract or maintenance agreement. The author finds that it is utterly important to separately work out divorced spouse's maintenance agreement/contract regulation because until now there is none. In the new bill the biggest change in divorced spouse's maintenance regulation is the enacted maintenance agreement regulation.

The present spouse's maintenance obligation's length and finishing regulations are also problematic. Namely, in the law the length of the maintenance obligation is not set, and as a result in can be decided upon the family law that divorced spouse's maintenance obligation has no set time limit (if we leave aside the divorced spouse's pregnancy or child maintaining time). It is also dubious whether the maintenance obligation ends if the obliged spouse dies. In the bill this flaw has been omitted and the death of the obliged spouse has been set as the end of the maintenance obligation.

In the third chapter of the work the author analyses the accomplishment of the maintenance obligation. In this chapter the author focuses mainly on the obligation that appears because of the law and problems related to that. These problems have mainly risen in court and executive procedure because the court disputes are in nature more like debt law procedures. In addition to the before mentioned the author analyses the different possible ways of fulfilling the divorced spouse's maintenance obligation, and basing on the Family Law Act dismissing from the obligation and setting time limits during which the obliged has to support the divorced spouse.

If the obliged divorced spouse does not fulfill his/her liabilities the rightful divorced spouse has every right to turn to the court because the maintenance law is a defensive law in nature. In case of the maintenance obligation set by the law the court decides upon the dower. The decision involves the maintenance obligation, violation ascertaining and setting everything that is related to the maintenance paying. The court administers the maintenance to the divorced spouse as a monthly payment that, by the valid Family Law Act, is the only way of fulfilling the maintenance obligation. The author finds that as an alternative the payment could also be paid only once, this is also stated in the bill.

Basing on the family law the court can free a person to fulfil his/her maintenance obligation or set a certain time limit. One circumstance that could cause it is the rightful spouse's indecent behaviour. As the law does not state what indecent behaviour is, it is for the court to decide whether the behaviour of the spouse who applies for the support was indecent during the marriage or not. The author does not agree with that and finds that the court should take both spouses' behaviour into consideration because the rightful spouse's indecent behaviour might have been caused by the obliged spouse's behaviour. Because of that the author finds it important to change this part of the law. In the bill indecent behaviour is not a basis to free the obliged spouse from the liability. At the same time, the bill has other general notions that need to be explained in more detail. These notions are for example unreasonable behaviour, coarse violation etc.

As it can be seen from the present master's thesis, there are many gaps and possible problems in the regulation that states the divorced spouses maintenance obligation. Many of these would be solved if a new family law bill were passed. At the present moment it is not known where and when the bill is going to be passed. What is certain, is that the changes presented in this work are important and need to be adopted to the Family Law Act, and the corresponding regulation deserves further discussion.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Ananjeva J., Salumaa E. Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeks: kommentaaridega väljaanne. Tallinn, 1974
2. Boele-Woelki K. (ed.). Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law in Europe. Antwerpen, 2003
3. Boele-Woelki K. (ed.). Common Core and Better Law in European Family Law. Antwerpen, 2005
4. Boele-Woelki K., Braat B., Summer I. (ed.). European Family Law in Action II. Antwerpen, 2003
5. Boele-Woelki K., Frederique F., Gonzalez Beilfuss C., Jänterä-Jareborg M., Lowe N., Martiny D., Pintens W. Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Antwerpen
6. Bronx H. Pärimisõigus. Tallinn, 2003
7. Burgess S., Jackson G. Stafford K. Influence of Procedural Decisions on Divorce Outcomes. – Family and Consumer Sciences Research Journal, 1990, vol. 18, p. 211-222
8. Castles F. G., Flood M. Divorce, the Law and Social Context. Families of Nations and the Legal Dissolution of Marriage. – Acta Sociologica, 1991, vol. 34, p. 279-297
9. Clark S. J., Dnes A. W., Griffiths A., Smith J., Wasoff F. Divorce: Property and Pensions. Edinburg, 1999
10. DeWitt G. J., Understanding Family Law. Newark, 2001
11. Eesti Vabariigi Põhiseaduse Ekspertiisikomisjoni lõpparuanne. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee>, 09.05.2007
12. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002

13. Fehlberg B. Spousal Maintenance in Australia. – International Journal of Law, Policy and the Family, 2004, vol. 18, p.
14. Göttig T., Hallik L., Uusen-Nackes T. Abielulahutuse õiguslik regulatsioon Eestis. Võrdlus Euroopa perekonnaõiguse printsiipidega abielu lahutamise ja lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta. – Juridica, 2006, nr. 4, lk. 244-256
15. Hallik L. Lahutatud abikaasa ülalpidamine Eestis. Võrdlus Euroopa perekonnaõiguse printsiipidega abielu lahutamise ja lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta. – Juridica, 2006, nr. 5, lk. 329-339
16. Helin M. Perheoikeuden siveellinen luonne. – Lakimies, 7-8/2004, s. 1244-1266
17. Ikkonen K. Avalik huvi kui määratlemata õigusmõiste. – Juridica, 2005, nr. 3, lk. 187-199
18. Kullerkupp K. Family Law in Estonia. - The International Survey of Family Law, 2001, p. 95-110
19. Kuuberg M. Heade kommetega vastuolus olevad lepingud. – Juridica, 1999, nr. 6, lk. 280-286
20. Lind K. Tulu mõiste. – Juridica, 2003, nr. 5, lk. 338-348
21. Lätt P., Tuulik T. Ülalpidamiskohustus ja elatise väljamõistmine. – Maksumaksja, 2007, nr. 5, lk.
22. Lüderitz A. Perekonnaõigus. Tallinn, 2005
23. Pensionid. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.seb.ee>, 09.05.2007
24. Ploscove M. Alimony. – The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 1969, vol. 383, p. 13-22
25. Printers W. (ed.). International Encyclopaedia of Laws. Family and Succession Law. Haag, 1992
26. Saksa Tsiviilseadustik. BGB. Tallinn, 2001
27. Schwenzer I., Dimsey M. Model Family Code – From a Global Perspective. Antwerpen, 2006
28. Seppik M. Abikaasade ülalpidamine. Abielu lõppemine. Abielu kehtetus. – Juridica, 1995, nr. 1, lk. 4-6
29. Silvet E., Mahhov I. Kuidas pärida ja pärandada. Tallinn, 1997
30. Stark B. International Family Law. An Introduction. Burlington, 2005
31. Sumner I., Warendorf H. Family Law Legislation of the Netherlands: a translation including book 1 of the Dutch Civil Code, procedural and

- transitional provisions and private international law legislation. Antwerpen, 2003
32. Tiit E. M. Lapse ülalpidamiskulude arvutamise kord. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sm.ee>, 09.05.2007
 33. Tiivel R. Abikaasade varasuhetest abieluvararegistri ja kinnistusraamatu valguses. – Juridica, 2005, nr. 7, lk. 439-450
 34. Turkin V. Perekonnaseadus. Kommentaarid ja selgitused. Tallinn, 2007
 35. Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2007
 36. Örucü E., Mair J. Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Antwerpen, 2007

Kasutatud normatiivmaterjal

37. Abieluvararegistri seadus. 09. november 1995. – RT I 1995, 87, 1540; RT I 2007, 12, 66
38. Avioliitlaki. 16.04.1987/411; 1.4.1999/448. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.trasek.net/lakiasiat/Avioliitlaki.htm>, 09.05.2007
39. Eesti Vabariigi põhiseadus. 28. juuni 1992. – RT 1992, 26, 350; RT I 2007, 33, 210
40. Elatisabi seadus. 21. veebruar 2007. – RT I 2007, 25, 130; RT I 2007, 71, 438
41. Elatisabi seaduse (eelnõu) seletuskiri. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee>, 09.05.2007
42. Kogumispensionide seadus. 14. aprill 2004. – RT I 2004, 37, 252; RT I 2007, 62, 395
43. Palgaseadus. 26. jaanuar 1994. – RT I 1994, 11, 154; RT I 2007, 54, 362
44. Perekonnaseadus. 12. oktoober 1994. – RT I 1994, 75, 1326; RT I 2006, 14, 111
45. Perekonnaseaduse eelnõu ja seletuskiri. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee>, 09.05.2007
46. Pärimisseadus. 15. mai 1996. – RT I 1996, 38, 752; RT I 2007, 12, 66
47. Riigilõivuseadus. 07. detsember 2006. – RT I 2006, 58, 439; RT I 2008, 16, 114

48. Riikliku pensionikindlustuse seadus. 05. detsember 2001. – RT I 2001, 100, 648; RT I 2007, 62, 395
49. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 20. aprill 2005. – RT I 2005, 49, 395; RT I 2007, 16, 77
50. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27. märts 2002. – RT I 2002, 35, 216; RT I 2007, 24, 128
51. Tulumaksuseadus. 15. detsember 1999. – RT I 1999, 101, 903; RT I 2007, 44, 318
52. Täitemenetluse seadustik. 20. aprill 2005. – RT I 2005, 27, 198; RT I 2007, 25, 130
53. Võlaõigusseadus. 26. september 2001. – RT I 2001, 81, 487; RT I 2007, 56, 375

Kasutatud kohtupraktika

54. Harju Maakohtu 14.06.2006 otsus tsiviilasjas nr. 2-06-2825
55. Harju Maakohtu 15.05.2007 määrus tsiviilasjas nr. 2-07-17577
56. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.10.2002 otsus nr. 3-2-1-117-02 Kaie Päikese hakis Mati Päikese vastu lastele elatise ja võlgnevuse 9 200,00 krooni väljamõistmise asjas. – RT III 2002, 29, 322
57. Riigikohtu üldkogu 17.03.2003 otsus nr. 3-1-3-10-02 Sergei Brussilovi süüdistuse KrK § 139 lg 3 p 1 järgi asjas. – RT III 2003, 10, 95
58. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 21.01.2004 otsus nr. 3-4-1-7-03 sotsiaalhoolekande seaduse § 22¹ lg 4 põhiseaduspärasuse kontrolli asjas. – RT III 2004, 5, 45
59. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 23.04.2004 otsus nr. 3-2-1-57-04 Piret Talki hakis Arvi Talki vastu elatise suurendamise asjas. – RT III 2004, 12, 155
60. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.11.2004 otsus nr. 3-2-1-125-04 M. K. hakis D. K. vastu abikaasale ja lapsele elatise saamise asjas. – RT III 2004, 33, 347
61. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.02.2005 otsus nr. 3-2-1-165-04 Efstratios N. Leontarase hakis Ballito Bay Ltd vastu töövaidluse asjas. – RT III 2005, 7, 72

62. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 19.03.2005 otsus nr. 3-2-1-7-05 xxx hakis xxx vastu elatise suurendamise asjas. – RT III 2005, 10, 100
63. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 12.03.2007 otsus nr. 3-2-1-19-07 O. V. hakis N. S. vastu elatise suurendamise ja N. S. vastuhakis O. V. vastu elatise vähendamise ja elatisvõla tasumisest osaliselt vabastamise asjas
64. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.03.2007 otsus nr. 3-2-1-3-07 K. R. hakis J. R. vastu alaealistele lastele elatise saamise asjas
65. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15.05.2007 otsus nr. 3-2-1-52-07 A. J. hakis O. J. ja kohtutäitur R. P. vastu Rakvere Rajooni Rahvakohtu 22. veebruari 1989. a otsusega O. J. väljamõistetud elatise võlgnevuse arvestamise viisi tuvastamise asjas
66. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.05.2007 otsus nr. 3-2-1-57-07 M. H. hakis H. V. vastu elatise saamise asjas
67. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 19.06.2007 otsus nr. 3-2-1-65-07 I. K. hakis A. K. vastu elatise saamise asjas
68. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 12.12.2007 otsus nr. 3-2-1-119-07 A. B. hakis S. B. Vastu lapse elukoha määramise ja elatise väljamõistmise asjas